

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ
ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ
ΣΠΟΥΔΩΝ ΣΤΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ**

**«Εθελοντικές Εταιρικές Περιβαλλοντικές Πρωτοβουλίες
και Συστήματα Περιβαλλοντικής Διαχείρισης:
Βιβλιογραφική Ανασκόπηση και έρευνα της Ελληνικής
Πραγματικότητας»**

Διπλωματική εργασία της
ΤΖΙΩΤΗ ΚΑΛΛΙΟΠΗΣ

Επιβλέποντας διδάσκων:
Ευτύχιος Σαρτζετάκης, Αναπληρωτής Καθηγητής

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ, 2008

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ.....	i
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ.....	ii
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΩΝ.....	ii
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΣΧΗΜΑΤΩΝ.....	iii
ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ.....	iv
ΣΥΝΟΨΗ.....	v
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1	1
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	1
ΕΘΕΛΟΝΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΕΙΣ ΚΑΙ ΣΥΣΤΗΜΑΤΑ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗΣ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ.....	3
ΠΙΕΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΑΛΗΨΗ ΕΘΕΛΟΝΤΙΚΩΝ ΔΡΑΣΕΩΝ.....	6
ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΠΡΟΕΚΤΑΣΕΙΣ.....	9
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2	11
ΕΘΕΛΟΝΤΙΚΕΣ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΕΣ ΠΡΩΤΟΒΟΥΛΙΕΣ.....	11
ΤΑΞΙΝΟΜΗΣΗ ΕΘΕΛΟΝΤΙΚΩΝ ΠΡΩΤΟΒΟΥΛΙΩΝ.....	11
ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΕΘΕΛΟΝΤΙΚΩΝ ΠΡΩΤΟΒΟΥΛΙΩΝ.....	14
ΠΛΕΟΝΕΚΤΗΜΑΤΑ-ΜΕΙΟΝΕΚΤΗΜΑΤΑ ΕΘΕΛΟΝΤΙΚΩΝ ΠΡΩΤΟΒΟΥΛΙΩΝ.....	16
ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΕΘΕΛΟΝΤΙΚΩΝ ΠΡΩΤΟΒΟΥΛΙΩΝ.....	21
ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΕΘΕΛΟΝΤΙΚΩΝ ΠΡΩΤΟΒΟΥΛΙΩΝ.....	22
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3	27
ΣΥΣΤΗΜΑΤΑ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗΣ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ISO 14001 ΚΑΙ EMAS.....	27
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ ΕΡΕΥΝΩΝ.....	29
ΚΙΝΗΤΡΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΙΣΤΟΠΟΙΗΣΗ.....	29
ΟΦΕΛΗ ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΙΣΤΟΠΟΙΗΣΗ.....	34
ΚΟΣΤΗ.....	41
ΛΟΙΠΟΙ ΠΕΡΙΟΡΙΣΤΙΚΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΥΛΟΠΟΙΗΣΗΣ.....	45
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4	49
ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ.....	49
ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ.....	49
ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΔΕΙΓΜΑΤΟΣ.....	51
ΚΙΝΗΤΡΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΙΣΤΟΠΟΙΗΣΗ.....	54
ΚΟΣΤΗ ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΙΣΤΟΠΟΙΗΣΗ.....	59
ΟΦΕΛΗ ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΙΣΤΟΠΟΙΗΣΗ.....	62
ΧΡΟΝΙΚΟΣ ΟΡΙΖΟΝΤΑΣ ΑΝΤΙΣΤΑΘΜΙΣΗΣ ΚΟΣΤΟΥΣ- ΟΦΕΛΟΥΣ.....	66
ΒΕΛΤΙΩΣΗ ΧΡΗΜΑΤΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΔΕΙΚΤΩΝ.....	66
ΔΥΣΚΟΛΙΑ ΠΙΣΤΟΠΟΙΗΣΗΣ.....	69
ΣΧΕΣΗ ISO 14001 ΚΑΙ ISO 9000.....	72
ΕΠΙΠΕΔΟ ΓΝΩΣΗΣ ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΩΝ.....	74
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	79
ΕΠΙΛΟΓΟΣ	82
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	84
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	89

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ

Πίνακας 1: Επίδραση περιβαλλοντικών πολιτικών.....	5
Πίνακας 2: Κριτήρια Αξιολόγησης Εθελοντικών Πρακτικών.....	24
Πίνακας 3: Κίνητρα για την πιστοποίηση.....	55
Πίνακας 4: Κόστος της πιστοποίησης.....	60
Πίνακας 5: Οφέλη από την πιστοποίηση.....	64
Πίνακας 6: Βελτίωση δεικτών.....	67
Πίνακας 7 Συσχέτιση δυσκολίας πιστοποίησης με μέσο ανάπτυξης συστήματος.....	72
Πίνακας 8: Πώς επηρεάζει η πιστοποίηση την λήψη αποφάσεων.....	77
Πίνακας 9: Συσχέτιση γνώσης με λήψη αποφάσεων για υψηλόβαθμα στελέχη.....	78
Πίνακας 10: Συσχέτιση γνώσης με διοικητικές αποφάσεις για μεσαία διοικητικά στελέχη...78	
Πίνακας 11: Συσχέτιση γνώσης τεχν. προσωπικού με παραγωγική διαδικασία.....	79
Πίνακας 12: Συσχέτιση γνώσης απλών εργαζομένων με παραγωγική διαδικασία.....	79

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

Διάγραμμα 1: Μορφές επιχειρήσεων.....	52
Διάγραμμα 2: Χρησιμοποιούμενο Σύστημα Περιβαλλοντικής Διαχείρισης.....	53
Διάγραμμα 3: Κίνητρα για την περιβαλλοντική πιστοποίηση.....	56
Διάγραμμα 4: Σημαντικότερα κόστη της πιστοποίησης.....	60
Διάγραμμα 5: Οφέλη από την πιστοποίηση.....	64
Διάγραμμα 6: χρονικός ορίζοντας αντιστάθμισης κόστους.....	66
Διάγραμμα 7: Βελτίωση δεικτών.....	68
Διάγραμμα 8: Δυσκολία στην πιστοποίηση.....	69
Διάγραμμα 9: Μέσο ανάπτυξης συστήματος.....	71
Διάγραμμα 10: Πιστοποίηση με άλλο πρότυπο.....	73
Διάγραμμα 11: Ευκολία πιστοποίησης λόγω προϋπάρχοντα προτύπου.....	74
Διάγραμμα 12: Επίπεδο γνώσης Υψηλόβαθμων στελεχών.....	75
Διάγραμμα 13: Επίπεδο γνώσης μεσαίων διοικητικών στελεχών.....	75
Διάγραμμα 14: Επίπεδο γνώσης τεχνικού προσωπικού.....	75
Διάγραμμα 15: Επίπεδο γνώσης απλών εργαζομένων.....	77

Διάγραμμα 16: Πώς επηρεάζει η πιστοποίηση τη λήψη αποφάσεων

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΣΧΗΜΑΤΩΝ

Σχήμα 1: Απεικόνιση των βασικών σταδίων υλοποίησης ενός ΣΠΔ.....	4
Σχήμα 2: Σύνδεση οικονομικής με περιβαλλοντική επίδοση.....	10

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Στο σημείο αυτό θα ήθελα να ευχαριστήσω όλους όσους με τη συμβολή τους βοήθησαν στην άρτια παρουσίαση της παρούσας διπλωματικής εργασίας.

Καταρχάς τον επιβλέποντα καθηγητή μου, κ. Ευτύχιο Σαρτζετάκη, ο οποίος επέδειξε ιδιαίτερο ενδιαφέρον σε όλη τη διάρκεια της προσπάθειας αυτής και με τις ουσιαστικές του παρατηρήσεις αλλά και την έμπρακτη βοήθεια του στη διαδικασία της συμπλήρωσης των ερωτηματολογίων με βοήθησε να προχωρήσω και να ολοκληρώσω την προσπάθεια αυτή.

Ευχαριστώ το δεύτερο εξεταστή κ. Ανδρέα Ανδρονικίδη για τη συμμετοχή του και το ενδιαφέρον του.

Θα ήταν παράλειψη να μην αναφέρω τις 33 επιχειρήσεις που συμμετείχαν στην έρευνα μας και αφιέρωσαν το χρόνο τους για τη συμπλήρωση του ερωτηματολογίου μας.

Τέλος, ένα μεγάλο ευχαριστώ στους γονείς μου που στήριξαν ηθικά αλλά και οικονομικά την προσπάθεια μου αυτή.

ΣΥΝΟΨΗ

Στο σύγχρονο επιχειρηματικό κόσμο η περιβαλλοντική πολιτική που θα ακολουθήσει μια επιχείρηση δεν αποτελεί πλέον μόνο απόρροια αυστηρών νομοθετικών ρυθμίσεων, αλλά πολύ συχνά αποτέλεσμα εθελοντικών πρωτοβουλιών. Τις τελευταίες δεκαετίες οι επιχειρήσεις επιλέγουν να κάνουν ένα βήμα παραπάνω από αυτά που επιτάσσει η αρμόδια νομοθετική αρχή και να συμμετέχουν σε μια εθελοντική δράση για την προστασία του περιβάλλοντος ή να αναπτύξουν ένα Σύστημα Περιβαλλοντική Διαχείρισης.

Τα κίνητρα που ωθούν μια επιχείρηση στην ανάληψη εθελοντικής δράσης για το περιβάλλον είναι τόσο κοινωνικά όσο και οικονομικά. Ένα ΣΠΔ ή κάποια άλλη εθελοντική πρωτοβουλία έχει μεν σημαντικά κόστη για το σχεδιασμό και τη διατήρηση της και συχνά απαιτεί μεγάλες οργανωσιακές αλλαγές. Συνοδεύεται όμως από τη βελτίωση της εταιρικής εικόνας, τις σχέσεις καλής γειτνίασης με την κοινωνία και τη συστηματοποίηση των διαδικασιών μέσα στην επιχείρηση. Για το λόγο αυτό, οι εθελοντικές πρωτοβουλίες και ιδιαίτερα τα τυποποιημένα συστήματα περιβαλλοντικής διαχείρισης όπως το ISO 14001 και το EMAS κερδίζουν έδαφος στην επιχειρηματική ζωή και γίνονται ολοένα πιο αναγνωρίσιμα στο ευρύ κοινό.

Η παρούσα εργασία εξετάζει γενικότερα τις εθελοντικές περιβαλλοντικές πρωτοβουλίες και ειδικότερα τα πιστοποιημένα ΣΠΔ που χρησιμοποιούν οι ελληνικές επιχειρήσεις. Στο 1^ο κεφάλαιο γίνεται μια εισαγωγή στο θέμα των εθελοντικών δράσεων και των οικονομικών τους προεκτάσεων. Στο 2^ο κεφάλαιο αναλύονται οι διάφορες μορφές των εθελοντικών περιβαλλοντικών πρωτοβουλιών, τα χαρακτηριστικά τους, τα μειονεκτήματα και τα πλεονεκτήματά τους. Στο 3^ο κεφάλαιο, αναλύονται τα κίνητρα, τα κόστη και τα οφέλη των πιστοποιημένων Συστημάτων Περιβαλλοντικής Διαχείρισης ISO 14001 και EMAS όπως καταγράφονται στις έρευνες που έχουν γίνει παγκοσμίως σε πιστοποιημένες επιχειρήσεις. Η μελέτη ολοκληρώνεται στο 4^ο κεφάλαιο, όπου παρουσιάζονται τα αποτελέσματα έρευνας που διεξήγαμε ανάμεσα σε 33 ελληνικές πιστοποιημένες επιχειρήσεις την περίοδο Απριλίου – Ιουλίου 2008. Η έρευνα αναφέρεται στα οφέλη, τα κόστη και τα κίνητρα των επιχειρήσεων για την ανάπτυξη του ΣΠΔ καθώς και με επιμέρους ερωτήσεις σχετικά με την εμπειρία τους έπειτα από την πιστοποίηση.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Σε ένα δυναμικό επιχειρηματικό περιβάλλον είναι γεγονός ότι κάθε μονάδα αντιμετωπίζει καθημερινά νέες προκλήσεις που μπορούν είτε να αποτελέσουν κινητήριο δύναμη για την ανάπτυξη της, είτε τροχοπέδη που θα την φέρει σε μειονεκτική θέση σε σχέση με τους ανταγωνιστές της. Ο σύγχρονος κόσμος αλλάζει και μαζί του αλλάζουν και τα στοιχεία που κάνουν μια επιχείρηση ανταγωνιστική. Η αύξηση όμως του πλούτου της βιομηχανικής παραγωγής και οι διαρκώς αυξανόμενες καταναλωτικές ανάγκες δημιούργησαν στον αντίποδα μια «σύγκρουση» του ανθρώπινου με το φυσικό περιβάλλον. Πλέον η κοινωνία απαιτεί από τις επιχειρηματικές μονάδες όχι μόνο ελκυστικά και χαμηλού κόστους προϊόντα ή υπηρεσίες, αλλά και σημαντικές δράσεις για την αντιμετώπιση της αυξανόμενης ρύπανσης του περιβάλλοντος και την εξάντληση των φυσικών πόρων.

Δεν είναι λοιπόν άξιο απορίας το ότι στη σύγχρονη επιχειρηματική ζωή αναφέρεται όλο και πιο έντονα ο όρος «περιβαλλοντική εταιρική ευθύνη». Όλο και περισσότερες επιχειρήσεις, υπό την πίεση διαφόρων παραγόντων, εξωτερικών ή εσωτερικών, αρχίζουν να επιδεικνύουν μια ευαισθητοποιημένη περιβαλλοντική συμπεριφορά και να δημιουργούν ένα στρατηγικό σχεδιασμό για την αντιμετώπιση των περιβαλλοντικών θεμάτων (Henriques and Sadorsky, 1996).

Το «περιβαλλοντικό μάντζεμντ» που εφαρμόζουν πλέον οι περισσότερες επιχειρήσεις χαρακτηρίζει μια προσπάθεια από μεριά της επιχείρησης να μειώσει τις περιβαλλοντικές επιπτώσεις που δημιουργούνται είτε κατά την παραγωγική διαδικασία είτε κατά τη διάρκεια ζωής της. Η περιβαλλοντική επίδοση ουσιαστικά μπορεί να οριστεί σαν ο βαθμός επιτυχίας που έχει η επιχείρηση στην μείωση και ελαχιστοποίηση της επίδρασης της στο περιβάλλον (Klassen and McLaughlin 1996). Ωστόσο τις τελευταίες δεκαετίες παρατηρείται μια αλλαγή στα κίνητρα καθώς και στις μεθόδους που ωθούν και αντίστοιχα χρησιμοποιούν οι επιχειρήσεις για να βελτιώσουν την περιβαλλοντική τους επίδοση.

Ήδη από το 1992 μπήκε στην επιχειρηματική ζωή ο όρος “Eco-efficiency” από το Business Council for Sustainable Development στη διάσκεψη στο Ρίο. Η έννοια της «οικοαποτελεσματικότητας» προσδιορίζεται ως η προσπάθεια για «παράδοση ανταγωνιστικών προϊόντων και υπηρεσιών που ικανοποιούν τις ανθρώπινες ανάγκες και φέρνουν ποιότητα στη ζωή, ενώ προοδευτικά μειώνουν τις περιβαλλοντικές επιπτώσεις και την ένταση της χρήσης των πόρων σε όλο τον κύκλο ζωής τους, σε ένα επίπεδο που συμπλέει

με την φέρουσα ικανότητα της γης» (Michaelis,2003, pp 917). Για να μπορέσουν οι επιχειρήσεις να ενταχθούν σε μια τέτοια παραγωγική διαδικασία που θα τους δημιουργεί ανταγωνιστικό πλεονέκτημα αλλά και δε θα επιβαρύνει τον πλανήτη θα πρέπει είτε αυτοτελώς είτε σε συνεργασία με το κράτος να αναπτύξουν νέες, καινοτόμες τεχνικές.

Σε αυτό το σημείο είναι σημαντικό να παρατηρήσουμε ότι πολλές επιχειρήσεις πλέον ξεπερνάνε τα όρια της επιβαλλομένης από το κράτος ή τους διεθνείς οργανισμούς περιβαλλοντικής ρυθμιστικής πολιτικής. από Αν και αυτό με την πρώτη ματιά μπορεί να φαίνεται παράδοξο, τελικά αποδεικνύεται ότι μπορεί να είναι κάτι παραπάνω από οικονομικά κερδοφόρο για την επιχείρηση.

Μέχρι και πριν από τη δεκαετία του 1980, η όποια φιλική προς το περιβάλλον δράση των επιχειρήσεων υπαγορευόταν κατά κύριο λόγο από μια ολοένα και αυξανόμενη περιβαλλοντική νομοθεσία, που με την κλασική μέθοδο command-and-control και την απειλή προστίμων επέβαλλε στις επιχειρήσεις συγκεκριμένη συμπεριφορά. Αυτή η μορφή ρύθμισης βέβαια παρόλο που είναι αρκετά δραστική λόγω της υψηλής συμμόρφωσης που πετυχαίνει, περιορίζεται κυρίως σε όρια που αφορούν τα παραγόμενα προϊόντα και τους ρύπους, χωρίς να περιλαμβάνει ρυθμίσεις για όλη την παραγωγική διαδικασία και την χρησιμοποίηση των πόρων. Επίσης, η εφαρμογή της πολιτικής αυτής έχει αποδειχθεί ότι μειώνει τον ανταγωνισμό καθώς συνεπάγεται υψηλά κόστη. Για αυτούς τους λόγους, τις τελευταίες δεκαετίες έχει λάβει σταδιακά μεγάλες διαστάσεις μια στροφή τόσο προς πολιτικές τιμολόγησης της περιβαλλοντικής ρύπανσης (market based instruments) όσο και προς εθελοντικές δράσεις των επιχειρήσεων, είτε αυτόνομα είτε με τη συμμετοχή του κράτους.

Εν συντομία, όταν μιλάμε για εργαλεία πολιτικής που βασίζονται στη χρήση της αγοράς (market based instruments) αναφερόμαστε σε πολιτικές που δίνουν μια τιμή στην ρύπανση. Τέτοιες είναι η επιβολή περιβαλλοντικών φόρων και τα προγράμματα μεταβίβασης αδειών ρύπων (Mil-Homens 2002, , Karamanos 2001). Οι περιβαλλοντικές πολιτικές αυτές, αν και σε περιπτώσεις μείωσαν τη γραφειοκρατία, την έλλειψη σαφών οικολογικών και τη χαμηλή οικονομική αποδοτικότητα, δημιούργησαν μια μακρά συζήτηση σχετικά με την αποτελεσματικότητά τους και τον τρόπο εφαρμογής τους (Steger 2000). Ιδιαίτερα προβλήματα παρουσιάζονται στον υπολογισμό του άριστου επιπέδου του φόρου και του τρόπου διανομής των αδειών ρύπανσης (Michaelis 2003). Η συζήτηση που αφορά τα εργαλεία περιβαλλοντικής πολιτικής που βασίζονται στην αγορά συνεχίζεται αμείωτη σε θεωρητικό επίπεδο, ενώ οι εφαρμογές της συνεχώς αυξάνονται. Στην παρούσα εργασία δε θα

αναλύσουμε τις πολιτικές αυτές σε μεγαλύτερη έκταση καθώς αυτό ξεφεύγει από το πλαίσιο και τους στόχους της.

Σταδιακά αναπτύχθηκε μια άλλη μορφή περιβαλλοντικής πολιτικής από τη μεριά των επιχειρήσεων και του κράτους και συγκεκριμένα οι εθελοντικές συμφωνίες (Voluntary Agreements), δηλαδή εθελοντικές δεσμεύσεις από τις επιχειρήσεις-ρυπαντές ή και βιομηχανικούς κλάδους για την βελτίωση της περιβαλλοντικής τους επίδοσης (Leveque 1998). Οι εθελοντικές αυτές συμφωνίες, όπως και θα αναλυθούν σε επόμενο κεφάλαιο μπορούν να πάρουν διάφορες μορφές όπως (Leveque 1998, Mil-Homens 2002) :

- Μονομερείς πρωτοβουλίες, από επιχειρήσεις που οι ίδιες επιλέγουν τις περιβαλλοντικές τους δράσεις
- Ιδιωτικές πιστοποιήσεις συστημάτων περιβαλλοντικής διαχείρισης, δηλαδή πρωτοβουλίες όπως το ISO 14000, που υπαγορεύονται από κυβερνητικές οργανώσεις ή οργανισμούς τυποποίησης
- Εθελοντικές προκλήσεις (voluntary challenges) δηλαδή δράσεις χρηματοδοτούμενες από την κυβέρνηση στις οποίες μπορούν να συμμετέχουν επιχειρηματικές μονάδες
- Διαπραγματεύσιμες συμφωνίες (negotiated agreements), δηλαδή συμβόλαια μεταξύ επιχειρήσεων και κυβέρνησης

Οι εθελοντικές αυτές δράσεις, η περαιτέρω ταξινόμηση τους, τα πλεονεκτήματα και μειονεκτήματά τους καθώς και οι προϋποθέσεις επιτυχίας τους θα μας απασχολήσουν εκτενέστερα στα επόμενα κεφάλαια.

ΕΘΕΛΟΝΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΕΙΣ ΚΑΙ ΣΥΣΤΗΜΑΤΑ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗΣ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Για να επιτύχει μια επιχείρηση να εναρμονιστεί με τους στόχους που η ίδια, η κυβέρνηση ή ένας οργανισμός πιστοποίησης έχει θέσει σε σχέση με την περιβαλλοντική της πολιτική, θα πρέπει να ακολουθήσει ένα ολοκληρωμένο σύστημα διαχείρισης, που να ενσωματώνει τους στόχους αυτούς σε όλη την παραγωγική διαδικασία και τον κύκλο ζωής του προϊόντος της, ένα Σύστημα Περιβαλλοντικής Διαχείρισης (εφεξής ΣΠΔ). Ανεξάρτητα από το εάν το σύστημα αυτό θα είναι πιστοποιημένο και ελεγχόμενο από κάποιον φορέα (για παράδειγμα πρότυπα ISO 14001, EMAS κα) ή όχι, πρόκειται για ένα σαφώς ορισμένο σύστημα για την ανάπτυξη και διατήρηση της περιβαλλοντικής πολιτικής.

Ένα ΣΠΔ, όμοια με ένα σύστημα διαχείρισης ποιότητας ,μπορεί να «υποστηρίξει την πρόοδο για την τελική επίτευξη του στόχου της βιώσιμης ανάπτυξης , που μέσα στις αρχές της περιλαμβάνει την ενοποίηση περιβαλλοντικών κριτηρίων με οικονομικές πρακτικές ώστε να εξασφαλιστεί ότι τα στρατηγικά σχέδια των επιχειρήσεων, ενώ ικανοποιούν την ανάγκη για συνεχιζόμενη ανάπτυξη και εξέλιξη, παράλληλα διατηρούν το φυσικό κεφάλαιο για το μέλλον» (Georgiadou and Tsiotras,1997,pp286). Αυτό που είναι σημαντικό για την επιτυχία μιας περιβαλλοντικής πρακτικής από μια επιχείρηση είναι να επιτευχθεί η ενσωμάτωση των περιβαλλοντικών στόχων μέσα στο μοντέλο διοίκησης που συμβατικά ακολουθούνταν μέχρι τώρα. Έτσι όταν μιλάμε για ένα ΣΠΔ εννοούμε μια διαδικασία που διακρίνεται από διαφάνεια και είναι γνωστή σε όλους όσους δρουν στους κόλπους ενός επιχειρηματικού ομίλου και η οποία διατρέχει όλους τους στόχους και υλοποιεί τις περιβαλλοντικές πολιτικές (Steger 2000).

Η συνηθισμένη γραφική απεικόνιση ενός ΣΠΔ δίνεται στο Σχήμα 1 που ακολουθεί. Η κυκλική του απεικόνιση δίνει έμφαση στο δυναμικό χαρακτήρα των ΣΠΔ, δηλαδή ότι τα στάδια αυτά επαναλαμβάνονται επιδιώκοντας τη συνεχή βελτίωση του συστήματος.

Σχήμα 1: Απεικόνιση των βασικών σταδίων υλοποίησης ενός ΣΠΔ

ΠΗΓΗ: προσαρμογή από UNEP 2003

Παρατηρούμε ότι το σχήμα αυτό μοιάζει αρκετά με την αρχή “Plan-Do-Check-Act” της Διοίκησης Ολικής Ποιότητας, κάτι που ενισχύει το συλλογισμό ότι ένα ΣΠΔ δεν

διαφέρει πολύ από ένα ολοκληρωμένο σύστημα διαχείρισης ολικής ποιότητας μέσα στην επιχείρηση.

Σύμφωνα με τα νέα δεδομένα, λαμβάνεται σοβαρά υπόψη η συνολική περιβαλλοντική επίδοση των επιχειρήσεων η οποία δεν αντίκειται στην γενικότερη επιχειρηματική επίδοση, αλλά αντίθετα μπορεί να αποτελέσει πηγή ανταγωνιστικού πλεονεκτήματος, μειώνοντας το κόστος της επιχείρησης, βελτιστοποιώντας τη δημόσια εικόνα της και συμβάλλοντας στην ανάπτυξη νέας τεχνολογίας.

Με βάση τα παραπάνω, δεν είναι καθόλου περίεργο το γεγονός ότι οι επιχειρήσεις μπαίνουν στη διαδικασία των εθελοντικών πρακτικών. Ναι μεν η ανάπτυξη και εφαρμογή ενός περιβαλλοντικού σχεδίου συνεπάγεται κάποια κόστη, είτε άμεσα, είτε κόστη ευκαιρίας, αλλά συνεπάγεται και μια πληθώρα οφελών. Τα κέρδη αυτά προέρχονται μεταξύ άλλων από την αύξηση της κερδοφορίας και την μείωση των κινδύνων που μπορεί να συνδέονται με την περιβαλλοντική ρύπανση από τη μεριά της επιχείρησης.

Στην ταξινόμηση που ακολουθεί στον πίνακα 1, συνοψίζονται οι πιο παραστατικά οι αλλαγές που επέρχονται στην περιβαλλοντική πολιτική με την ανάπτυξη του ΣΠΔ αντί την εφαρμογή άλλων μεθόδων.

Πίνακας 1: Επίδραση περιβαλλοντικών πολιτικών

		ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΣΤΗΝ ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΕΠΙΔΟΣΗ ΣΕ ΣΧΕΣΗ ΜΕ ΤΗΝ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗ	
		ΣΥΓΚΡΟΥΟΜΕΝΕΣ	ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΕΣ
ΧΡΟΝΙΚΟΣ ΟΡΙΖΟΝΤΑΣ ΣΥΓΧΩΝΕΥΣΗΣ	ΣΤΑΤΙΚΟ	1	3
	ΔΥΝΑΜΙΚΟ	2	4

(ΠΗΓΗ: Rugman and Verbeke 1998)

Στις στήλες του πίνακα περιγράφεται εάν, σύμφωνα με τη διοίκηση της επιχείρησης οι στόχοι της περιβαλλοντικής επίδοσης συγκρούονται ή συμπορεύονται με την επίτευξη των στόχων της κερδοφορίας και βιωσιμότητας της επιχείρησης. Στις γραμμές του πίνακα περιγράφεται εάν τα αποτελέσματα της περιβαλλοντικής πολιτικής θα φανούν σε μια μακροχρόνια περίοδο (δυναμικός ορίζοντας) είτε στην άμεση, βραχυχρόνια περίοδο.

Το γεγονός ότι οι εθελοντικές πρακτικές κερδίζουν έδαφος σε σχέση με τις τυπικές ρυθμίσεις command-and-control του κράτους, παρατηρούμε ότι σχηματικά ορίζεται σαν μια

μετατόπιση από το τετράγωνο 1 του σχήματος, που μεταφράζεται σε πρόστιμα ή αύξηση του κόστους στην βραχυχρόνια περίοδο προς το τετράγωνο 4 όπου πλέον οι επιχειρήσεις χρησιμοποιούν ολοκληρωμένα προγράμματα περιβαλλοντικής πολιτικής βλέποντας μακροχρόνια τα οφέλη τους.

Παρότι εξετάζουμε εθελοντικές δράσεις των επιχειρήσεων, θα πρέπει να γίνει σαφές ότι δεν αποκλείουμε τη ρυθμιστική παρέμβαση της κυβέρνησης. Η κυβέρνηση έχει άμεσο ρυθμιστικό ρόλο ο οποίος βασίζεται στην ύπαρξη εξωτερικότητας και ασύμμετρης πληροφόρησης. Με τον όρο εξωτερικότητες ορίζουμε τα εξωτερικά κόστη που δημιουργούν οι επιχειρήσεις, δηλαδή τα κόστη που υφίστανται τα άτομα λόγω των περιβαλλοντικών επιπτώσεων από τη λειτουργία των επιχειρήσεων. Τα κόστη αυτά ονομάζονται εξωτερικά καθώς οι επιχειρήσεις δεν τα λαμβάνουν υπόψη και δεν τα ενσωματώνουν στα συνολικά τους κόστη. Η ασυμμετρία πληροφόρησης υπάρχει καθώς οι πολίτες έχουν πολύ μικρή έως ελάχιστη πληροφόρηση σχετικά με τις περιβαλλοντικές επιπτώσεις της λειτουργίας της επιχείρησης.

ΠΙΕΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΑΛΗΨΗ ΕΘΕΛΟΝΤΙΚΩΝ ΔΡΑΣΕΩΝ

Η υφιστάμενη βιβλιογραφία σχετικά με την εφαρμογή των ΣΠΔ ξεκινά θεωρώντας ως δεδομένη τη ρύθμιση από το κράτος. Ωστόσο παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον να εξετάσουμε ποιες άλλες δυνάμεις ωθούν τις επιχειρήσεις να ξεπεράσουν τα όρια που τους θέτει το κράτος και να αναλάβουν ακόμα μεγαλύτερη δράση εφαρμόζοντας κάποια ολοκληρωμένα και πιστοποιημένα ΣΠΔ ή κάποια άλλη μορφή εθελοντικής συμφωνίας.

Η επιθυμία μιας επιχείρησης να εφαρμόσει ένα ΣΠΔ ή να συμμετέχει σε μια εθελοντική περιβαλλοντική συμφωνία προκύπτει από μια πληθώρα παραγόντων. Οι σημαντικότεροι μεταξύ αυτών είναι η ευαισθητοποίηση της διοίκησης για τα περιβαλλοντικά θέματα και την ορθότερη χρησιμοποίηση των πόρων, η μείωση του κόστους, η εναρμόνιση με την περιβαλλοντική νομοθεσία και η πρόληψη για τυχόν νέα νομοθετικά κείμενα, και δημιουργία ενός ευαισθητοποιημένου περιβαλλοντικά προφίλ για την προσέλκυση περισσότερων πελατών, μιας και τις τελευταίες δύο δεκαετίες κυρίως έχει παρατηρηθεί μια στροφή των καταναλωτών προς τα λεγόμενα «πράσινα» προϊόντα.

Οι Henriques και Sadorsky στην εργασία τους “ The Determinants of an Environmentally Responsive Firm: An Empirical Approach” (1996) αναλύουν τους παράγοντες που οδηγούν μια επιχείρηση στην περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση. Ως πρωταρχική δύναμη που καθοδηγεί την επιχείρηση καταγράφουν την πίεση από τους

συμμέτοχους (stakeholders) της επιχειρηματικής μονάδας, εσωτερικούς και εξωτερικούς. Σαν εξωτερικοί ορίζονται οι «ρυθμιστές»-κυβέρνηση, η κοινή γνώμη-κοινότητα και οι προμηθευτές-πελάτες ενώ εσωτερικοί ορίζονται οι μέτοχοι, η διοίκηση και οι εργαζόμενοι. Οι συμμετοχοί αυτοί μπορούν να ασκήσουν σημαντική πίεση σε μια επιχείρηση ώστε να αναλάβει περιβαλλοντικές δράσεις. Οι μέθοδοι πίεσης διαφέρουν ανάλογα με τον εταιρο-συμμέτοχο που την εξασκεί. Η κυβέρνηση εξασκεί πίεση με την απειλή προστίμων και κυρώσεων σε περίπτωση παράβασης της περιβαλλοντικής νομοθεσίας. Οι καταναλωτές με την αλλαγή των καταναλωτικών συνηθειών και μπουκοτάζ των προϊόντων, οι πελάτες με αποκλεισμό από την αλυσίδα προμηθευτών και διανομής. Όσον αφορά το εσωτερικό της επιχείρησης μια λανθασμένη περιβαλλοντική πρακτική μπορεί να προκαλέσει δυσκολία ανεύρεσης νέων μετόχων καθώς πολλοί επενδυτές στρέφονται σε «πράσινα» χαρτοφυλάκια. Επίσης μπορούν να προκληθούν εργατικά ατυχήματα και έλλειψη δέσμευσης σε όλα τα επίπεδα της διοίκησης. Όπως κατέληξε και η σχετική έρευνα των Henriques και Sadorsky, «όσο μεγαλύτερη πίεση δέχεται μια επιχείρηση για να λάβει υπόψη της την περιβαλλοντική της επίδραση, τόσο μεγαλύτερη πιθανότητα υπάρχει να δημιουργήσει ένα περιβαλλοντικό σχέδιο» (Henriques and Sadorsky, 1996, pp 392).

Σε ότι ακολουθεί αναλύονται με μεγαλύτερη λεπτομέρεια οι πιέσεις που ασκούνται από καθένα από τους συμμετοχούς για την ανάπτυξη περιβαλλοντικής πολιτικής.

Οι κυβερνήσεις από μόνες τους συμβάλλουν κατά ένα μεγάλο ποσοστό στην υιοθέτηση περιβαλλοντικής πολιτικής από την επιχείρηση τόσο με καταναγκαστικό τρόπο, απειλώντας με περιβαλλοντικά πρόστιμα αλλά και με πιο θετικές μεθόδους. Τέτοιες είναι η επιλογή επιχειρηματιών με σαφές περιβαλλοντικό πλάνο σε δημόσιους διαγωνισμούς ή η ένταξη περιβαλλοντικών κριτηρίων σε διαγωνισμούς για δημόσια έργα και προμήθειες. Πολλές φορές επίσης οι κυβερνήσεις υποβοηθούν επιχειρήσεις που επιθυμούν να αναπτύξουν ένα ΣΠΔ μέσω της διάχυσης πληροφορίας ή της μείωσης με κάποιο τρόπο του κόστους με το οποίο επιβαρύνεται η επιχείρηση (Delmas and Toffel 2004, Delmas 2002).

Οι ρυθμιστικές αυτές πολιτικές που ελέγχουν τα επίπεδα της ρύπανσης και γενικά τη συμμόρφωση με την περιβαλλοντική νομοθεσία, είναι ο κύριος λόγος για τον οποίο οι επιχειρήσεις ωθούνται στην υιοθέτηση περιβαλλοντικά φιλικής συμπεριφοράς (Henriques and Sadorsky 1996, Arora and Cason 1996). Τόσο σε επίπεδο κόστους όσο και δημόσιας εικόνας είναι εξαιρετικά θετικό να μπορεί η επιχείρηση να βρίσκεται μπροστά από οποιαδήποτε ρυθμιστική παρέμβαση.

Η επίδραση του μιμητισμού δε μπορεί σαφώς να αγνοηθεί. Είναι αναμενόμενο, σε ένα κλάδο που οι βασικοί ανταγωνιστές αναπτύσσουν εθελοντικές περιβαλλοντικές

πρακτικές και δημιουργούν μια περιβαλλοντική δήλωση προς την αγορά-στόχο, να ακολουθήσουν και οι υπόλοιποι. Αυτός ο παράγοντας βέβαια πρέπει να εξεταστεί και σε ένα γενικότερο πλαίσιο «προμηθευτών-επιχείρησης-πελατών». Πολλές επιχειρήσεις «αναγκάζονται» να αναπτύξουν ένα ΣΠΔ ή να εισέλθουν σε ένα εθελοντικό περιβαλλοντικό πρόγραμμα ώστε να ανταπεξέλθουν σε περιβαλλοντικά κριτήρια και κριτήρια ποιότητας που θέτουν οι πελάτες ή προμηθευτές τους.

Η τοπική κοινωνία και οι περιβαλλοντικές ομάδες είναι ένας άλλος «εξωτερικός» συμμετέχων που ωθεί την επιχείρηση στις εθελοντικές περιβαλλοντικές πρακτικές. Η θεωρία του «καλού γείτονα» παίζει σημαντικό ρόλο, ιδίως σε τοπικές κοινωνίες που χαρακτηρίζονται από υψηλό επίπεδο μόρφωσης και εισοδήματος (Raines 2002). Στις περιπτώσεις αυτές είναι λιγότερο πιθανό οι επιχειρήσεις να μη σεβαστούν την ατμόσφαιρα της περιοχής ή να υπερβούν τα επίπεδα ρύπανσης. Μαζί με τις περιβαλλοντικές ομάδες, η τοπική κοινότητα μπορεί και έμμεσα να επηρεάσει την περιβαλλοντική πολιτική μιας επιχείρησης, ασκώντας συνεχείς πιέσεις στις κυβερνήσεις για πιο αυστηρή περιβαλλοντική νομοθεσία, δημιουργώντας έτσι αυξημένες υποχρεώσεις των επιχειρήσεων στον περιβαλλοντικό τομέα.

Από τους εσωτερικούς συμμετέχους οι πλέον σημαντικές πιέσεις για την καλύτερη περιβαλλοντική επίδοση προέρχονται από τους μετόχους και τους δυνητικούς επενδυτές (Henriques and Sadosky 1996). Οι δύο αυτές ομάδες ασκούν πίεση τόσο για την εκπλήρωση όλων των στόχων που θέτει η επιχείρηση αρχικά, και μέρος των οποίων είναι και οι περιβαλλοντικοί, αλλά και λόγω της δυσκολίας ανευρέσεως νέων μετόχων και κεφαλαίων από επιχειρήσεις που δεν επιδεικνύουν μια ελκυστική εταιρική εικόνα, έστω και αν αυτή είναι το περιβαλλοντικό της προφίλ.

Οι εργαζόμενοι και κυρίως το ζήτημα της ασφάλειας τους είναι ένα θέμα που καλύπτει μια ολοκληρωμένη περιβαλλοντική πολιτική και για αυτό αποτελούν και έναν σημαντικό εσωτερικό παράγοντα για την ανάπτυξή της (Henriques and Sadosky, 1996).

Ένας άλλος εσωτερικός παράγοντας που ωθεί μια επιχείρηση στην ανάπτυξη φιλικής περιβαλλοντικής πολιτικής και ο οποίος δεν είναι ο πλέον προφανής είναι η επίδραση της οργανωσιακής κουλτούρας, της οργανωσιακής μάθησης και των απόψεων της ανώτερης διοίκησης (Delmas and Toffel 2004). Το σύνολο των αξιών της επιχείρησης, η ικανότητά της για συνεχή ανάπτυξη αλλά και η θέληση της ανώτατης διοίκησης να διαθέσει κεφάλαια για την αλλαγή των οργανωτικών δομών, την ανάπτυξη διαφορετικής τεχνολογίας, όλα είναι σημαντικοί παράγοντες που υποβοηθούν την προσπάθεια για την υιοθέτηση εθελοντικών περιβαλλοντικών δράσεων κυρίως όταν μιλάμε για πιστοποιημένα ΣΠΔ (Darnall 2001).

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΠΡΟΕΚΤΑΣΕΙΣ

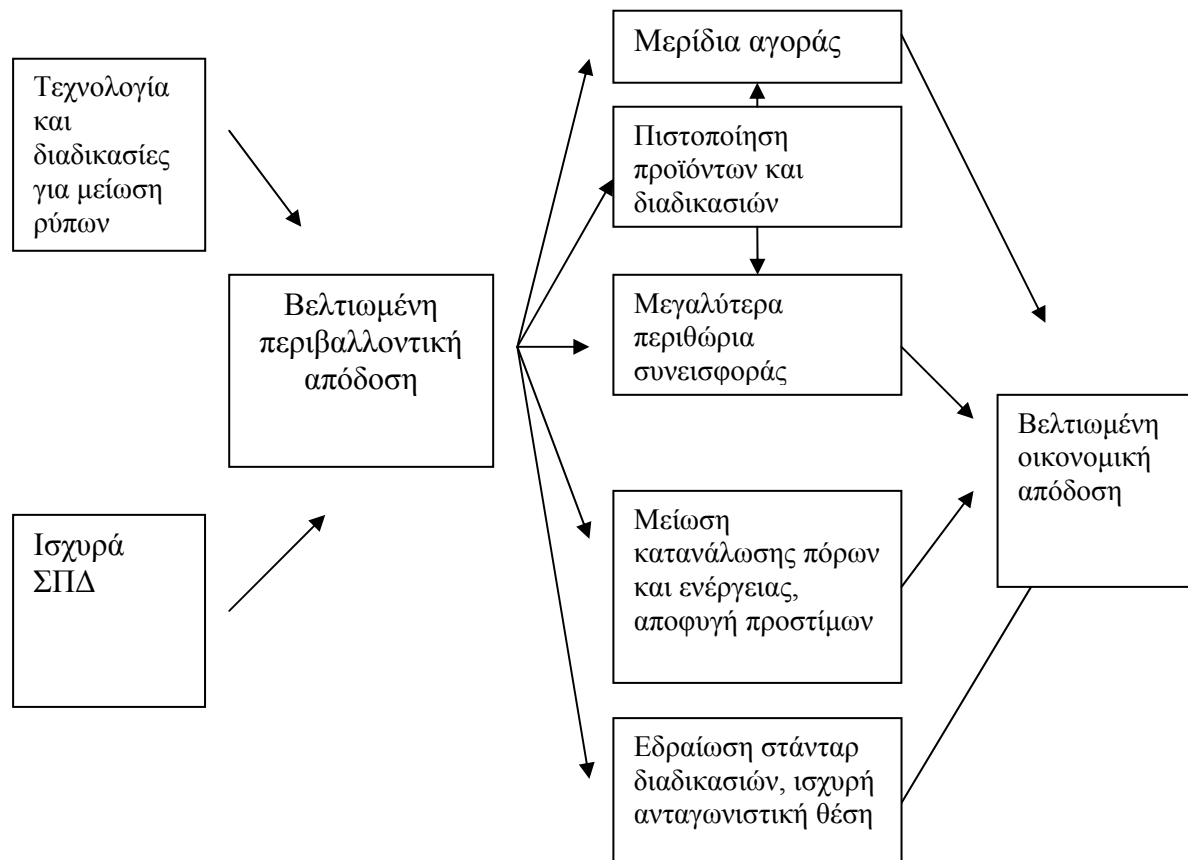
Αναφέραμε προηγουμένως ότι από οικονομικής άποψης, πέρα από την αποφυγή περιβαλλοντικών προστίμων, μία ολοκληρωμένη περιβαλλοντική πολιτική πολύ πιθανόν να μειώσει το κόστος της επιχείρησης βελτιώνοντας την αποδοτικότητά της. Ένα άλλωστε από τα πρώτα ερωτήματα που δημιουργήθηκαν με την ανάπτυξη των εθελοντικών περιβαλλοντικών δράσεων και του όρου «περιβαλλοντική επίδοση» εν γένει ήταν εάν μπορεί να συμβαδίσει η περιβαλλοντική επίδοση με την οικονομική επίδοση. Είναι σαφές ότι για να πειστεί ο επιχειρηματίας ότι συμφέρει την επιχείρησή του να προωθήσει περιβαλλοντικές δράσεις, αν μη τι άλλο, θα πρέπει να μη βρεθεί ζημιωμένος, ενώ αντιθέτως θα πρέπει να υπάρξει μια σύνδεση ανάμεσα στο στοιχείο της κοινωνικής ευθύνης και της οικονομικής αποδοτικότητας. Τα πρώτα θεωρητικά μοντέλα που δόθηκαν για την σύνδεση της οικονομικής αποδοτικότητας με τα κόστη και την κοινωνική ευθύνη ήταν στην εργασία των McGuire et al. (1988), όπου εξετάστηκαν τρεις περιπτώσεις:

1. Οικονομική κάμψη της επιχείρησης με παράλληλη αύξηση της επίδοσης της σε επίπεδο εταιρικής κοινωνικής ευθύνης
2. Άνοδος της περιβαλλοντικής επίδοσης με μηδαμινά κόστη και βελτιώσεις της παραγωγικότητας και της ηθικής μέσα στην επιχείρηση
3. Υψηλά κόστη για τη βελτίωση της περιβαλλοντικής επίδοσης αλλά μέσω αυτών μείωση άλλων εξόδων και αύξηση των εσόδων

Όπως είπαμε, η περιβαλλοντική επίδοση μπορεί να βελτιώσει την οικονομική κατάσταση της επιχείρησης τόσο από την μεριά του κόστους όσο και από την μεριά του εσόδου (Klassen and McLaughlin, 1996). Από την μεριά του εσόδου η βελτίωση προέρχεται από τη συνεχή αύξηση του μεριδίου αγοράς μέσω των «πράσινων» προϊόντων και διαδικασιών. Από τη μεριά του κόστους η βελτίωση κυρίως προέρχεται μέσω της αποφυγής μελλοντικών εξόδων λόγω περιβαλλοντικών ατυχημάτων ή νομοθεσίας. Τα αποτελέσματα έρευνας των Klassen and McLaughlin (1996) κατέδειξαν έντονα ότι εταιρίες που δημόσια ανακοινώθηκε ότι απέκτησαν κάποιο περιβαλλοντικό βραβείο, απέκτησαν ευθύς μια καλύτερη αξιολόγηση στην αγορά. Έτσι, με την έκρηξη του «πράσινου καταναλωτισμού» και την πίεση από τα περιβαλλοντικά λόμπι αναμένεται να αυξηθεί το μερίδιο αγοράς, ιδίως για πιστοποιημένες περιβαλλοντικά επιχειρήσεις (Rugman and Verbeke 1998). Επίσης, η ανάπτυξη νέας τεχνολογίας, είναι πολύ πιθανό να οδηγήσει σε ένα νέο τρόπο εξοικονόμησης χρημάτων μέσα στα πλαίσια της παραγωγικής διαδικασίας. Έτσι η περιβαλλοντική επίδοση μπορεί να γίνει αρωγός σε δύο επίπεδα, τόσο στο επίπεδο του κόστους όσο και του εσόδου.

Το σχήμα 2 παρουσιάζει τη σύνδεση της οικονομικής με την περιβαλλοντική επίδοση:

Σχήμα 2: Σύνδεση οικονομικής με περιβαλλοντική επίδοση

Προσαρμογή από Klassen and McLaughlin, 1996

Παρατηρούμε λοιπόν ότι η επιχείρηση που θα φροντίσει να δημιουργήσει ένα ΣΠΔ ή να υιοθετήσει οποιοδήποτε άλλο μέσο για τη βελτίωση της περιβαλλοντικής της επίδοσης μπορεί να επιτύχει τελικά να συμβαδίσουν οι στόχοι της περιβαλλοντικής και οικονομικής αποδοτικότητας, καταφέροντας παράλληλα να ικανοποιήσει τους παράγοντες εκείνους όπως το κράτος, την κοινωνία και το εσωτερικό περιβάλλον της.

Στα επόμενα κεφάλαια θα εξεταστούν διεξοδικά ποιες είναι οι διάφορες μορφές των εθελοντικών πρακτικών που μπορεί να ακολουθήσει η επιχείρηση για τη βελτίωση της περιβαλλοντικής επίδοσης. Ξεκινώντας από τις εθελοντικές πρωτοβουλίες εν γένει, η εργασία εξετάζει ειδικότερα τα πιστοποιημένα από διεθνείς οργανισμούς ΣΠΔ και τα κίνητρα, κόστη και οφέλη που αντιμετωπίζει η επιχείρηση με την υιοθέτηση τους. Τέλος, παρουσιάζονται τα αποτελέσματα έρευνας που έγινε μεταξύ ελληνικών επιχειρήσεων σχετικά με τα ΣΠΔ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

ΕΘΕΛΟΝΤΙΚΕΣ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΕΣ ΠΡΩΤΟΒΟΥΛΙΕΣ

Η περιβαλλοντική πολιτική που μπορεί να ακολουθήσει μια επιχειρηματική μονάδα ή ένας επιχειρηματικός κλάδος στο σύνολό του, μπορεί να είναι απόρροια είτε μιας νομοθετικής ρύθμισης από μια Ανώτατη Αρχή είτε μιας εθελοντικής πρωτοβουλίας.

Οι εθελοντικές πρωτοβουλίες που αφορούν την περιβαλλοντική διαχείριση μέσα σε μια επιχείρηση είναι φαινόμενο κυρίως των 2 τελευταίων δεκαετιών αν και μεμονωμένες τέτοιες δράσεις μπορούν να βρεθούν και στη δεκαετία του 1960 και του 1970 (Karamanos,2001). Μέχρι τότε, οι περιβαλλοντικές πρακτικές αφορούσαν τις λεγόμενες μεθόδους command-and-control από το κράτος. Ωστόσο, οι νομοθετικές αυτές ρυθμίσεις είχαν κυρίως κατασταλτικό χαρακτήρα και αφορούσαν τον έλεγχο της ρύπανσης του περιβάλλοντος μέσω παρεμβάσεων σε τελικά προϊόντα και υπηρεσίες. Αυτός ο έλεγχος, που είναι και πιο γνωστός σαν «έλεγχος στο τέλος της διαδικασίας (end-of-pipe control)» ωστόσο, δεν έδινε βαρύτητα στη σωστή χρησιμοποίηση των παραγωγικών πόρων ή στη βελτίωση της παραγωγικής διαδικασίας για την επίτευξη της ζητούμενης περιβαλλοντικής «ποιότητας» μέσα στην επιχείρηση. Η ανάγκη για νέες μεθόδους περιβαλλοντικής διαχείρισης ήταν πλέον εμφανής και έτσι οδηγηθήκαμε στην ανάπτυξη Εθελοντικών Περιβαλλοντικών Πρωτοβουλιών (Voluntary Environmental Initiatives).

Ένας άλλος σημαντικός παράγοντας από την πλευρά της κυβέρνησης που ώθησε στην ανάπτυξη εθελοντικών περιβαλλοντικών πρωτοβουλιών ήταν το αυξανόμενο κόστος που είχαν οι δράσεις command-and-control. Το κόστος αυτό ήταν τόσο καθαρά οικονομικό όσο και κόστος ευκαιρίας, εξαιτίας των διαχειριστικών και γραφειοκρατικών δυσκολιών που συνεπάγεται ένα τέτοιο σύστημα.

Οι εθελοντικές πρακτικές εκφράζουν τη συνειδητοποίηση των επιχειρήσεων ότι αποτελούν μέρος του παγκόσμιου περιβαλλοντικού προβλήματος. Κάτι τέτοιο είναι πολύ σημαντικό γιατί συνεπάγεται και την αυξανόμενη προθυμία για διάλογο μεταξύ των επιχειρήσεων, του κράτους και τρίτων φορέων για την επίλυση των περιβαλλοντικών ζητημάτων.

ΤΑΞΙΝΟΜΗΣΗ ΕΘΕΛΟΝΤΙΚΩΝ ΠΡΩΤΟΒΟΥΛΙΩΝ

Οι περιβαλλοντικές εθελοντικές πρωτοβουλίες ή πρακτικές είναι εθελοντικές δεσμεύσεις από επιχειρήσεις ή βιομηχανικούς κλάδους που ρυπαίνουν το περιβάλλον για την

βελτίωση της περιβαλλοντικής τους επίδοσης (Leveque 1998). Οι πρωτοβουλίες αυτές μπορούν να πάρουν διαφορετικές μορφές ανάλογα με το σκοπό τους, τους συμμετέχοντες ή το είδος των διαπραγματεύσεων που χρησιμοποιούνται για τη σύναψή τους. Σύμφωνα με τον Leveque (1998), οι εθελοντικές πρωτοβουλίες μπορούν να πάρουν τέσσερις μορφές:

- Μονομερείς πρωτοβουλίες (unilateral initiatives) από επιχειρήσεις που οι ίδιες επιλέγουν τις περιβαλλοντικές τους δράσεις
- Ιδιωτικές πιστοποιήσεις, δηλαδή πρωτοβουλίες όπως το ISO 14000, που υπαγορεύονται από κυβερνητικές οργανώσεις ή οργανισμούς τυποποίησης
- Εθελοντικές προκλήσεις (voluntary challenges) δηλαδή δράσεις χρηματοδοτούμενες από την κυβέρνηση στις οποίες μπορούν να συμμετέχουν επιχειρηματικές μονάδες
- Διαπραγματεύσιμες συμφωνίες (negotiated agreements), δηλαδή συμβόλαια μεταξύ επιχειρήσεων και κυβέρνησης.

Στην πρώτη κατηγορία εντάσσονται δράσεις που αναλαμβάνονται από μια επιχείρηση και οι στόχοι των οποίων ανακοινώνονται στους συμμετόχους (stakeholders) της. Παγκοσμίως είναι περιορισμένες σε αριθμό μιας και δε θεωρούνται αρκετά αξιόπιστες σε σχέση με άλλες εθελοντικές δράσεις (Boerky and Leveque, 2000). Αυτό συμβαίνει κυρίως γιατί οι στόχοι τους οποίους θέτουν αυτά τα προγράμματα είναι κυρίως ποιοτικοί παρά ποσοτικοί και γιατί συνήθως δεν έχει προβλεφθεί ο έλεγχος και η αναθεώρηση τους. Έτσι είναι σχετικά δύσκολο να αξιολογηθούν και τα αποτελέσματα που αυτές οι δράσεις μπορούν να επιφέρουν (Boerky and Leveque, 2000).

Στη δεύτερη κατηγορία συναντούμε εθελοντικές πρωτοβουλίες που συνίστανται στη πιστοποίηση των επιχειρήσεων σύμφωνα με κάποιο αναγνωρισμένο περιβαλλοντικό ποιοτικό πρότυπο. Αυτό στην ουσία σημαίνει ότι η επιχείρηση αναλαμβάνει μεν μονομερώς μια εθελοντική δράση αλλά συμπλέει με τις προδιαγραφές που έχει θέσει κάποιος άλλος, τρίτος φορέας. Το μεγαλύτερο μέρος των επιχειρήσεων επιλέγει αυτή τη μέθοδο μιας και τυγχάνει μεγαλύτερης αναγνωρισιμότητας αλλά και αξιοπιστίας από το ευρύ κοινό. Τέτοιες πιστοποιήσεις είναι το ISO 14001, το EMAS, το Eco-Label. Οι πιστοποιήσεις αυτές και ιδίως το ISO 14001 και το EMAS θα μας απασχολήσουν εκτενέστερα σε επόμενο κεφάλαιο.

Στην τρίτη και τέταρτη κατηγορία συναντούμε εθελοντικές περιβαλλοντικές δράσεις που αποτελούν διμερείς συμφωνίες μεταξύ της επιχείρησης ή ενός ολόκληρου επιχειρηματικού κλάδου και ενός τρίτου φορέα, συνήθως της κυβέρνησης. Η προσοχή στην βιβλιογραφία στρέφεται κυρίως στην περίπτωση των διαπραγματεύσιμων συμφωνιών

(voluntary agreements) μιας και αυτές αποτελούν το μεγαλύτερο ποσοστό εθελοντικών δράσεων παγκοσμίως (Boerky and Leveque, 2000). Οι συμφωνίες αυτές μπορεί να διαφέρουν μεταξύ τους ανάλογα με το ποιος θέτει τους όρους αλλά και με τη νομική ισχύ που έχουν. Συνήθως στην Ευρώπη, με την εξαίρεση της Ολλανδίας, οι συμφωνίες αυτές δε δεσμεύουν τα συμβαλλόμενα μέρη νομικά (Boerky and Leveque, 2000).

Οι διαπραγματεύσιμες συμφωνίες διαφέρουν από τις υπόλοιπες εθελοντικές δράσεις γιατί λαμβάνουν έναν πιο τυπικό και λιγότερο ελεύθερο χαρακτήρα. Συνήθως οι επιχειρήσεις που παίρνουν μέρος το κάνουν είτε γιατί θα έχουν κάποια θετική ανταπόκριση από την κυβέρνηση (για παράδειγμα κάποια επιχορήγηση) είτε γιατί φοβούνται αρνητικές εξελίξεις με τη μορφή περιβαλλοντικών προστίμων και αυστηρών νόμων (Baeke, DeClercq and Matthijs, 1999). Οι συμφωνίες αυτές έχουν έναν καθορισμένο τύπο, συγκεκριμένη ημερομηνία έναρξης και λήξης, συγκεκριμένους τρόπους ελέγχου και αναθεώρησης. Με την έννοια αυτή μπορούν να θεωρηθούν σαν το πλέον συμπληρωματικό μέσο στις παραδοσιακές μεθόδους command-and-control και τιμολόγησης της ρύπανσης.

Η ταξινόμηση αυτή μπορεί κανείς να καταλάβει ότι γίνεται με βάση τον οργανισμό-επιχείρηση που ανέπτυξε την πρωτοβουλία και τον τύπο των διαπραγματεύσεων που έχουν χρησιμοποιηθεί (Baeke, DeClercq and Matthijs, 1999; Mil-Homens 2002).

Μια εναλλακτική αλλά εξίσου σημαντική ταξινόμηση έγινε από τον ΟΟΣΑ το 1996 και περιλαμβάνει διαχωρισμό των περιβαλλοντικών πρωτοβουλιών ανάλογα με τα εξής χαρακτηριστικά: τον τρόπο θέσπισης των στόχων, την φύση της δέσμευσης, το βαθμό της ρυθμιστικής απειλής και τον τύπο των κινήτρων για τη συμμετοχή (OECD 1998, Baeke et al.1999, Mil-Homens 2002). Τα διάφορα αυτά χαρακτηριστικά μπορούν να χρησιμοποιηθούν για να ομαδοποιηθούν οι περιβαλλοντικές πρωτοβουλίες ως εξής (Baeke et al. 1999) :

- Διαπραγματεύσιμες συμφωνίες που έχουν συγκεκριμένο στόχο (target base).
- Διαπραγματεύσιμες συμφωνίες που βασίζονται στην επίδοση
- Συμμετοχικές διαπραγματεύσιμες συμφωνίες που βασίζονται στην έρευνα και την ανάπτυξη
- Διαπραγματεύσιμες συμφωνίες που βασίζονται στον έλεγχο και την αναφορά.

Ανάλογα με τον βαθμό στον οποίο υπάρχει δημόσια ανάμιξη, ο Hansen ταξινόμησε τις διάφορες περιβαλλοντικές εθελοντικές πρακτικές ξεκινώντας από πιο «χαλαρά» ρυθμιστικά μέσα και καταλήγοντας σε «σκληρά» ρυθμιστικά μέσα που περιλαμβάνουν την πιθανή εξαίρεση επιχειρήσεων από την κοινή νομοθεσία εάν τα εφαρμόσουν (Hansen, 1997, Baeke et al. 1999)

Οι Segercon and Miceli (1998) διαχώρισαν τις εθελοντικές πρωτοβουλίες ανάλογα με τα κίνητρα που ώθησαν τις επιχειρήσεις να τις αναλάβουν, ενώ οι Delmas and Keller (2001) τις ταξινόμησαν ανάλογα με τον περιβαλλοντικό στόχο που ήθελαν να επιτύχουν (Mil-Homens, 2002).

ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΕΘΕΛΟΝΤΙΚΩΝ ΠΡΩΤΟΒΟΥΛΙΩΝ

Οι εθελοντικές πρακτικές μπορούν να λειτουργήσουν και συμπληρωματικά αλλά και υποκατάστατα ενός περιβαλλοντικού νομοθετήματος. Παρόλο που παρουσιάζουν σημαντικά πλεονεκτήματα σε σχέση με τις μεθόδους command-and-control ή τα εργαλεία περιβαλλοντικής πολιτικής που βασίζονται στην τιμολόγηση, δεν μπορούν να θεωρηθούν πανάκεια. Κάτι τέτοιο είναι δύσκολο από την ίδια τη φύση αυτών των πρωτοβουλιών: είναι εθελοντικές, και όσο αυτό αποτελεί το κύριο χαρακτηριστικό τους, τόσο δυσκολεύει και την ομαλή λειτουργία τους. Ο εθελοντικός χαρακτήρας τους, όπως θα αναφέρουμε και πιο αναλυτικά στη συνέχεια μπορεί να προκαλέσει μια πληθώρα προβλημάτων και αστοχιών, από το πρόβλημα του «τζαμπατζή» (free-rider) μέχρι το πρόβλημα της παρακολούθησης και του ελέγχου.

Το στοιχείο του εθελοντισμού είναι το βασικό χαρακτηριστικό που έχουν αυτές οι νέου τύπου περιβαλλοντικές πρωτοβουλίες, όποια και αν είναι η περαιτέρω ταξινόμησή τους. Πρόκειται λοιπόν για δεσμεύσεις τις οποίες αναλαμβάνουν αυτοβούλως επιχειρήσεις ή και ολόκληροι επιχειρηματικοί κλάδοι, χωρίς να υπάρχει κάποια επίσημη υποχρέωση από μια ανώτατη ρυθμιστική αρχή. Η έννοια αυτή του εθελοντισμού είναι τόσο σημαντική που βασικά διαμορφώνει και τα υπόλοιπα χαρακτηριστικά των συμφωνιών αυτών. Έτσι, η αθέτηση μιας περιβαλλοντικής εθελοντικής συμφωνίας δεν επισύρει ποινές, σε αντίθεση με την περιβαλλοντική νομοθεσία (Mil-Homens, 2002). Επίσης, επιχειρήσεις που εφαρμόζουν περιβαλλοντικές συμφωνίες διαθέτουν μεγαλύτερη ελευθερία στον τρόπο που θα επιλέξουν να κινηθούν για να ικανοποιήσουν τους περιβαλλοντικούς τους στόχους (Beake et al., 1999; Karamanos, 2001). Έτσι μπορούν να καθορίσουν τους περιβαλλοντικούς τους στόχους και να εφαρμόσουν όποιο εργαλείο θεωρούν πιο κατάλληλο και συμφέρον χωρίς να δεσμεύονται. Αυτό το στοιχείο θεωρείται ιδιαίτερα θετικό, καθώς μπορεί να συμβάλει στη μείωση του κόστους προστασίας του περιβάλλοντος.

Η έννοια της ελευθερίας βέβαια στην εφαρμογή ενός περιβαλλοντικού εργαλείου, ακόμα και στην περίπτωση των εθελοντικών συμφωνιών είναι μια έννοια σχετική, που συνεπάγεται κόστος και όφελος. Μεγαλύτερη ελευθερία συνεπάγεται λιγότερο έλεγχος άρα

και μικρότερα αποτελέσματα. Αντίθετα, μικρότερη ελευθερία έχει μεν μεγαλύτερο κόστος επίτευξης των αποτελεσμάτων, αλλά αυτά τα αποτελέσματα είναι σημαντικότερα.

Είδαμε προηγουμένως ότι υπάρχουν ποικίλοι τύποι περιβαλλοντικών συμφωνιών. Με βάση την ταξινόμηση του Leveque (1998) πάντα, βλέπουμε ότι υπάρχει ένα μεγάλο εύρος τέτοιων συμφωνιών και συνακόλουθα μπορεί κανείς να υποθέσει ότι και ο βαθμός ελευθερίας στα πλαίσια του κάθε τύπου συμφωνίας, θα είναι διαφορετικός. Έτσι όταν μια επιχείρηση προβεί σε μια μονομερή πρωτοβουλία είναι λογικό ότι θα έχει απεριόριστη αυτονομία. Αντίθετα, εάν επιλέξει να εφαρμόσει ένα αναγνωρισμένο σύστημα πιστοποίησης της περιβαλλοντικής της πολιτικής, όπως για παράδειγμα το ISO 14001, θα πρέπει να τηρήσει συγκεκριμένες προδιαγραφές. Επίσης, όταν μια επιχείρηση υπεισέρχεται σε μια συμφωνία με το κράτος, πολλές φορές αναγκάζεται να συμμορφωθεί σε κανόνες και εργαλεία που έχει εκ των προτέρων θέσει η κυβέρνηση. Σε αυτή την περίπτωση, η ελευθερία της επιχείρησης έγκειται στο εάν θα επιλέξει να ενταχθεί σε μια περιβαλλοντική πρωτοβουλία ή όχι (Baeke et al., 1999).

Το νέο στοιχείο που θέτουν οι περιβαλλοντικές συμφωνίες είναι ότι πρόκειται για πιο ευρείες και συστηματικές πρακτικές που καταφέρνουν να ξεπεράσουν τον απλό έλεγχο που εφαρμόζουν οι πρακτικές command-and-control. Η προσοχή πλέον στρέφεται σε όλο το φάσμα της παραγωγικής διαδικασίας. Επίσης σε ένα τέτοιο ευρύ επίπεδο ελέγχεται. Με τις παραδοσιακές μεθόδους κάτι τέτοιο δεν ήταν εφικτό μιας και η περιβαλλοντική επίδοση ήταν μετρήσιμη σχεδόν μόνο σε όρους του τελικού προϊόντος. Αυτή η καινοτομία τους είναι ακόμα ένα βασικό χαρακτηριστικό τους.

Είναι όμως αμφίβολο εάν ο σκοπός για τον οποίο αναλαμβάνονται οι δράσεις αυτές είναι εμποτισμένος από το κλίμα του εθελοντισμού και της καινοτομίας. Πιο πιθανό είναι να πούμε ότι οι επιχειρήσεις σε ορισμένες περιπτώσεις εμμέσως «εξαναγκάζονται» να συνάψουν μια εθελοντική περιβαλλοντική συμφωνία ή να αναπτύξουν ένα περιβαλλοντικό πρόγραμμα από μόνες τους. Οι λόγοι για αυτό μπορεί να ποικίλλουν. Σε κάποιον επιχειρηματικό τομέα για παράδειγμα μπορεί να διαφαίνεται μια επερχόμενη αυστηρή περιβαλλοντική νομοθετική ρύθμιση. Με την συμμετοχή όλων των επιχειρήσεων σε μια εθελοντική συμφωνία κάτι τέτοιο μπορεί είτε να αναβληθεί είτε ακόμη και να αποτραπεί (Baeke et al. 1999). Οι κυβερνήσεις δηλαδή χρησιμοποιούν τα περιβαλλοντικά προγράμματα σαν ένα είδος «καρότου» για τις επιχειρήσεις, μειώνοντας για αυτές τον κίνδυνο της θέσπισης πιο αυστηρών νόμων μελλοντικά (Darnall and Carmin, 2005). Επίσης, ένας άλλος λόγος για τον οποίο μια επιχείρηση έστω και απρόθυμα αποκτήσει ένα περιβαλλοντικό προφίλ είναι η πίεση που ασκείται από τους καταναλωτές. Η επιχείρηση, με την ανάληψη

εθελοντικών δράσεων θέλει να στείλει ένα φιλοπεριβαλλοντικό «σήμα» έτσι ώστε να προσελκύσει πελάτες ή να αντιμετωπίσει τον ανταγωνισμό (Darnall and Carmin,2005). Εξαναγκάζεται λοιπόν σε μια εθελοντική πρακτική ως μέθοδο καλύτερης τοποθέτησης του προϊόντος στην αγορά και λόγω του φόβου της απόρριψης από τους καταναλωτές.

Ένα άλλο χαρακτηριστικό των εθελοντικών περιβαλλοντικών συμφωνιών είναι ότι μπορεί να χρηματοδοτούνται από διαφορετικές πηγές. Έτσι, μια περιβαλλοντική πρωτοβουλία μπορεί να τη χρηματοδοτεί η ίδια η επιχείρηση, το κράτος, ένας κλάδος επιχειρήσεων, κάποιο τρίτο μέρος (για παράδειγμα μη κυβερνητικές οργανώσεις) ή και συνδυασμός αυτών. Θα μπορούσε αυτό να αποτελέσει μια ακόμα μέθοδο ταξινόμησης των περιβαλλοντικών πρωτοβουλιών. Είναι δεδομένο ότι σε πολλές περιπτώσεις το κόστος μιας περιβαλλοντικής πρακτικής είναι τέτοιο που αποθαρρύνει την επιχείρηση από την ανάληψή της. Ενδιαφέρον λοιπόν θα μπορούσε να προκαλέσει μια έρευνα που να συνδέει την προθυμία ανάπτυξης τέτοιων πρακτικών με τον τρόπο χρηματοδότησης της.

Οι εθελοντικές πρωτοβουλίες αποτελούν ένα ελπιδοφόρο μέσο για την επίτευξη των περιβαλλοντικών στόχων. Τα πλεονεκτήματα που παρουσιάζουν σε σχέση με τις μεθόδους command-and control και της πολιτικής τιμολόγησης είναι μεν σημαντικά αλλά δε πρέπει να παραβλεφθεί και μια σειρά μειονεκτημάτων που παρουσιάζουν.

Για αυτό το λόγο οι εθελοντικές συμφωνίες μπορούν να λειτουργήσουν συμπληρωματικά αλλά όχι να υποκαταστήσουν τις άμεσες ρυθμίσεις ή άλλα οικονομικά κίνητρα.

ΠΛΕΟΝΕΚΤΗΜΑΤΑ-ΜΕΙΟΝΕΚΤΗΜΑΤΑ ΕΘΕΛΟΝΤΙΚΩΝ ΠΡΩΤΟΒΟΥΛΙΩΝ

Η ευελιξία που παρουσιάζουν οι εθελοντικές πρακτικές είναι ένα από τα πρωταρχικά τους πλεονεκτήματα. Η ευελιξία αυτή οδηγεί στην ανάπτυξη νέων παραγωγικών τεχνικών και συνακόλουθα στη μείωση του κόστους για την επίτευξη του περιβαλλοντικού στόχου. Οι επιχειρήσεις πλέον έχουν την ευχέρεια να επιλέξουν τον τρόπο που θα συμμορφωθούν στην επίτευξη του περιβαλλοντικού τους στόχου. Σαφώς, μια επιχείρηση θα προσπαθήσει να εφαρμόσει εκείνη τη μέθοδο που θα μειώσει το κόστος της βραχυχρόνια αλλά και θα της αποφέρει κέρδη μακροχρόνια. Η ευελιξία αυτή, προσφέρεται μόνο μέσω της συμμετοχής σε μια εθελοντική πρακτική, σε αντίθεση με την πιο «στενή» περιβαλλοντική νομοθεσία (Baeke et al,1999; Mil-Homens,2002; OECD,1998). Η περιβαλλοντική νομοθεσία απαιτεί «αποτέλεσμα εδώ και τώρα» με κάθε τίμημα και ωθεί στην απότομη αλλαγή της παραγωγικής διαδικασίας. Μια τέτοια αλλαγή συχνά γίνεται από το φόβο των κυρώσεων

χωρίς να έχει αξιολογηθεί το κόστος της. Το κόστος αυτό είναι για τις επιχειρήσεις ένα «αναγκαίο κακό» και αναλαμβάνεται με δυσφορία μεν, υποχρεωτικά δε. Αντίθετα, η εθελοντική πρωτοβουλία προσφέρει την ευχέρεια για ουσιαστική οργάνωση της διαδικασίας με τον αποδοτικότερο δυνατό τρόπο.

Η συμμετοχή των επιχειρήσεων σε μια περιβαλλοντική συμφωνία με το κράτος μπορεί να επιδράσει στην χάραξη της περιβαλλοντικής πολιτικής της χώρας. Αυτό είναι πολύ σημαντικό, αν αναλογιστεί κανείς ότι έτσι οι επιχειρήσεις ουσιαστικά προλαβαίνουν τη θέσπιση αυστηρών νόμων (Videras and Alberini,1999). Οι επιχειρήσεις πλέον δεν περιμένουν παθητικά τη θέσπιση νομοθεσίας αλλά μέσω της «αυτό-ρύθμισης (self-regulation)» συμμετέχουν στη διαμόρφωση της μελλοντικής νομοθεσίας (Lyon and Maxwell). Οι Segerson and Miceli (1998) σε έρευνα που διεξήγαν κατέδειξαν ότι η πιθανότητα μια επιχείρηση να συμμετέχει σε ένα εθελοντικό περιβαλλοντικό πρόγραμμα είναι μεγαλύτερη όσο πιο σημαντική είναι η απειλή για επερχόμενη περιβαλλοντική νομοθεσία είναι

. Αυτή η αυτορύθμιση βέβαια, δεν εξυπηρετεί μόνο τις επιχειρήσεις. Από τη μεριά της πολιτείας, μειώνεται ο χρόνος, το κόστος αλλά και η γραφειοκρατία που συνεπάγεται η δημιουργία νόμων (Baekke et al,1999). Επίσης, ένας νόμος δεν είναι δυνατόν να περιέχει τον ίδιο βαθμό λεπτομερειών και ρυθμίσεων που περιέχει μια εθελοντική συμφωνία αλλά ούτε είναι δυνατόν να αναπροσαρμόζεται άμεσα. Σε περιπτώσεις που πρέπει να αναθεωρηθούν κάποιοι περιβαλλοντικοί στόχοι, είναι πιο εύκολο κάτι τέτοιο να γίνει στα πλαίσια μιας εθελοντικής συμφωνίας. Σε αντίθετη περίπτωση, μια αναθεώρηση νόμου θα σήμαινε ώρες κοινοβουλευτικής διαδικασίας και άσκοπη γραφειοκρατία (Mortensen, 2001).

Στα πλαίσια μιας εθελοντικής πρακτικής, μια επιχείρηση έχει τη δυνατότητα και ευχέρεια να αναπτύξει την τεχνολογία της χωρίς το φόβο της άμεσης επέμβασης του κράτους που θα της απέφερε σημαντικά κόστη. Αυτό της δίνει ένα προβάδισμα σε σχέση με τις υπόλοιπες επιχειρήσεις του κλάδου. Αυτό είναι και ένα σημαντικό κίνητρο και για τις υπόλοιπες επιχειρήσεις του κλάδου να συμμετέχουν εθελοντικά στην περιβαλλοντική δράση. Επίσης η συμμετοχή σε μια εθελοντική συμφωνία με την κυβέρνηση μπορεί να προσφέρει άμεση πρόσβαση σε τεχνική γνώση και βοήθεια που χρηματοδοτείται από το κράτος (Darnall and Carmin ,2005).

Επίσης, είναι ένα «σήμα» που μπορεί να στείλει η επιχείρηση για προωθήσει τον κοινωνικό της χαρακτήρα αλλά και να κερδίσει τη μερίδα των καταναλωτών που προτιμούν τα «πράσινα» προϊόντα (Darnall and Carmin,2005). Τα τελευταία χρόνια ιδίως, κατά τα οποία η ρύπανση του περιβάλλοντος απασχολεί σε μεγαλύτερο βαθμό την κοινή γνώμη, τα

κέρδη των εταιριών εξαρτώνται όλο και περισσότερο από τις αντιλήψεις των καταναλωτών σχετικά με την περιβαλλοντική επίδοση. Το νέο αυτό χαρακτηριστικό στις προτιμήσεις των καταναλωτών, έχει γίνει μέσο ανταγωνισμού μεταξύ των επιχειρήσεων. Έτσι, αναλαμβάνοντας για παράδειγμα μια μονομερή περιβαλλοντική δράση η επιχείρηση πετυχαίνει να δείξει το ενδιαφέρον της για το περιβάλλον και αποφεύγει κατά ένα μεγάλο βαθμό την εμπλοκή με τις ρυθμιστικές αρχές (Kragur, 1999). Συνεπώς, οι εθελοντικές πρωτοβουλίες αποτελούν μια μέθοδο προβολής και διαφήμισης της επιχείρησης με λιγότερο κόστος και παράλληλο κοινωνικό όφελος.

Έχει διατυπωθεί επίσης η άποψη ότι η «πράσινη φήμη» μπορεί να αυξήσει και την μετοχική αξία της επιχείρησης (Darnall and Carmin 2005). Οι επενδυτές τα τελευταία χρόνια στρέφονται όλο και περισσότερο στα λεγόμενα «πράσινα» χαρτοφυλάκια. Έρευνες που έχουν γίνει πάνω στο θέμα έχουν δείξει ότι η περιβαλλοντική εταιρική ευθύνη είναι παράγοντας που μπορεί να αυξήσει τον πλούτο των επενδυτών μέχρι και 5% (Feldman et al.,1996). Οι λόγοι για αυτό μπορεί να είναι ποικίλοι. Μια άποψη είναι ότι εξαιτίας της βελτιωμένης περιβαλλοντικής επίδοσης μειώνεται ο κίνδυνος, κάτι που αποτιμάται θετικά στις χρηματιστηριακές αγορές

Επιπλέον, οι εθελοντικές πρακτικές προκαλούν διάχυση της γνώσης και της τεχνολογίας μεταξύ των εμπλεκόμενων επιχειρήσεων, του κράτους και της κοινωνίας (Baeke et al,1999). Ένα σημαντικό μειονέκτημα των παραδοσιακών ρυθμίσεων για το περιβάλλον, ήταν ο «αποκλεισμός» του κράτους από τη γνώση για τις παραγωγικές πρακτικές των επιχειρήσεων. Αυτό μπορεί να συνέβαινε από τη μεριά των επιχειρήσεων και για την αποφυγή πιο αυστηρών περιβαλλοντικών ρυθμίσεων από το κράτος, σε περίπτωση που αυτό γνώριζε όλες τις δυνατότητες της επιχείρησης. Η διαπραγμάτευση στα πλαίσια των εθελοντικών συμφωνιών όμως δημιουργεί ένα κλίμα εμπιστοσύνης μεταξύ των μερών (Mortensen, 2001). Έτσι, η ανάληψη μιας περιβαλλοντικής πρωτοβουλίας συνεπάγεται σε πολλές περιπτώσεις τη δημοσιοποίηση των πληροφοριών αυτών και τη μεταφορά της τεχνογνωσίας.

Τέλος, ένα μικρότερο αλλά εξίσου σημαντικό θέμα είναι ότι μια περιβαλλοντική εθελοντική δράση όπως η πιστοποίηση κατά ένα περιβαλλοντικό πρότυπο προσφέρει στις επιχειρήσεις την συστηματοποίηση και οργάνωση των διαδικασιών τους (Khanna et al,2007). Στα πλαίσια της ανάπτυξης των συστημάτων ολικής ποιότητας στις επιχειρήσεις, καταγράφονται και ποσοτικοποιούνται τα οφέλη που μπορεί να επιφέρει μια ποιοτική πιστοποίηση. Οι αυστηρές προδιαγραφές που θέτουν τα πρότυπα της πιστοποίησης, υπαγορεύουν στην επιχείρηση την οργάνωση των διαδικασιών της. Αυτό μπορεί να

συνεπάγεται οργάνωση από το πιο σημαντικό έως το θεωρητικά πιο ασήμαντο (για παράδειγμα την τήρηση πρωτοκόλλου για τα έγγραφα της). Εντούτοις, αυτή η τυπική συστηματοποίηση και η οργάνωση που απαιτεί μια πιστοποίηση μακροπρόθεσμα εξυγιαίνει όλες τις δομές της επιχείρησης. Ιδιαίτερα στις μικρές και μεσαίου μεγέθους επιχειρήσεις, τα οφέλη είναι ιδιαίτερα σημαντικά καθώς αυτές συνήθως δεν έχουν κανένα σύστημα τυποποίησης των διαδικασιών.

Σε γενικές γραμμές πρέπει να γίνει αντιληπτό ότι οι εθελοντικές περιβαλλοντικές πρακτικές είναι μια άριστη ευκαιρία να αναλάβει ο ιδιωτικός τομέας αυτοβούλως τις υποχρεώσεις του. Ιδιαίτερα όταν μιλάμε για περιβαλλοντικές συμφωνίες μεταξύ των επιχειρήσεων και του κράτους, είναι σημαντικό να κατανοήσουμε ότι συμβαίνει κάτι πρωτοποριακό: οδηγούμαστε από την προσέγγιση «ου ποιήσεις» στην προσέγγιση « ας συνεργαστούμε» (5th Environmental Action Programme). Η αντίληψη αυτή είναι καινοτόμος, σε μια κοινωνία όπου το κράτος θεωρείται ο «αστυνόμος» που υπονομεύει τα συμφέροντα των επιχειρήσεων και οι επιχειρήσεις προσπαθούν να το «ξεγελάσουν».

Σε πρόσφατη (2007) έρευνα των Khanna et al., εξετάστηκαν ξανά τα κίνητρα για τα οποία μια επιχείρηση θα προτιμούσε να ενταχθεί σε μια εθελοντική συμφωνία ή να αναπτύξει ένα σύστημα περιβαλλοντικής διαχείρισης. Τα ευρήματα συμφωνούν με τα πλεονεκτήματα που έχουμε εκθέσει μέχρι τώρα. Επιχειρήσεις που βρίσκονται σε κλάδους που υφίστανται σημαντικές περιβαλλοντικές νομοθετικές ρυθμίσεις είναι πιο πρόθυμες να συμμετέχουν σε εθελοντικές δράσεις για το περιβάλλον. Επίσης, κυρίως μεγάλες επιχειρήσεις είναι αυτές που αναλαμβάνουν τέτοιες εθελοντικές δράσεις μιας και αυτές είναι οι επιχειρήσεις που παρατηρεί περισσότερο ο καταναλωτής και θέλουν να επιδείξουν περιβαλλοντικά φιλική συμπεριφορά.

Ωστόσο, ο εθελοντικός χαρακτήρας και η ευελιξία των εθελοντικών πρακτικών είναι και πηγή σημαντικών μειονεκτημάτων. Έτσι, λόγω του εθελοντικού χαρακτήρα, προκύπτει το πολύ σοβαρό θέμα του ελέγχου (monitoring) και επιβολής (enforcement) των όρων. Από τη στιγμή που δεν υπάρχουν ποινές είναι πολύ δύσκολο να επιβληθεί η τήρηση των συμφωνιών. Επίσης, είναι σημαντικό το γεγονός ότι, σε κάποιους τύπους περιβαλλοντικών πρωτοβουλιών, οι επιχειρήσεις οι ίδιες είναι αυτές που καθορίζουν τους στόχους τους. Αυτή η ελκυστικότητα της αυτορύθμισης δημιουργεί αμφιβολίες σχετικά με το βαθμό δυσκολίας των στόχων που θέτονται και εγείρει ερωτήματα για το αν τελικά οι πρωτοβουλίες αυτές είναι ένας απλός τρόπος να αποκτήσει περιβαλλοντική φήμη η επιχείρηση χωρίς μεγάλη προσπάθεια. Μια άμεση και υποχρεωτική ρύθμιση από το κράτος, η οποία θα έθετε πιο

ισχυρές περιβαλλοντικές προδιαγραφές θα απέφερε σημαντικότερα αποτελέσματα για το περιβάλλον.

Εξαιτίας των παραπάνω προβλημάτων, καθίσταται αναγκαία η δημοσιοποίηση των δράσεων της περιβαλλοντικής πρακτικής. Με την αυξανόμενη δημόσια παρατήρηση και έλεγχο, μπορεί να περιοριστεί και το φαινόμενο του «τζαμπατζή» αλλά και η πλημμελής εφαρμογή της δράσης. Επίσης με αυτό τον τρόπο όλη η κοινωνία αποκτά λόγο πάνω σε ένα θέμα που την αφορά και έτσι ενισχύεται και η φιλοσοφία της συμμετοχικής δράσης πάνω στην οποία βασίζονται οι εθελοντικές πρακτικές.

Ένα άλλο σημαντικό θέμα που προκύπτει από την εφαρμογή εθελοντικών πρακτικών είναι το «πρόβλημα του τζαμπατζή» (free-rider), στο οποίο αναφερθήκαμε παραπάνω. Οι περιβαλλοντικές πρακτικές δεν είναι υποχρεωτικές για όλες τις επιχειρήσεις ενός συγκεκριμένου κλάδου. Κάποιες επιλέγουν να συμμετέχουν και κάποιες άλλες όχι. Δε μπορεί όμως κάποιος να εμποδίσει τη διάχυση της τεχνολογίας στις δεύτερες και τη χρήση της από αυτές. Επίσης, είναι αμφίβολο για το αν το κοινό παρατηρήσει ποιες επιχειρήσεις συμμετέχουν σε ένα πρόγραμμα και ποιές όχι. Σχετικά εύκολα λοιπόν μπορεί κάποιος να καρπωθεί τον τίτλο του «περιβαλλοντικά φιλικού» χωρίς ουσιαστικά να έχει κάνει κάποια προσπάθεια. (Segerson and Miceli, 1998; Delmas and Keller, 2005; Khanna et al, 2007; Harrison, 1999, Lyon and Maxwell,).

Επίσης, σε περίπτωση που επιτευχθεί μια συμφωνία με κάποιες επιχειρήσεις αλλά όχι με το σύνολο του κλάδου, υπάρχει κίνδυνος οι επιχειρήσεις που δε συμμετέχουν στο πρόγραμμα να αποκτήσουν ανταγωνιστικό πλεονέκτημα σε σχέση με τις δεσμευόμενες από τη συμφωνία επιχειρήσεις (Mortensen, 2001). Αυτό μπορεί να συμβεί για δύο λόγους. Πρώτον γιατί οι επιχειρήσεις αυτές δε χρειάζεται να μειώσουν την παραγωγή του προϊόντος τους και δεύτερον γιατί δεν υφίστανται το κόστος υλοποίησης της περιβαλλοντικής πρακτικής.

Ως εκ τούτου, τα κίνητρα συμμετοχής σε μια εθελοντική συμφωνία μειώνονται όσο μικρότερος είναι ο αριθμός των επιχειρήσεων που συμμετέχουν.

Εξαιτίας αυτών των φαινομένων υπάρχει η άποψη ότι οι εθελοντικές περιβαλλοντικές συμφωνίες και πρωτοβουλίες θα πρέπει να χρησιμοποιούνται συμπληρωματικά με ρυθμίσεις command-and-control και με μηχανισμούς της αγοράς, όπως αναφέραμε και στην εισαγωγή του κεφαλαίου. Επίσης, για να λειτουργήσουν ορθά οι περιβαλλοντικές συμφωνίες μεταξύ των επιχειρήσεων και του κράτους θα πρέπει οι κυβερνήσεις να εκφράζουν άμεσα την απειλή για κυρώσεις σε μορφή φόρων ή νομοθεσίας εάν οι συμφωνίες δεν τηρηθούν (Bizer and Juelich, 1999).

Από τη μεριά της πολιτείας, η πληθώρα των εθελοντικών συμφωνιών με τις επιχειρήσεις την κρατάει ουσιαστικά «αιχμάλωτη» και τη δεσμεύει όσον αφορά τη θέσπιση αυστηρών νόμων. Το μόνο που μπορεί να κάνει σε αυτή την περίπτωση είναι να σχεδιάσει ένα αποδοτικό σύστημα ελέγχου και αναθεώρησης των περιβαλλοντικών πρακτικών, όταν αυτές είναι συμφωνίες μεταξύ του κράτους και των επιχειρήσεων και όχι μονομερείς πρωτοβουλίες (Baekke et al,1999). Και σε αυτήν όμως την περίπτωση είναι αναγκαία προϋπόθεση να υπάρχει εμπιστοσύνη μεταξύ των δύο μερών που συνάπτουν τη συμφωνία: Από τη μεριά της η κυβέρνηση πρέπει να εμπιστευτεί τις επιχειρήσεις ότι θα δεσμευτούν για την τήρηση των συμφωνιών και από τη μεριά τους οι επιχειρήσεις θα πρέπει να εμπιστευτούν τις κυβερνήσεις ότι δε θα προβούν σε περαιτέρω νομοθετικές ρυθμίσεις.

Ιδίως σε περιπτώσεις που τα τεχνολογικά δεδομένα αλλάζουν ή υπάρχει επιτακτική ανάγκη για ρύθμιση κάποιων περιβαλλοντικών ζητημάτων, για παράδειγμα λόγω διεθνών συμφωνιών, είναι αναγκαίο να μπορεί το κράτος να επιβάλλει αυτές τις νέες ρυθμίσεις (Mortensen,2001). Για αυτό θα πρέπει στις εθελοντικές συμφωνίες να υπάρχει περιθώριο για επαναδιαπραγμάτευση, παρόλο που κάτι τέτοιο ίσως από τη μεριά των επιχειρήσεων να θεωρείται σαν μείωση της αξιοπιστίας τους.

Ένα άλλο θέμα που μπορεί να προκύψει, ιδίως στην περίπτωση της μονομερούς πρωτοβουλίας είναι ότι δεν λαμβάνεται υπόψη η άποψη των υπόλοιπων ενδιαφερόμενων μερών που δεν συμμετέχουν άμεσα στη διαδικασία (Mortensen,2001). Αυτά τα μέρη μπορεί να είναι τόσο οργανώσεις πολιτών όσο και η κοινωνία σα σύνολο. Παρόλο που τα περιβαλλοντικά προβλήματα μπορεί να τους επηρεάσουν άμεσα, δε συμμετέχουν στο σχεδιασμό της άμβλυνσής τους. Έτσι προκύπτει το ερώτημα εάν όντως μια μονομερής δράση από μια επιχείρηση είναι κάτι που αντιμετωπίζει άμεσα ένα περιβαλλοντικό πρόβλημα.

ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΕΘΕΛΟΝΤΙΚΩΝ ΠΡΩΤΟΒΟΥΛΙΩΝ

Για να σχεδιαστεί με επιτυχία μία περιβαλλοντική πρωτοβουλία θα πρέπει να γίνει προσπάθεια οι πηγές των μειονεκτημάτων που αναφέρθηκαν παραπάνω να εξουδετερωθούν. Για αυτό το λόγο στο σχεδιασμό θα πρέπει να υπάρχουν σαφείς στόχοι αλλά και τρόποι για να μπορέσουν να μετρηθούν και να αξιολογηθούν τα αποτελέσματα. Επίσης θα πρέπει να είναι ξεκάθαρα τα κίνητρα για τη συμμετοχή των επιχειρήσεων (Cunningham and Clinch,2004).

Η ΕΕΑ (1997, p.87) συγκέντρωσε τους παράγοντες εκείνους που κάνουν πιο αποτελεσματική την υλοποίηση των περιβαλλοντικών πρωτοβουλιών και συγκεκριμένα των

διαπραγματεύσιμων συμφωνιών (environmental agreements) μεταξύ εταιριών και κράτους. Οι παράγοντες αυτοί είναι οι ακόλουθοι:

- Πρέπει να τεθούν ξεκάθαροι στόχοι πριν τη σύναψη της συμφωνίας
- Η συμφωνία καταγράφει το σημείο-βάση σύμφωνα με το οποίο θα μετρηθούν τα αποτελέσματα της δράσης
- Προσδιορίζονται ξεκάθαροι μηχανισμοί παρακολούθησης και ελέγχου
- Δίδεται τεχνική βοήθεια για την επίτευξη των στόχων
- Τα κόστη για την επίτευξη είναι κοινά για όλους τους συμμετέχοντες και κυμαίνονται σε όσο το δυνατόν χαμηλά επίπεδα
- Στο σχεδιασμό και την υλοποίηση των συμφωνιών συμμετέχουν και τρίτα μέρη όπως για παράδειγμα φορείς και οργανώσεις πολιτών

Ο έλεγχος είναι ένα από τα βασικότερα σημεία για την επίτευξη του στόχου της περιβαλλοντικής συμφωνίας. Θα πρέπει να γίνεται με βάση κατάλληλους μηχανισμούς και τα αποτελέσματά του να δημοσιοποιούνται.

Ένα από τα χαρακτηριστικά των εθελοντικών πρακτικών που τις κάνουν να υστερούν σε σχέση με πιο παραδοσιακές ρυθμίσεις είναι η μικρότερη διαφάνεια που έχουν. «Η διαφάνεια της εθελοντικής προσέγγισης είναι σημαντική στην αξιοπιστία της εθελοντικής συμφωνίας» (Cunningham and Clinch, 1999 p.37). Η διαφάνεια μπορεί να επιτευχθεί με τη δημοσιοποίηση των αποτελεσμάτων σε ένα όσο το δυνατόν ευρύτερο κοινό. Κάτι τέτοιο αφενός αυξάνει την αξιοπιστία, αφετέρου μειώνει τον κίνδυνο των free riders και προβάλλει τις επιχειρήσεις που συμμετέχουν στη δράση.

Εθελοντικές δράσεις που δεν έχουν τη μορφή της διαπραγματεύσιμης συμφωνίας αλλά τη μορφή της μονομερούς πρωτοβουλίας πετυχαίνουν σε μεγάλο βαθμό αυτή τη δημοσιοποίηση. Έτσι οι επιχειρήσεις που επιλέγουν να πιστοποιηθούν κατά κάποιο πρότυπο όπως το ISO 14001 ή το EMAS υφίστανται εκτενή έλεγχο των διαδικασιών τους από έναν τρίτο φορέα. Να αναφέρουμε εδώ ότι το EMAS προϋποθέτει και τη δημοσιοποίηση σε τακτά χρονικά διαστήματα της περιβαλλοντικής δήλωσης της εταιρίας. Το θέμα των πιστοποιήσεων αυτών θα αναλυθεί εκτενέστερα σε επόμενο κεφάλαιο.

ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΕΘΕΛΟΝΤΙΚΩΝ ΠΡΩΤΟΒΟΥΛΙΩΝ

Η εφαρμογή μιας εθελοντικής πρωτοβουλίας όπως αναφέραμε είναι ένα θέμα που τις τελευταίες δεκαετίες έχει πάρει μεγάλες διαστάσεις και αντιμετωπίζεται θετικά από την

κοινή γνώμη και τις επιχειρήσεις. Τα πλεονεκτήματα που παρουσιάζουν οι εθελοντικές δράσεις είναι μεν ορατά, εντούτοις θα πρέπει να υπόκεινται και σε κάποιο μοντέλο αξιολόγησης μέσω του οποίου ποσοτικοποιούνται τα θετικά αποτελέσματά τους.

Γεγονός είναι ότι η αξιολόγηση των εθελοντικών περιβαλλοντικών δράσεων είναι ένα θέμα το οποίο ακόμα δημιουργεί σημαντικά προβλήματα. Στη βιβλιογραφία έχουν προταθεί τα βασικά σημεία τα οποία πρέπει να αναδειχτούν σε μια διαδικασία αξιολόγησης των πρακτικών αυτών, κυρίως των περιβαλλοντικών συμφωνιών. Τα σημεία λοιπόν που αναφέρονται είναι η **(α)** αποτελεσματικότητα όσον αφορά τους περιβαλλοντικούς στόχους και **(β)** η οικονομική αποδοτικότητα (OECD 1997, EEA, 1997). Αυτά τα δύο σημεία αναφέρονται σαν κύρια αλλά όχι αποκλειστικά κριτήρια. Η αποτελεσματικότητα των εθελοντικών πρακτικών πρέπει να μετρηθεί με βάση κάποιους δείκτες που θα έχουν εκ των προτέρων συμφωνηθεί.

Κάποια άλλα σημαντικά κριτήρια αξιολόγησης των εθελοντικών δράσεων σύμφωνα με τον ΟΟΣΑ (1997) και τους Boerky et al (1998) είναι και τα ακόλουθα:

- Κόστη για τη διαχείριση και τη συμμόρφωση
- Εκτεταμένα οικονομικά αποτελέσματα σε όρους ανεργίας και τιμών προϊόντων
- Δυναμική αποτελεσματικότητα και καινοτομία
- «Ήπια αποτελέσματα», όπως αλλαγές στη γενικότερη συμπεριφορά των επιχειρήσεων κ.α.

Τα κόστη για τη διαχείριση και τη συμμόρφωση συμπεριλαμβάνουν τα κόστη τόσο της ρυθμιστικής αρχής, στην περίπτωση των διαπραγματεύσιμων συμφωνιών, όσο και της ίδιας της επιχείρησης. Στην περίπτωση μιας μονομερούς πρωτοβουλίας προφανώς τα κόστη αφορούν μόνο την επιχείρηση. Καθώς τα κόστη αυτά μπορεί να είναι σημαντικά, πρέπει να ληφθούν υπόψη στην μέτρηση της οικονομικής κυρίως αποδοτικότητας των εθελοντικών δράσεων. Η δυναμική αποτελεσματικότητα έχει να κάνει με την ανάπτυξη νέων μεθόδων παραγωγής και με τη διάχυση της γνώσης. Από τα πιο δύσκολα μετρήσιμα κριτήρια, τα λεγόμενα «ήπια αποτελέσματα» αφορούν στη γενικότερη βελτίωση της περιβαλλοντικής συμπεριφοράς και στην αλλαγή των σχέσεων των εμπλεκόμενων μερών.

Σε αυτά τα κριτήρια βέβαια μπορούν να προστεθούν και άλλα τα οποία θα αναφερθούν στη συνέχεια. Αυτό που πρέπει να γίνει κατανοητό είναι ότι η αξιολόγηση των εθελοντικών πρακτικών παρουσιάζει εγγενείς δυσκολίες εξαιτίας διαφόρων παραγόντων (OECD, 1997). Καταρχήν πρόκειται για σχετικά νέες μεθόδους, οι οποίες δεν είχαν το

χρονικό περιθώριο να δείξουν τα οριστικά τους αποτελέσματα. Επίσης σε πολλές περιπτώσεις, οι πρακτικές αυτές δεν έχουν ένα μόνο στόχο (για παράδειγμα τη μείωση της εκπομπής του Χ-αερίου) αλλά περιλαμβάνουν περισσότερο από ένα στοιχεία που πρέπει να αξιολογηθούν. Τέλος, συνήθως λειτουργούν σε συνδυασμό με άλλες παραδοσιακές μεθόδους όπως η πράσινη φορολογία και το γενικότερο πλαίσιο της περιβαλλοντικής νομοθεσίας. Έτσι είναι δύσκολο να διαχωρίσει και να αναγνωρίσει κανείς τα αποτελέσματα που οφείλονται αποκλειστικά και μόνο στην εθελοντική πρακτική.

Ο Krarup (1999), βασισμένος στις μελέτες των Russell and Powell (1999) και Bohm and Russell (1985) δημιούργησε τον παρακάτω πίνακα, χωρίζοντας σε κατηγορίες τα κριτήρια με βάση τα οποία θα μπορούσε να αξιολογηθεί μια περιβαλλοντική πρακτική:

Πίνακας 2: Κριτήρια Αξιολόγησης Εθελοντικών Πρακτικών

Στατική αποτελεσματικότητα	Κατά πόσο επιτυγχάνονται οι στόχοι με το μικρότερο κόστος
Δυναμική αποτελεσματικότητα	Κατά πόσο δίνονται κίνητρα για την ανάπτυξη της τεχνολογίας και για λοιπές καινοτομίες
Έλεγχος και επιβολή	Το κόστος και η αποδοτικότητα του ελέγχου για την επίτευξη του στόχου
Ευελιξία	Η δυνατότητα της πρακτικής να προσαρμόζεται σε εξωγενείς αλλαγές
Οργανωσιακές ικανότητες	Σε ποιο βαθμό μπορούν τα εμπλεκόμενα μέρη να φέρουν εις πέρας τη συμφωνία ή πρωτοβουλία
Πολιτικές συνέπειες	Θέματα γενικότερου ηθικού και οικονομικού ενδιαφέροντος που ανακύπτουν
Κίνδυνος	Πιθανότητα μη εκπλήρωσης της πρωτοβουλίας και οι συνέπειες

Το ζήτημα της επίτευξης του μέγιστου αποτελέσματος με το μικρότερο δυνατό κόστος ή αλλιώς η έννοια της οικονομικής αποδοτικότητας (economic efficiency) σύμφωνα με τον Pareto, είναι το πρωταρχικό ζήτημα που εξετάζεται για την αξιολόγηση των εθελοντικών πρακτικών. Με αυτή την έννοια, μια εθελοντική πρακτική θα πρέπει να επιτυγχάνει τον επιδιωκόμενο στόχο με το μικρότερο κόστος από κάθε άλλο εργαλείο. Για να επιτύχει μια εθελοντική πρακτική το στόχο της καλύτερα από τα άλλα μέσα θα πρέπει να

ικανοποιεί όλους του παράγοντες του ανωτέρω πίνακα και βέβαια να υπάρχει ένας τρόπος αυτό να γίνεται με μετρήσιμους δείκτες.

Στην ουσία όμως, πρέπει το πρώτο ερώτημα που θα απαντηθεί σχετικά με μια εθελοντική πρακτική να είναι εάν αυτή μπορεί να λειτουργήσει. Αυτό σύμφωνα με τους Alberini and Segerson (2002) εξαρτάται από 3 παράγοντες. Αυτοί οι παράγοντες θα μπορούσαν να είναι συμπληρωματικά κριτήρια για την αξιολόγηση των εθελοντικών πρακτικών:

- Ο αριθμός των συμμετεχόντων
- Το μέγεθος της μείωσης της ρύπανσης από κάθε συμμετέχοντα
- Η επίδραση των συνολικών αποτελεσμάτων στον τελικό αριθμό των συμμετεχόντων σε ένα εθελοντικό σχήμα

Όσο απλοϊκό και να φαίνεται το ανωτέρω σχήμα των τριών παραγόντων είναι πολύ σημαντικό καθώς ο κάθε ένας από τους τρεις παράγοντες περιλαμβάνει επιμέρους στοιχεία μέσω των οποίων διαμορφώνεται ο καθένας από αυτούς. Δηλαδή, ο αριθμός των συμμετεχόντων εξαρτάται από ορισμένα κίνητρα που έχουν αυτοί και η αξιολόγηση αυτών των κινήτρων είναι ένα πολύ σημαντικό βήμα για την αξιολόγηση εν γένει της εθελοντικής πρωτοβουλίας. Αλλά επειδή ο αριθμός των συμμετεχόντων από μόνος του δεν είναι ένα αξιόπιστο κριτήριο είναι πολύ σημαντικό να εξεταστεί και το μέγεθος περιβαλλοντικής βελτίωσης που αυτοί επιφέρουν (Alberini and Segerson,2002). Η καθαρή περιβαλλοντική αλλαγή έχει να κάνει τόσο με το αποτέλεσμα που έχει σε όρους καθαρού κέρδους από την επιχείρηση που αναλαμβάνει να τη φέρει εις πέρας αλλά και από τον τρόπο ελέγχου της πρακτικής. Συνδυάζοντας όλους αυτούς τους παράγοντες επιτυγχάνεται μια αξιολόγηση της εθελοντικής πρακτικής στο σύνολό της, είτε αυτή είναι μονομερή δράση είτε συμφωνία μεταξύ μερών.

Μια συμπληρωματική άποψη για την αξιολόγηση των εθελοντικών πρακτικών είναι αυτή του Sullivan (2001) που υποστηρίζει ότι πέρα από τα πραγματικά αποτελέσματα που επιφέρει μια εθελοντική δράση, θα πρέπει να αξιολογηθούν μεταξύ άλλων και οι εξής παράγοντες:

- Η μορφή και το περιεχόμενο που έχει η δράση αλλά και ο τρόπος με τον οποίο λειτουργεί.
- Ο τρόπος με τον οποίο έχει διαμορφωθεί. Όπως αναφέραμε και παραπάνω, ένα από τα μειονεκτήματα που παρουσιάζουν οι εθελοντικές πρακτικές είναι ότι συχνά δε συμμετέχουν όλοι όσοι επηρεάζονται στην ανάπτυξή του. Η

συμμετοχή της τοπικής κοινωνίας για παράδειγμα στην διαμόρφωση της πρωτοβουλίας είναι ένα θετικό σημείο αξιολόγησης

Οι Boerky et al (1998) αναφέρουν ως ένα πρόσθετο κριτήριο αξιολόγησης των εθελοντικών πρακτικών τη διαφάνεια και αξιοπιστία των διαδικασιών. Το ευρύ κοινό όπως αναφέραμε και σε άλλο σημείο πιθανόν να μην αναγνωρίζει τις εθελοντικές δράσεις όπως αναγνωρίζει την νομοθεσία ή άλλα εργαλεία. Το μέτρο στο οποίο μια δράση λοιπόν θεωρείται αξιόπιστη θα πρέπει να ληφθεί υπόψη στην αξιολόγησή της.

Όσον αφορά πιο συγκεκριμένα τις περιβαλλοντικές συμφωνίες μεταξύ του κράτους και των επιχειρήσεων, ένα προτεινόμενο μοντέλο αξιολόγησης είναι αυτό των DeClercq and Bracke (2005). Στο συγκεκριμένο μοντέλο τα κριτήρια που λαμβάνονται υπόψη είναι η εφαρμογή (application), η επίδραση (impact) και η ανάπτυξη και διαχείριση των πόρων (resource development). Σύμφωνα με αυτό το μοντέλο θεωρητικά μια περιβαλλοντική συμφωνία είναι επιτυχημένη όταν όλοι οι στόχοι και οι υποχρεώσεις των μερών έχουν επιτευχθεί (εφαρμογή). Επίσης, όταν όντως δημιουργεί ένα από περιβαλλοντικό αποτέλεσμα (επίδραση). Τρίτον, όταν βελτιώνει τις σχέσεις και τη διακίνηση της πληροφορίας μεταξύ των εμπλεκόμενων μερών (ανάπτυξη των πόρων). Ο όρος «ανάπτυξη των πόρων», περιλαμβάνει όλο το σύμπλεγμα των πολιτικών, οικονομικών, νομικών και κοινωνικών πόρων που διαχειρίζεται κάθε μέρος, τις πληροφορίες που αυτό έχει καθώς και τη σχέση μεταξύ τους.

Συνοψίζοντας, μια εθελοντική περιβαλλοντική πρακτική πρέπει να είναι αποδοτική και αποτελεσματική για να θεωρηθεί επιτυχημένη. Σε περίπτωση δε που αφορά μια διαπραγματεύσιμη συμφωνία θα πρέπει να είναι και δίκαιη (Cabugueira, 2000). Η μέχρι τώρα εμπειρία δεν έχει αποδείξει ότι οι εθελοντικές πρακτικές από μόνες τους είναι αρκετές για να λυθούν τα περιβαλλοντικά προβλήματα που απορρέουν από την επιχειρηματική δράση. Είναι όμως ένα ικανοποιητικό συμπληρωματικό εργαλείο στα μέχρι τώρα γνωστά και εφαρμοσμένα εργαλεία για την αντιμετώπιση του προβλήματος και αναμένεται να προκαλέσει ακόμα μεγαλύτερη συζήτηση στο μέλλον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

ΣΥΣΤΗΜΑΤΑ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗΣ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ISO 14001 ΚΑΙ EMAS

Είδαμε σε προηγούμενο κεφάλαιο ότι οι εθελοντικές πρακτικές που μπορεί να ακολουθήσει μια επιχείρηση για τη βελτίωση της περιβαλλοντικής της συμπεριφοράς μπορούν να πάρουν διάφορες μορφές. Στις Ευρωπαϊκές Χώρες τα τελευταία χρόνια έχει επικρατήσει η περιβαλλοντική πιστοποίηση των επιχειρήσεων με κάποιο διεθνώς αναγνωρισμένο πρότυπο. Τέτοια πρότυπα είναι η σειρά ISO 14000, το Environmental Management and Auditing Scheme (EMAS), το Eco-label.

Πρόκειται για εργαλεία που αναπτύχθηκαν από διαφορετικούς οργανισμούς με σκοπό να παρέχουν ένα τυποποιημένο σύστημα περιβαλλοντικής διαχείρισης το οποίο θα είναι ευρέως αναγνωρισμένο.

Τα πιο διαδεδομένα τέτοια συστήματα σε όλο τον κόσμο αλλά και στη χώρα μας είναι η σειρά ISO 14000 και το EMAS. Με τα συγκεκριμένα τυποποιημένα Συστήματα Περιβαλλοντικής Διαχείρισης, τα κίνητρα, τα κόστη και τα οφέλη τους θα ασχοληθούμε στη συνέχεια της εργασίας. Αρχικά θα παρουσιαστεί η διεθνής βιβλιογραφία πάνω σε αυτά τα θέματα και έπειτα θα παρουσιαστούν τα αποτελέσματα σχετικής έρευνας που έγινε ανάμεσα σε ελληνικές επιχειρήσεις. Η λεπτομερής παρουσίαση των δύο συστημάτων ξεφεύγει από τα πλαίσια της συγκεκριμένης εργασίας, η οποία θα περιοριστεί στην απλή περιγραφή τους για να προχωρήσει λεπτομερέστερα στα κίνητρα, τα κόστη και τα οφέλη τους.

Το ISO 14000 αναπτύχθηκε το 1996 από τον Διεθνή Οργανισμό για την Τυποποίηση (ISO- International Organization for Standardization) και υπογράφηκε από 50 κράτη. Αποτελεί ένα διεθνές πρότυπο για την ανάπτυξη ενός συστήματος περιβαλλοντικής διαχείρισης. Στοχεύει στο να δώσει κατευθυντήριες γραμμές για τη μείωση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων της επιχείρησης και την βελτίωση της περιβαλλοντικής της επίδοσης (Βαλσαμής, 2007). Συγκεκριμένα το ISO 14001 περιλαμβάνει τα εξής βασικά στοιχεία (Petroni, 2001):

- Περιβαλλοντική πολιτική (στόχοι και τρόπος επίτευξης)
- Σχεδιασμός (ανάλυση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων)
- Υλοποίηση
- Έλεγχος και διόρθωση
- Επανελέγχος και αξιολόγηση από την ανώτατη διοίκηση

- Συνεχής βελτίωση

Το ISO 14001 απαιτεί τη διαρκή χρήση τεκμηρίωσης μέσω εγγράφων διαδικασιών καθώς και την κοινωνικοποίηση του σε όλο το φάσμα της επιχείρησης με την ανάθεση διακριτών ρόλων και ευθυνών σε όλο το προσωπικό. Παρουσιάζει μια δομημένη διαδικασία για την επίτευξη της συνεχούς βελτίωσης (Global Environmental Management Initiative, 1996). Ωστόσο, η ίδια η επιχείρηση μπορεί να θέσει τους στόχους της και να καθορίσει τα επίπεδα στα οποία θα θεωρεί τους περιβαλλοντικούς της δείκτες επιτυχημένους, σύμφωνα με τις συνθήκες που επικρατούν στην επιχείρηση. Το ISO 14001 θέτει απλά τις βάσεις για τη συστηματοποίηση, υλοποίηση και έλεγχο των διαδικασιών, πρόκειται δηλαδή για ένα σύστημα διαχείρισης. Δεν θέτει το ίδιο το πρότυπο συγκεκριμένους μετρήσιμους περιβαλλοντικούς στόχους, αλλά διευκολύνει την επιχείρηση να πραγματοποιήσει τους δικούς της.

Σύμφωνα με αυτό το πρότυπο λοιπόν, η επιχείρηση σε μια πιο συστηματική βάση θα εντοπίσει τις περιβαλλοντικές τις παραμέτρους, θα θέσει στόχους για τη μείωση των επιπτώσεών της, θα ορίσει διαδικασίες για την υλοποίηση τον έλεγχο των περιβαλλοντικών αυτών δεικτών και θα εκπαιδεύσει το προσωπικό της.

Το EMAS (Κοινοτικό Σύστημα Οικολογικής Διαχείρισης και Ελέγχου) είναι ένα ευρωπαϊκό πρότυπο για τη ανάπτυξη ΣΠΔ. Υιοθετήθηκε από τα κράτη- μέλη της ΕΕ το 1993 και η δράση του στις επιχειρήσεις ξεκίνησε το 1995 αρχικά μόνο από το βιομηχανικό τομέα και από το 2001 από όλους τους τομείς, τόσο ιδιωτικούς όσο και δημόσιους. Όπως και το ISO 14001, το EMAS στοχεύει στη μείωση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων, στη στοχευόμενη δράση για τη βελτίωση των περιβαλλοντικών επιδόσεων και στην ενημέρωση της κοινής γνώμης για αυτό. Οι επιχειρήσεις οι οποίες είναι πιστοποιημένες με EMAS είναι υποχρεωμένες να καταθέτουν σε περιοδικά χρονικά διαστήματα μια δημόσια περιβαλλοντική δήλωση με τους στόχους τους, τις ενέργειές τους καθώς και τα αποτελέσματα που έχει επιτύχει το ΣΠΔ.

Το EMAS θεωρείται πληρέστερο και αυστηρότερο πρότυπο από το ISO 14001, μιας και απαιτεί την γραπτή λεπτομερή καταγραφή των περιβαλλοντικών επιπτώσεων και της περιβαλλοντικής νομοθεσίας στην οποία υπόκειται η επιχείρηση καθώς και την γραπτή περιβαλλοντική δήλωση, η οποία είναι δημόσια και στην οποία φαίνονται οι στόχοι, οι σκοποί και η πρόοδος της επιχείρησης. Το ISO 14001 δεν απαιτεί τη δημοσίευση μιας τέτοιας περιβαλλοντικής δήλωσης. Επίσης, όσον αφορά την περιβαλλοντική νομοθεσία, το ISO 14001 απαιτεί από τις επιχειρήσεις να έχουν γνώση της νομοθεσίας και η

περιβαλλοντική πολιτική να στοχεύει μεταξύ άλλων στην τήρησή της. Το EMAS αντίθετα επιβάλλει και ελέγχει την τήρηση των νομοθετικών απαιτήσεων.

Επίσης, το EMAS υπόκειται σε έλεγχο από διαπιστευμένο περιβαλλοντικό επιθεωρητή, ο οποίος ορίζεται από καθένα από τα κράτη- μέλη τα οποία έχουν υιοθετήσει το πρότυπο. Το ISO 14001 δεν προβλέπει την υποχρεωτική διαπίστευση από συγκεκριμένο τρίτο πρόσωπο. Η επιχείρηση μπορεί είτε να αξιολογήσει η ίδια τα αποτελέσματα είτε αυτό να το κάνει μέσα από έναν διαπιστευμένο ελεγκτή (Oluoch-Wauna, 2001).

Το ISO 14001 θα μπορούσε κανείς να πει ότι σε αντίθεση με το EMAS «στοχεύει κυρίως στην αφοσίωση, παρά στην επίδοση» (Oluoch-Wauna, 2001,pp 247). Για αυτό το λόγο θεωρείται και συχνά «ευκολότερο» και είναι πιο διαδεδομένο σε όλο τον κόσμο αυτή τη στιγμή. Αυτό καταδεικνύει και η εμφανής διαφορά στον αριθμό των πιστοποιημένων επιχειρήσεων αλλά και των εμπειρικών ερευνών που έχουν γίνει.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ ΕΡΕΥΝΩΝ

Το ISO 14001 έχει ερευνηθεί παγκοσμίως όσον αφορά τα κίνητρα που οδηγούν τις επιχειρήσεις στην απόκτησή του αλλά και όσον αφορά τα κόστη και τα οφέλη από τη συγκεκριμένη πιστοποίηση. Παρόλο που το πρότυπο δεν έχει παρά 12 χρόνια που έχει τεθεί σε εφαρμογή. Σε έρευνα που έγινε το 1996 από τον Arthur Little σε 115 μεγάλες εταιρείες της Βορείου Αμερικής, το 61% θεωρούσε ότι θα αποκομίσει οφέλη από το νέο πρότυπο (Begley, 1996; Petroni, 2001).

Στο συγκεκριμένο κεφάλαιο, και πριν περάσουμε στην έρευνα που έγινε ανάμεσα στις ελληνικές επιχειρήσεις σχετικά με την περιβαλλοντική πιστοποίηση που έχουν λάβει, θα παρουσιαστούν τα κίνητρα, τα οφέλη και οι δυσκολίες-περιοριστικοί παράγοντες για την ανάπτυξη ενός περιβαλλοντικού προτύπου ποιότητας, κυρίως μέσα από τη σκοπιά των επιχειρήσεων που έχουν συμμετάσχει σε αντίστοιχες έρευνες. Τα περιβαλλοντικά πρότυπα ποιότητας στα οποία οι έρευνες αναφέρονται είναι το ISO 14001 και το EMAS, πρότυπα που εξετάζονται και στην δική μας έρευνα.

ΚΙΝΗΤΡΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΙΣΤΟΠΟΙΗΣΗ

Στα προηγούμενα κεφάλαια της παρούσας εργασίας έχουν αναλυθεί διεξοδικά τα κίνητρα που οδηγούν μια επιχείρηση στην υιοθέτηση ενός Συστήματος Περιβαλλοντικής Διαχείρισης ή στην ανάληψη άλλης μορφής εθελοντικής περιβαλλοντικής πρωτοβουλίας. Όσον αφορά πιο συγκεκριμένα τα περιβαλλοντικά πρότυπα ποιότητας τύπου ISO 14001 και

EMAS, που αναλύονται σε αυτό το κεφάλαιο, τα κίνητρα αυτά δε διαφέρουν ιδιαίτερα. Ουσιαστικά μπορούμε να τα χωρίσουμε σε 4 μεγάλες κατηγορίες (Zutshi and Sohal,2004, pp 336-337):

- Κίνητρα εκπορευόμενα από τις δυνάμεις της αγοράς
- Κοινωνικά κίνητρα
- Οικονομικά κίνητρα
- Πίεση από τις ρυθμιστικές δυνάμεις

Τα κίνητρα που εκπορεύονται από τις δυνάμεις της αγοράς έχουν να κάνουν με την απόκτηση μεγαλύτερου μεριδίου αγοράς, την προσέλκυση πελατών, τη διαφοροποίηση της επιχείρησης και του προϊόντος που προσφέρει, την απαίτηση του πιστοποίησης από συνεργάτες της εφοδιαστικής αλυσίδας .

Τα κοινωνικά κίνητρα αναφέρονται σε πιέσεις από την κοινή γνώμη και την τοπική κοινωνία, τα ΜΜΕ και την πολιτική σκηνή του τόπου.

Οικονομικές δυνάμεις που ωθούν στην περιβαλλοντική πιστοποίηση είναι μεταξύ άλλων η μείωση του κόστους των αποβλήτων και των υλικών, η αύξηση της μετοχικής αξίας, η επίτευξη ευνοϊκότερων όρων δανεισμού και ασφάλισης.

Τέλος, η πίεση από τις ρυθμιστικές δυνάμεις αναφέρεται κυρίως στην περιβαλλοντική νομοθεσία, την εύνοια σε δημόσιους διαγωνισμούς, το διεθνές εξαγωγικό ρυθμιστικό περιβάλλον κ.α.

Για κάθε επιχείρηση, ανάλογα με τον κλάδο μέσα στον οποίο λειτουργεί, το ρυθμιστικό πλαίσιο, το μέγεθός της και άλλους παράγοντες, η κατάταξη των κινήτρων, ή τα κίνητρα αυτά καθαυτά μπορεί να είναι διαφορετικά. Είναι προφανές ότι σε ένα κλάδο που υπόκειται σε αυστηρή περιβαλλοντική νομοθεσία το πρώτο κίνητρο για την υλοποίηση της πιστοποίησης θα είναι η σύμπλευση με τις ρυθμίσεις ή η πρόληψη για νέα νομοθεσία. Μια μεγάλη πολυεθνική πιθανόν να εκτιμήσει ότι οι σχέσεις καλής γειτνίασης είναι σημαντικότερος παράγοντας σε σχέση με μια μικρή οικογενειακή επιχείρηση, μιας και η πρώτη έχει σαφώς μεγαλύτερη προβολή.

Σταθερά, το σημαντικότερο κίνητρο για την πιστοποίηση στις περισσότερες έρευνες, είναι η βελτίωση της εταιρικής εικόνας και της φήμης της εταιρείας (Miles et al.,1999; Fryxell and Szeto,2001). Η έρευνα των Zutshi και Sohal στα μέσα του 2000 ανάμεσα σε επιχειρήσεις της Αυστραλίας και της Νέας Ζηλανδίας, φανέρωσε ότι το πρωταρχικό κίνητρο για την ανάληψη της περιβαλλοντικής πιστοποίησης ήταν η δημιουργία «βελτιωμένης εταιρικής εικόνας» (Zutshi and Sohal, 2004, pp 342). Το ίδιο προέκυψε και από την έρευνα

των Berthelot et al. (2003) ανάμεσα σε επιχειρήσεις στον Καναδά, οι οποίες σε μια κλίμακα από το 1 έως το 7, με το 7 να συμβολίζει τη μεγαλύτερη σημασία, αξιολόγησαν πως το συγκεκριμένο βαθμολογείται με 6,09- 6,17 (Berthelot et al., 2003,pp 53). Η βελτίωση της εταιρικής εικόνας ήταν επίσης το πρωταρχικό κίνητρο για τις πιστοποιημένες επιχειρήσεις στην Ιαπωνία, Κορέα, Χονγκ- Κονγκ και Ταϊβάν σε έρευνα του Pan (2003) και για τις επιχειρήσεις της Σουηδίας (Poksinska et al.,2002).

Επίσης σημαντικός παράγοντας τόσο για τις καναδικές όσο και για τις επιχειρήσεις της Άπω Ανατολής, παρουσιάζεται η βελτίωση της περιβαλλοντικής επίδοσης και η δημιουργία ανταγωνιστικού πλεονεκτήματος (Berthelot et al.2003; Pan,2003), ακολουθούμενη από τη βελτίωση των σχέσεων με την κοινότητα για τις μεν επιχειρήσεις της Άπω Ανατολής (Berthelot et al.2003; Pan,2003). Η βελτίωση της περιβαλλοντικής επίδοσης, παρόλο που θεωρητικά θα έπρεπε να είναι το πρωταρχικό κίνητρο για την υιοθέτηση ενός περιβαλλοντικού προτύπου αξιολογείται μεν σαν πολύ σημαντικό αλλά όχι το σημαντικότερο (Poksinska et al.,2002). Μια εξαίρεση σε αυτό είναι η έρευνα των Delmas et al. (2000) ανάμεσα σε επιχειρήσεις των ΗΠΑ, όπου η καλύτερη διαχείριση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων τοποθετήθηκε σα πρωταρχικό κίνητρο για την πιστοποίηση ακολουθούμενο από την επιθυμία για την «δημόσια εκδήλωση» του ενδιαφέροντος για το περιβάλλον, κίνητρο που φανερώνει και αυτό κατά κάποιο τρόπο την επιθυμία για την κατάκτηση ανταγωνιστικού πλεονεκτήματος στην αγορά (Delmas, 2000 p22).

Η αναγνώριση νέων πεδίων βελτίωσης των λειτουργιών της επιχείρησης είναι ένα κίνητρο που έχει αξιολογηθεί ψηλά από τις επιχειρήσεις, κάτι που σχετίζεται και με ένα ακόμα σημαντικό κίνητρο για αυτές και συγκεκριμένα τη εξεύρεση καθαρότερων τεχνολογιών παραγωγής (Zutschi and Sohal, 2004, pp 342; Miles et al,1999). Η επίτευξη γενικότερης προόδου και η εξερεύνηση νέων ευκαιριών έχει άμεση σχέση και με τη διερεύνηση «αγορών για πράσινα προϊόντα» (Zutschi and Sohal, 2004, pp 342).

Αυτό που παρατηρείται είναι ότι τα οικονομικά κίνητρα είναι συνήθως χαμηλότερα στην ιεραρχία από τα υπόλοιπα. Κάτι τέτοιο πιθανώς να σχετίζεται με τα κόστη τα οποία συνεπάγεται η περιβαλλοντική πιστοποίηση. Τα αποτελέσματα που περιμένουν οι επιχειρήσεις από την πιστοποίηση είναι εξοικονόμηση κάποιων εξόδων (για παράδειγμα από τη μείωση της ενέργειας, των αποβλήτων), χωρίς όμως αυτό να είναι από τα πρωταρχικά κίνητρα που τις ωθούν στην πιστοποίηση (Berthelot et al, 2003, Pan,2003; Miles et al.,1999; Delmas,2000; Poksinska et al,2002).

Επίσης σε χαμηλή ιεραρχία βρίσκονται και τα κίνητρα που σχετίζονται με την επίτευξη ευνοϊκότερων όρων δανεισμού και τραπεζικών επενδύσεων. Υπάρχουν βέβαια και

περιπτώσεις ερευνών όπου τα οικονομικά κίνητρα αξιολογούνται σαν τα πλέον σημαντικά (Raines, 2002; Fryxell and Szeto,2001). Κάτι τέτοιο θα είχε ενδιαφέρον να ερευνηθεί και πιθανόν σχετίζεται με τον κλάδο ή το μέγεθος των επιχειρήσεων που εξετάζονται.

Ένα ενδιαφέρον στοιχείο της έρευνας των Berthelot et al. (2003) για τον Καναδά,, είναι ότι οι επιχειρήσεις δεν αξιολογούν σαν πολύ σημαντικό κίνητρο την πίεση από τους καταναλωτές ή το κοινό. Χαμηλά επίσης στην ιεραρχία παρουσιάζεται η πίεση από τους καταναλωτές και στην έρευνα ανάμεσα στις Αυστραλιανές επιχειρήσεις και επιχειρήσεις των ΗΠΑ (Zutshi and Sohal,2004; Delmas,2000). Κάτι τέτοιο θα είχε ενδιαφέρον να διερευνηθεί μιας και φανερώνει ότι δεν υπάρχει πολύ μεγάλη συσχέτιση μεταξύ της πίεσης της κοινής γνώμης και την προσπάθεια για τη βελτίωση της εταιρικής εικόνας. Επίσης είναι ένα κίνητρο που έρχεται σε άμεση συσχέτιση με την κουλτούρα της χώρας στην οποία εδρεύει η επιχείρηση. Για το λόγο αυτό σε ορισμένες χώρες όπως για παράδειγμα η Γερμανία παρατηρείται αυξημένο ποσοστό επιχειρήσεων πιστοποιημένων με EMAS που είναι ένα αυστηρό περιβαλλοντικό πρότυπο, ενώ αντίθετα σε χώρες όπως η Ελλάδα όπου οι πολίτες δεν έχουν ακόμα ανεπτυγμένη την περιβαλλοντική συνείδηση, ο αριθμός των πιστοποιημένων επιχειρήσεων είναι ακόμα χαμηλός.

Αντίθετα, σε επισκόπηση των ερευνών που έκαναν η Hillary το 2004 ανάμεσα σε μικρομεσαίες επιχειρήσεις και οι Poksinska et al. ανάμεσα σε σουηδικές επιχειρήσεις, διαπιστώθηκε ότι η πίεση από το καταναλωτικό κοινό είναι από τους σημαντικότερους παράγοντες για την υιοθέτηση ενός συστήματος περιβαλλοντικής διαχείρισης. Σημαντικό επίσης στοιχείο κυρίως λόγω της έκτασης της έρευνας (15 χώρες) είναι το αποτέλεσμα που προέκυψε από την έρευνα της Raines (2002). Στη συγκεκριμένη έρευνα σαν πρώτο κίνητρο αναφέρθηκε η επιθυμία για σχέσεις καλής γειτνίασης με την τοπική κοινωνία. Επίσης στις χώρες της Άπω Ανατολής, οι καλές σχέσεις με την τοπική κοινωνία ωθούν τις επιχειρήσεις προς την πιστοποίηση (Pan,2003). Οι υπόλοιποι συμμετοχοί (stakeholders) που αναδείχθηκαν σαν παράγοντες πίεσης στις περισσότερες έρευνες με σειρά σημαντικότητας ήταν η τοπική αυτοδιοίκηση, η τοπική κοινωνία, οι νομοθέτες – ρυθμιστές και οι εργαζόμενοι των επιχειρήσεων (Hillary, 2004; Zutshi and Sohal,2004, Miles et al,1999).

Μια ομάδα κινήτρων που αναφέρεται από τις επιχειρήσεις είναι η αποφυγή των περιορισμών του εξαγωγικού εμπορίου, προφανώς για επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται έξω από τα σύνορα του κράτους στο οποίο εδρεύουν και κυρίως σε χώρες που έχουν αυστηρότερη περιβαλλοντική νομοθεσία και/ ή υψηλότερη περιβαλλοντική συνείδηση (Pan,2003; Zutshi and Sohal,2004; Berthelot et al.,2003; Raines,2002; Delmas,2000). Ιδίως οι επιχειρήσεις οι οποίες στοχεύουν στις εξαγωγές προς τις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης ή

έχουν εγκαταστάσεις στην Ευρωπαϊκή Ένωση είναι πιθανότερο να κινητοποιηθούν για την πιστοποίηση, μιας και τα περιβαλλοντικά πρότυπα τυγχάνουν μεγαλύτερης αναγνώρισης στο συγκεκριμένο χώρο (Curkovic et al,2005).

Βέβαια, τέτοιου είδους περιορισμοί μπορεί να υφίστανται και στο εσωτερικό περιβάλλον της επιχείρησης, από προμηθευτές ή πελάτες της εφοδιαστικής αλυσίδας. Για το λόγο αυτό και ένα από τα κίνητρα για την πιστοποίηση είναι η πίεση από τους εξωτερικούς συνεργάτες της επιχείρησης (Curkovic et al,2005; Zutshi and Sohal,2004; Hillary, 2004; Raines,2002). Ακόμα και από την ίδια τη μητρική επιχείρηση, όταν αυτή έχει υποκαταστήματα σε όλο τον κόσμο, μπορεί να επιβάλλεται η πιστοποίηση στις θυγατρικές (Raines,2002).

Κάτι που παρουσιάζεται στην έρευνα των Pan (2003) στην Άπω Ανατολή και Poksinska et al (2002) στη Σουηδία, είναι ότι οι ερωτηθείσες επιχειρήσεις αναφέρουν στα πρώτα 10 κίνητρα ότι οι ανταγωνιστικές επιχειρήσεις είχαν πιστοποιηθεί και ότι παρατήρησαν τα οφέλη των ήδη πιστοποιημένων. Το συγκεκριμένο κίνητρο δεν παρουσιάζεται σε όλες τις σχετικές έρευνες και κάτι τέτοιο έχει να κάνει με το γεγονός ότι σε πολλές χώρες η πληροφόρηση μεταξύ των επιχειρήσεων σχετικά με τα αποτελέσματα των πιστοποιήσεων είναι ελλιπής.

Ένα ενδιαφέρον στοιχείο παρουσιάζεται από τους Curkovic et al. (2005), μετά από έρευνές τους σε μεγάλες πιστοποιημένες επιχειρήσεις στις ΗΠΑ. Τα αποτελέσματά τους έδειξαν ότι ένα σημαντικό κίνητρο για τις επιχειρήσεις ήταν η προηγούμενη ενασχόληση τους με ένα πρότυπο της Ολικής Ποιότητας όπως το ISO 9000 ή το QS 9000. Πολλές από τις επιχειρήσεις στόχευαν έτσι στην ενοποίηση των κοινών χαρακτηριστικών των δύο συστημάτων και επακόλουθα στη «διπλή πιστοποίηση» (Curkovic et al,2005,p1399). Το ερώτημα εάν όντως ένα ήδη χρησιμοποιούμενο πρότυπο ποιότητας παρακινεί και διευκολύνει την πιστοποίηση με ISO 14001 ή EMAS., τίθεται και στην έρευνα που διεξήχθη στα πλαίσια της παρούσας εργασίας.

Σαφώς η σύμπλευση με την υπάρχουσα περιβαλλοντική νομοθεσία είναι αυτονόητη για τις πιστοποιημένες επιχειρήσεις (Fryxell and Szeto,2001; Delmas,2000). Ωστόσο, στις έρευνα των Zutshi and Sohal (2004) και Fryxell and Szeto (2001) που έγινε ανάμεσα σε επιχειρήσεις του Χονγκ- Κονγκ, αναφέρεται και ως ένα από τα πλέον ισχυρά κίνητρα για την πιστοποίηση. Θεωρητικά η πιστοποίηση θα έπρεπε να πηγαίνει ένα βήμα παραπάνω από την υπακοή στην περιβαλλοντική νομοθεσία. Προφανώς ως κίνητρο για την πιστοποίηση αναφέρεται σε κλάδους επιχειρήσεων που είναι πλήρως ρυθμιζόμενοι και η πιστοποίηση σύμφωνα με κάποιο περιβαλλοντικό πρότυπο απαιτητή εκ του νόμου.

ΟΦΕΛΗ ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΙΣΤΟΠΟΙΗΣΗ

Η πιστοποίηση με ένα από τα διεθνώς αναγνωρισμένα πρότυπα έχει ως αποτέλεσμα μια πληθώρα θετικών συνεπειών τόσο για την ίδια την επιχείρηση όσο και για την κοινωνία μέσα στην οποία η επιχείρηση λειτουργεί. Το γεγονός ότι μια πιστοποίηση όπως το ISO 14001 και το EMAS θέτουν τα θεμέλια για μια συστηματική προσέγγιση της περιβαλλοντικής διαχείρισης, δημιουργεί θετικές αλλαγές τόσο εσωτερικά όσο και εξωτερικά της επιχείρησης (Petroni,2001). Τα οφέλη αυτά μπορεί να είναι είτε μετρήσιμα σε οικονομικούς όρους είτε αύλα- μη μετρήσιμα (Alberti et al,2000).

Οι έρευνες που έχουν γίνει σε παγκόσμιο επίπεδο μέχρι σήμερα, έχουν καταδείξει ότι οι επιχειρήσεις αναμένουν αλλά και απολαμβάνουν συγκεκριμένα οφέλη από την πιστοποίηση με ένα από τα αναγνωρισμένα περιβαλλοντικά πρότυπα. Αυτό που διαφέρει κυρίως λόγω της φύσης των εργασιών της επιχείρησης, των απόψεων της διοίκησης ή του περιβάλλοντος μέσα στο οποίο λειτουργούν, είναι η ιεράρχηση που δίνεται σε κάθε ένα από αυτά τα θετικά στοιχεία.

Θα μπορούσαμε να χωρίσουμε τα οφέλη τα οποία μέχρι σήμερα απολαμβάνουν οι πιστοποιημένες επιχειρήσεις σε δύο μεγάλες κατηγορίες (Hillary,2004) : Τα εσωτερικά και τα εξωτερικά.

Πιο συγκεκριμένα θα χωρίσουμε τα οφέλη ως εξής:

ΕΣΩΤΕΡΙΚΑ ΟΦΕΛΗ (INTERNAL BENEFITS)

Όταν αναφερόμαστε σε εσωτερικά οφέλη εννοούμε αυτά τα συγκεκριμένα στοιχεία (δείκτες) τα οποία βελτιώνονται στο εσωτερικό περιβάλλον μιας επιχείρησης λόγω της περιβαλλοντικής πιστοποίησης. Τέτοια οφέλη που αποκομίζουν οι επιχειρήσεις είναι τα εξής:

- *Βελτίωση των διαδικασιών*

Το περιβαλλοντικά πρότυπα ποιότητας δεν εστιάζουν τόσο στο τελικό προϊόν όσο στις διαδικασίες στις οποίες ακολουθούνται. Μέσω της διαδικασίας της πιστοποίησης εξομαλύνεται η παραγωγική διαδικασία και εντοπίζονται τα προβληματικά σημεία (Poksinska et al,2002). Γίνεται καλύτερη διαχείριση των αποβλήτων και των ενδιάμεσων προϊόντων αλλά και μειώνεται η κατανάλωση ενέργειας και πόρων. Η ορθή διαδικασία της πιστοποίησης απαιτεί λεπτομερή ανάλυση όλων των μεθόδων παραγωγής. Η προσπάθεια αυτή συμβάλλει στην επίτευξη των περιβαλλοντικών στόχων.

Η πιστοποίηση απαιτεί επίσης αυξημένες γραφειοκρατικές διαδικασίες και γραπτή τεκμηρίωση. Όσο δύσκολο φορτίο είναι αυτό για μια επιχείρηση αρχικά, μπορεί σε σύντομο

χρονικό διάστημα να αποβεί υπέρ της. Οι έγγραφες διαδικασίες διευκολύνουν την οργάνωση αλλά και τον καλύτερο έλεγχο της παραγωγής του προϊόντος ή της υπηρεσίας (Hillary,2004). Όλη η διαδικασία της πιστοποίησης παρόλη τη δυσκολία της έχει αποδειχτεί ότι τελικά ήταν χρήσιμο εργαλείο για την κάθε επιχείρηση (Darnall et al,2001). Όσο κοπιαστική είναι παραδείγματος χάριν η αρχική καταγραφή των περιβαλλοντικών επιπτώσεων, αυτή είναι που τελικά θα δώσει τα κρίσιμα εκείνα στοιχεία στην επιχείρηση για την βελτίωση των διαδικασιών της. Επίσης μέσω αυτής της καταγραφής θα φανερωθούν και όλα αυτά τα σημεία στα οποία υπάρχει περιβαλλοντική επίδραση από την εφοδιαστική αλυσίδα της εταιρείας και θα μπορέσουν να γίνουν οι απαραίτητες ενέργειες σε συνεργασία με πελάτες και προμηθευτές.

Σε στοιχεία που έδωσε το Υπ. Περιβάλλοντος της Γερμανίας το 2000 για τα οφέλη που αποκόμισαν οι με EMAS πιστοποιημένες γερμανικές επιχειρήσεις φαίνεται ότι η «καλύτερη οργάνωση και τεκμηρίωση» των διαδικασιών είναι το σημαντικότερο για αυτές όφελος (Morrow and Rondinelli,2002)

Ένα ακόμα σημαντικό θέμα είναι ότι τα περιβαλλοντικά πρότυπα ποιότητας, όπως και κάθε πρότυπο που είναι σύμφωνο με τις αρχές της Ολικής Ποιότητας, στοχεύει στη Συνεχή Βελτίωση. Αυτό είναι το πρώτο βήμα για τη βελτίωση των διαδικασιών της επιχείρησης πέρα από τα στεγανά ενός περιβαλλοντικού προτύπου με την έννοια ότι τα οφέλη από ένα περιβαλλοντικό πρότυπο ποιότητας θα είναι μακροπρόθεσμα και ολιστικά.

Ένα θετικό στοιχείο της πιστοποίησης όσον αφορά όλη τη διαδικασία παραγωγής είναι ότι σε όλη την επιχείρηση διευκολύνεται η επικοινωνία μιας και χρησιμοποιείται η κοινή ορολογία που επιβάλλει το περιβαλλοντικό σύστημα διαχείρισης (Zutshi and Sohal, 2004). Το ίδιο ισχύει και για τις σχέσεις με τους προμηθευτές ή τους πελάτες και υπεργολάβους. Η περιβαλλοντική πιστοποίηση αφενός διευκολύνει την επικοινωνία, αφετέρου ευνοεί τις μακροχρόνιες μεταξύ τους σχέσεις (Zutshi and Sohal, 2004).

Σε γενικές γραμμές τα περιβαλλοντικά πρότυπα ποιότητας όπως το ISO 14001 είναι εξαιρετικά «συστηματικές διεργασίες» (Boiral and Sala, 1998). Απαιτείται συνεχής γραπτή καταγραφή των διαδικασιών, αναγνώριση όλων των επιπτώσεων και συνεχής έλεγχος. Αυτό μπορεί μεν να δημιουργεί δυσκολίες όσον αφορά το χρόνο και το κόστος που απαιτεί αλλά προφυλλάσσει την επιχείρηση από απρόβλεπτες αλλαγές και την κάνει εμφανώς πιο ευέλικτη.

- *Μείωση του κόστους*

Ένα από τα σημαντικότερα κομμάτια της περιβαλλοντικής πιστοποίησης είναι και το ερώτημα εάν τελικά ένα πρότυπο ποιότητας μπορεί να μειώσει το κόστος της επιχείρησης. Οι έρευνες που έχουν γίνει έχουν αποδείξει πως αυτός δεν ήταν ο πρωταρχικός σκοπός για τον οποίο επεδίωξαν την πιστοποίηση ωστόσο θα είχε ενδιαφέρον να διερευνηθεί κατά πόσο όντως επωφελούνται οικονομικά από την πιστοποίηση. Οι περισσότερες έρευνες έχουν δείξει ότι οι επιχειρήσεις πετυχαίνουν μείωση του κόστους, ωστόσο ανάμεσα σε διαφορετικές έρευνες η μείωση αυτή φαίνεται να είναι διαφορετικού μεγέθους (Poksinska et al,2002; Zutshi and Sohal,2004; Berthelot et al,2003; Raines,2002)

Η μείωση του κόστους μπορεί να επιτευχθεί μέσω διαφόρων μηχανισμών. Αυτό εξαρτάται κυρίως από τη φύση της επιχείρησης αλλά και την προσπάθεια που καταβάλλει κατά τη διάρκεια της διαδικασίας της πιστοποίησης.

Η περιβαλλοντική πιστοποίηση επιφέρει αλλαγές σε διάφορα στάδια της παραγωγικής διαδικασίας. Η ορθότερη και φιλικότερη προς το περιβάλλον χρήση των πρώτων υλών είναι ένα παράδειγμα εξοικονόμησης σημαντικών πόρων. Η περιβαλλοντική πιστοποίηση συνεπάγεται την αυξανόμενη ανακύκλωση σε όλα τα στάδια της παραγωγής, κάτι που ισοδυναμεί με μείωση των εξόδων ως επίσης. Η προσπάθεια για μείωση της καταναλισκόμενης ενέργειας, νερού, πετρελαίου, φυσικού αερίου είναι επίσης μια διέξοδος όπως και η μελέτη για την ορθότερη απομάκρυνση και διαχείριση των αποβλήτων είναι σημαντικοί παράγοντες ελάφρυνσης του κόστους (Zutshi and Sohal,2004; Hillary,2004; Miles et al,1999).

Έχει παρατηρηθεί ότι σε επιχειρήσεις που εφαρμόζουν κάποιο περιβαλλοντικό πρότυπο ποιότητας τα απορρίμματα μειώθηκαν εξαιτίας αυτού μέχρι και κατά 2,4% (Alberti et al,2000 pp4460). Αυτή η μείωση των απορριμμάτων μπορεί να αποτελέσει μείωση σημαντικού μέρους του κόστους παραγωγής. Ακόμα καλύτερα όταν κάτι τέτοιο επιτυγχάνεται μέσω της διαδικασίας της ανακύκλωσης, όπου τα απορρίμματα όχι μόνο μειώνονται, αλλά μπορούν να επαναχρησιμοποιηθούν στα ίδια ή σε άλλα στάδια της παραγωγικής διαδικασίας. Επίσης η περιβαλλοντική πιστοποίηση συμβάλλει στη μείωση ορισμένων εξόδων που σχετίζονται με τη διαχείριση των αποθεμάτων και της αποθήκης και τη μεταφορά των επικίνδυνων για το περιβάλλον υπολοίπων της παραγωγικής διαδικασίας (Alberti et al, 2000).

Ένας άλλος παράγοντας μείωσης κόστους είναι η εξοικονόμηση χρημάτων από την αποφυγή περιβαλλοντικών προστίμων (Zutshi and Sohal,2004; Rondinelli and Vastag,2000;Berthelot et al,2003) . Πρόκειται για μια κατηγορία κόστους όμως που δεν

είναι εύκολο να προβλεφθεί για αυτό και είναι δύσκολο να γίνουν ποσοτικές εκτιμήσεις της. Σε κάθε περίπτωση μέσω της τυποποίησης που επιτυγχάνεται με τη χρήση ενός περιβαλλοντικού προτύπου είναι πιο εύκολο για την εταιρεία να αποδείξει γραπτά την συμμόρφωσή της με την περιβαλλοντική νομοθεσία (Hillary,2004)

Ακόμα και σε αυτή την περίπτωση του περιβαλλοντικού ελέγχου από το κράτος, μια πιστοποιημένη επιχείρηση μπορεί να γλιτώσει χρόνο και χρήμα. Σε έρευνα των Darnall et al (2001), παρουσιάστηκε ότι λόγω των εργασιών της πιστοποίησης και συνεπώς της σοβαρής ενασχόλησης της επιχείρησης για την καταγραφή των περιβαλλοντικών ζητημάτων της, σε κάθε έλεγχο οι πιστοποιημένες επιχειρήσεις μείωσαν περίπου κατά ένα τρίτο το χρόνο του ελέγχου από τον αρμόδιο ελεγκτή.

- *Καλύτερο κλίμα εργασίας*

Η περιβαλλοντική πιστοποίηση απαιτεί τη συμμετοχή όχι μόνο της ανώτατης διοίκησης μέσα σε μια επιχείρηση αλλά και του κάθε εργαζόμενου ξεχωριστά. Από τον Γενικό Διευθυντή μέχρι τον απλό εργάτη, η ευθύνη για την τήρηση της περιβαλλοντικής συμπεριφοράς είναι η ίδια (Darnall et al,2001) Η ανάληψη ενός τέτοιου έργου από την επιχείρηση δημιουργεί τα απαραίτητα κίνητρα σε κάθε έναν που συμμετέχει σε αυτό να βελτιώσει την περιβαλλοντική και εργασιακή του συμπεριφορά (Petroni,2001;Hillary,2004). Το γεγονός ότι οι περιβαλλοντικοί στόχοι γίνονται πιο «προσωπικοί» ενδυναμώνει το ηθικό των εργαζομένων. Επίσης, η αναγκαία συστηματοποίηση των διαδικασιών που επιβάλλει η πιστοποίηση και η αναγκαία εκπαίδευση στην οποία θα υποβληθεί ο κάθε εργαζόμενος, βελτιώνει τις συνθήκες εργασίας και ενθαρρύνει την αποδοτικότητα.

Σημαντικός παράγοντας στη βελτίωση του κλίματος της εργασίας είναι και η συνεργασία μεταξύ των διαφόρων ιεραρχικών επιπέδων που επιβάλλει η περιβαλλοντική πιστοποίηση (Petroni,2001). Το ανώτατο μάνατζμεντ θα ασχοληθεί με τα καθημερινά ζητήματα που αφορούν την περιβαλλοντική αποδοτικότητα και αυτό θα συσφίξει τους δεσμούς συνεργασίας ακόμα και με τον τελευταίο εργαζόμενο (Hillary,2004). Επίσης σε κάθε εργαζόμενο δημιουργείται η αίσθηση της αυξημένης ευθύνης για την ολοκλήρωση ενός κοινωνικά ωφέλιμου σχεδίου και αυτό αποτελεί ένα επιπλέον κίνητρο.

Η δημιουργία καλύτερου εργασιακού κλίματος συνδέεται και με ένα ακόμα όφελος για τον οποίο η επιχείρηση θα προτιμήσει να πιστοποιηθεί, και συγκεκριμένα τη:

- *Μείωση κινδύνων*

Η πιστοποίηση με ένα από τα γνωστά πρότυπα απαιτεί την καταγραφή όλων εκείνων των στοιχείων που έχουν περιβαλλοντικές επιπτώσεις μέσα στην επιχείρηση. Η αυξημένη αυτή παρακολούθηση των παραγωγικών διαδικασιών συμβάλλει στην πρόληψη περιβαλλοντικών ατυχημάτων σε όλα τα στάδια της παραγωγικής διαδικασίας (Alberti et al,2000). Η επιχείρηση με αυτόν τον τρόπο βελτιώνει την ικανότητα αντιμετώπισης των κινδύνων και είναι σε εγρήγορση όσον αφορά τόσο τους παράγοντες που θα μπορούσαν να προκαλέσουν κίνδυνο όσο και τους τρόπους για την μείωση των επιπτώσεων (Berthelot et al,2003). Με την περιβαλλοντική πιστοποίηση μπορεί να ελεγχθούν οι ποσότητες των βλαβερών ουσιών στις οποίες εκτίθενται οι εργαζόμενοι καθώς και που εκλύονται στο εξωτερικό περιβάλλον. Γίνονται επενδύσεις πάνω στην εφαρμογή νέων τεχνολογιών, φιλικότερων και προς το περιβάλλον και προς τους εργαζόμενους.

Αυτό έχει διφυή χαρακτήρα όσον αφορά τα οφέλη που προσφέρει, τα οποία είναι τόσο εσωτερικά όσο και εξωτερικά. Από τη μία δημιουργεί ασφαλέστερες συνθήκες εργασίας για τους εργαζομένους και ασφαλέστερες συνθήκες λειτουργίας της επιχείρησης για την τοπική κοινωνία. Η μείωση της ρύπανσης των γειτονικών περιοχών είναι συνήθως απαιτητή και από το νόμο, αλλά μέσω της περιβαλλοντικής πιστοποίησης είναι φανερό ότι γίνονται μεγαλύτερες προσπάθειες για την αποφυγή κάθε πιθανού τρόπου ρύπανσης. Από την άλλη μπορεί να γλιτώσει την επιχείρηση από απρόβλεπτες νομοθετικές ρυθμίσεις και αμφιβόλου αποτελέσματος επιθεωρήσεις από κρατικές αρχές. Σημαντικό επίσης είναι το γεγονός ότι η ανάπτυξη του περιβαλλοντικού προτύπου απαιτεί από την επιχείρηση να λάβει υπόψη της ότι όντως μπορεί να συμβεί περιβαλλοντικό ατύχημα, κάτι που την κάνει πολύ πιο ευέλικτη σε αντίθεση με τις υπόλοιπες επιχειρήσεις.

ΕΞΩΤΕΡΙΚΑ ΟΦΕΛΗ (EXTERNAL BENEFITS)

Τα εξωτερικά οφέλη αναφέρονται σε οφέλη που έχει η επιχείρηση όχι στο εσωτερικό της περιβάλλον αλλά στην αλληλεπίδραση με κάθε είδους συμμετόχο (stakeholder) της.

- *Αυξημένο μερίδιο αγοράς*

Το μερίδιο αγοράς που κατέχει μια επιχείρηση τόσο τοπικά όσο και μέσω των εξαγωγών της, είναι αποτέλεσμα πληθώρας παραγόντων. Το αυξανόμενο ενδιαφέρον του καταναλωτικού κοινού για περιβαλλοντικά ζητήματα, όπως έχουμε αναφέρει και σε προηγούμενο κεφάλαιο, είναι από τους κυρίαρχους λόγους για τους οποίους μια επιχείρηση

θα προσπαθήσει να βελτιώσει την περιβαλλοντική της συμπεριφορά. Η πιστοποίηση με ISO 14001, EMAS ή Eco-Label αποτελεί έμπρακτη απόδειξη του γεγονότος ότι η επιχείρηση φροντίζει ούτως ώστε να δημιουργήσει τις βάσεις για την περιβαλλοντική διαχείριση των διαδικασιών της. Το καταναλωτικό κοινό με αυτό τον τρόπο ενημερώνεται για την περιβαλλοντική φιλική πολιτική της εταιρείας και έτσι η πιστοποίηση καταφέρνει τελικά να αποτελέσει μια «πράσινη» διαφήμιση. Με αυτό τον τρόπο, η επιχείρηση καταφέρνει να θέσει το παράδειγμα και να αποκτήσει το πολυπόθητο ανταγωνιστικό πλεονέκτημα.

Σε πολλούς κλάδους, οι βιομηχανίες θέλοντας να εξασφαλίσουν την ποιότητα των προμηθευτών τους απαιτούν από αυτούς να έχουν πιστοποιηθεί με κάποιο συγκεκριμένο πρότυπο ποιότητας. Η σειρά ISO οφείλει εν μέρει τη μεγάλη επιτυχία της στο ότι συστηματοποίησε τις διαδικασίες της ολικής ποιότητας και δημιούργησε διεθνώς αναγνωρισμένα πρότυπα. Έτσι κάθε επιχείρηση πλέον δεν χρειάζεται να θέτει τα δικά της στάνταρ για την ποιοτική πιστοποίηση αλλά να απαιτήσει από τους προμηθευτές της να είναι πιστοποιημένοι με ένα από τα αναγνωρισμένα πρότυπα. Πολλές μεγάλες βιομηχανίες σε όλο τον κόσμο δεν αρκούνται μόνο στη δική τους περιβαλλοντική πιστοποίηση αλλά απαιτούν και από τους προμηθευτές τους να έχουν.

Έτσι, για παράδειγμα, η Ford Motor Company, ήδη από το 1999 απαίτησε από όλους τους προμηθευτές με εγκαταστάσεις παραγωγής να πιστοποιηθούν με ISO 14001. Ο ανταγωνιστής General Motors ακολουθώντας το παράδειγμα απαίτησε το ίδιο μέχρι το 2002 (Curkovic et al,2005). Με την πιστοποίηση επιτυγχάνεται έτσι και η διατήρηση ή αύξηση του συγκεκριμένου μεριδίου της αγοράς από επιχειρήσεις που δεν πωλούν στον απευθείας τελικό καταναλωτή αλλά σε ενδιάμεσους παραγωγούς.

Σε γενικές γραμμές, η περιβαλλοντική πιστοποίηση κάνει την επιχείρηση πιο «ορατή» (Alberti et al,2000 pp4462) τόσο στο καταναλωτικό της κοινό όσο και στους πιθανούς συνεργάτες της σε όλο το μήκος της εφοδιαστικής αλυσίδας (Alberti et al,2000 pp4462).

- *Ικανοποίηση των πελατών*

Η περιβαλλοντική πιστοποίηση δίνει τη σιγουριά στον καταναλωτή, είτε αυτός είναι ο τελικός είτε μια ενδιάμεση επιχείρηση, ότι ο κατασκευαστής του προϊόντος που αγοράζει ακολουθεί συγκεκριμένες πιστοποιημένες διαδικασίες. Ο συνειδητοποιημένος καταναλωτής αναγνωρίζει τα περιβαλλοντικά πρότυπα ποιότητας και τα αναζητά στα προϊόντα που αγοράζει. Το γεγονός ότι το ISO 14001 και το EMAS απαιτούν την πιστοποίηση μέσω ενός τρίτου ανεξάρτητου ελεγκτή ποιότητας, παρέχουν στον καταναλωτή την ικανοποίηση ότι το

προϊόν που αγοράζει έχει όντως παραχθεί από μια επιχείρηση που ακολουθεί περιβαλλοντική πιστοποίηση των διαδικασιών της (Petroni, 2001; Hillary, 2004).

- *Βελτιωμένη εταιρική εικόνα*

Σε έρευνα ανάμεσα στις γερμανικές επιχειρήσεις πιστοποιημένες με EMAS, η καλύτερη εταιρική εικόνα αναφέρθηκε σαν το τρίτο στη σειρά σημαντικότερο όφελος από την πιστοποίηση (Morrow and Rondinelli, 2002). Σε ένα άκρως ανταγωνιστικό εταιρικό περιβάλλον, η πιστοποιημένη επιχείρηση μπορεί να αποτελέσει «καθοδηγητής» και πρωτοπόρα στην περιβαλλοντική της πολιτική με ότι αυτό συνεπάγεται τόσο για το μερίδιο της αγοράς της όσο και για την γενικότερη αντιμετώπιση που θα έχει από τους συμμετόχους της (stakeholders) (Hillary, 2004; Delmas, 2000). Η αλήθεια είναι ότι πέρα από την προσέλκυση μεγαλύτερου αγοραστικού κοινού, παίζει σημαντικό ρόλο για τις επιχειρήσεις η καλή εικόνα στο περιβάλλον μέσα στο οποίο εδρεύουν, η καλή γειτνίαση με τους κατοίκους.

Η βελτιωμένη εταιρική εικόνα έχει να κάνει και με το γεγονός ότι μια πιστοποιημένη επιχείρηση έχει την τάση να βελτιώνει την περιβαλλοντική της συμπεριφορά και πέρα από το σημείο που απαιτείται από τις ρυθμισμένες διαδικασίες του κράτους (Darnall et al, 2001). Η πιστοποίηση καλύπτει την περιβαλλοντική νομοθεσία και η επιχείρηση μπορεί να εστιάσει στην γενικότερη επίδρασή της στο περιβάλλον, ακόμα και στην επίδραση που έχουν οι προμηθευτές ή οι υπεργολάβοι της. Η πιο ευρεία αυτή αντιμετώπιση των περιβαλλοντικών ζητημάτων που διευκολύνει η περιβαλλοντική πιστοποίηση έχει θετικά αποτελέσματα τόσο για την ίδια την ίδια την επιχείρηση όσο και για το κοινωνικό σύνολο.

Επίσης, μια βελτιωμένη εταιρική εικόνα δίνει επιπλέον κίνητρα για «πράσινο lobbying» και την ανάληψη δημοσίων έργων (Petroni, 2001 pp 355). Μια αξιόλογη πρόταση για έρευνα στην Ελλάδα θα ήταν κατά πόσο η περιβαλλοντική πιστοποίηση αποτελεί κριτήριο για την ανάληψη δημοσίων έργων και δημοσίων προμηθειών.

Τέλος, η περιβαλλοντική πιστοποίηση σε κάποιες περιπτώσεις αποτελεί λόγο για την επίτευξη καλύτερων ασφάλιστρων και ευνοϊκών όρων δανεισμού και την είσοδο σε αναπτυξιακά προγράμματα διαφόρων χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων (Hillary, 2004; Miles et al, 1999).

- *Περιβαλλοντικά οφέλη*

Εν τέλει η ερώτηση προκύπτει εάν η περιβαλλοντική πιστοποίηση δημιουργεί τα αναμενόμενα οφέλη για το περιβάλλον και όχι μόνο για την επιχείρηση. Είναι αμφιλεγόμενο

κατά πόσο ένα πρότυπο όπως το ISO 14001 αναγκάζει τις επιχειρήσεις να θέσουν υψηλά τον πήχη των περιβαλλοντικών τους επιδόσεων, μιας και το πρότυπο από τη φύση του είναι προσανατολισμένο στις διαδικασίες παρά στο αποτέλεσμα. Σίγουρα οι πιστοποιημένες επιχειρήσεις έχουν φιλικότερη συμπεριφορά και δημιουργούνται θετικά οφέλη για το περιβάλλον, αλλά παραμένει αμφίβολο εάν αυτό είναι και το κύριο όφελος που απολαμβάνουν από την πιστοποίηση.

Η έρευνα της Raines (2002) τοποθετεί τα οφέλη για το περιβάλλον πρώτα στην κατάταξη από τις ερωτηθείσες επιχειρήσεις. Οι καναδικές επιχειρήσεις όπως και οι περισσότερες επιχειρήσεις που έχουν συμμετάσχει σε παρόμοιες έρευνες, θεωρούν ότι η περιβαλλοντική τους επίδοση βελτιώθηκε (Berthelot et al,2003). Η περιβαλλοντική επίδοση μπορεί μιν να βελτιώθηκε, να επετεύχθη δηλαδή ο στόχος, το ερώτημα όμως παραμένει εάν αυτός ο στόχος ήταν «εύκολος» ή όχι. Μόλις απαντηθεί και αυτό το ερώτημα θα μπορέσει να πει κάποιος με σιγουριά ότι τα περιβαλλοντικά πρότυπα ποιότητας σαν σημαντικότερο όφελος που δημιουργούν είναι η προστασία του περιβάλλοντος.

Σε κάθε περίπτωση πρέπει να αναφερθεί ότι για να επέλθουν όλα αυτά τα θετικά αποτελέσματα θα πρέπει να γίνει μια τεράστια προσπάθεια τόσο από άποψη υλικοτεχνικής υποδομής όσο και από την άποψη του επανασχεδιασμού όλης της παραγωγικής διαδικασίας.

ΚΟΣΤΗ

Η περιβαλλοντική πιστοποίηση είναι μια επίπονη διαδικασία που απαιτεί χρόνο, χρήμα και ανθρώπινους πόρους από την επιχείρηση. Στις περισσότερες περιπτώσεις είναι πολύ δύσκολο για τις επιχειρήσεις να κάνουν προβλέψεις για το ύψος του κόστους που θα έχει η περιβαλλοντική πιστοποίηση. Αυτό έχει να κάνει κυρίως με το γεγονός ότι η περιβαλλοντική πιστοποίηση είναι μια διαδικασία σχετικά νέα και με διαφορετικές απαιτήσεις από κάθε επιχείρηση. Όσο δύσκολο είναι λοιπόν να ποσοτικοποιηθούν τα οφέλη εκ των προτέρων, τόσο δύσκολο είναι να γίνει το ίδιο με τα κόστη της.

Το κόστος της περιβαλλοντικής πιστοποίησης, έτσι όπως καταγράφονται στις έρευνες που έχουν γίνει παγκοσμίως, μπορεί να χωριστεί σε τρεις γενικές κατηγορίες (Alberti et al,2000). Η πρώτη κατηγορία αναφέρεται σε κόστη τα οποία εμφανίζονται πριν από την απόκτηση της περιβαλλοντικής πιστοποίησης και έχουν να κάνουν αυτή καθαυτή τη διαδικασία της υλοποίησης. Η δεύτερη κατηγορία περιλαμβάνει τα κόστη που αναφέρονται

στην διαδικασία του ελέγχου και της λήψης της πιστοποίησης, όταν η επιχείρηση έχει φτάσει σε αυτό το στάδιο. Η τελευταία κατηγορία έχει να κάνει με τα κόστη διατήρησης του συστήματος.

Σε κάθε στάδιο, τα κόστη που μπορούν να ανακύψουν μπορούν να αναλυθούν ως εξής:

- *Κόστη υλοποίησης*

Για να μπορέσει η επιχείρηση να μπει στην τροχιά της πιστοποίησης θα πρέπει καταρχήν να κάνει μια πλήρη καταγραφή των λειτουργιών και διαδικασιών της, ώστε να εντοπιστούν εκείνα τα σημεία που έχουν περιβαλλοντικές επιπτώσεις. Το στάδιο αυτό φέρει ένα μεγάλο μέρος του κόστους κυρίως σε όρους εργατοωρών και αμοιβών των ανθρώπων που θα αναλάβουν να διεκπεραιώσουν την εν λόγω ανάλυση.

Σε δεύτερο στάδιο η επιχείρηση θα έχει ένα κόστος σε μορφή ανθρώπινων και χρηματικών πόρων για τον σχεδιασμό και την καταγραφή της νέας της περιβαλλοντικής πολιτικής, δηλαδή των στόχων που θα θέσει και των διαδικασιών που θα ακολουθηθούν.

Για την επιτυχή πιστοποίηση, η επιχείρηση θα χρειαστεί κατά πάσα πιθανότητα να αναθεωρήσει τις παραγωγικές της διαδικασίες (Petroni,2001). Κάτι τέτοιο απαιτεί χρήματα καθώς και ανθρώπινο κόπο τόσο για το σχεδιασμό της νέας οργανωσιακής δομής όσο και για την ανάληψη νέων επενδύσεων σε εξοπλισμό που θα χρησιμεύσει στην υλοποίηση και τον έλεγχο των νέων διαδικασιών (Alberti et al,2000).

Είναι σημαντικό επίσης ότι εκτός από νέο εξοπλισμό θα χρειαστεί να εκπαιδευτούν οι εργαζόμενοι σχετικά με το νέο τους ρόλο και τις νέες τους ευθύνες. Θα πρέπει να αποκτήσουν επιπλέον δεξιότητες και να συνηθίσουν ένα καινούριο τρόπο λειτουργίας. Αυτή η εκπαίδευση, από οικονομικής άποψης μεταφράζεται σε κόστη για την αμοιβή των εκπαιδευτών (εάν υπάρξουν εξωτερικοί εκπαιδευτές) αλλά κυρίως κόστη ευκαιρίας λόγω της απασχόλησης των εργαζομένων σε διαδικασίες εκτός της παραγωγικής λειτουργίας (Alberti et al,2000; Petroni,2001;Bakabri et al,2003). Το χρονικό διάστημα για το οποίο θα απασχοληθούν οι εργαζόμενοι σαφώς και εξαρτάται από το επίπεδο των δυνατοτήτων τους και την ποιότητα της εκπαίδευσής τους, για αυτό και είναι δύσκολο να προβλεφθεί.

Σε περίπτωση που η επιχείρηση δεν έχει τους απαραίτητους εσωτερικούς πόρους για την ανάλυση των περιβαλλοντικών της επιπτώσεων, το σχεδιασμό της νέας περιβαλλοντικής της πολιτικής, την εκκίνηση της υλοποίησης της και την εκπαίδευση των εργαζομένων, θα επιλέξει να αναθέσει όλη τη διαδικασία σε μια εξωτερική εταιρεία συμβούλων. Σε αυτή την περίπτωση είναι λογικό ότι το κόστος για την περιβαλλοντική πιστοποίηση επαυξάνεται με

το ποσό της αμοιβής των εξωτερικών συμβούλων (Petroni,2001; Hillary,2004, Bakabri et al,2003).

Σε αυτό το σημείο θα πρέπει να αναφερθεί και ένα σχετικά «κρυμμένο» κόστος το οποίο οι περισσότερες έρευνες δεν αναφέρουν. Κατά τη διάρκεια της καταγραφής των περιβαλλοντικών διαδικασιών μπορεί να φανερωθούν παραβιάσεις περιβαλλοντικών ορίων και νόμων που εάν δεν είχε γίνει η λεπτομερής παρουσίαση των επιχειρησιακών διαδικασιών, δεν θα φανεωνόταν. Κάτι τέτοιο εάν χρησιμοποιηθεί εναντίον της επιχείρησης μπορεί να επιφέρει πρόσθετο κόστος με τη μορφή του περιβαλλοντικού προστίμου από το κράτος (Delmas,2000; Petroni,2001; Miles et al.,1999; Zutshi and Sohal,2004). Το ίδιο μπορεί να συμβεί και κατά τη διάρκεια των εκτενών ελέγχων που γίνονται αφού η επιχείρηση πιστοποιηθεί. Επίσης, πιθανότατα η επιχείρηση να κληθεί να αποκαταστήσει κάποιες βλάβες στο περιβάλλον που έχει στο παρελθόν προκαλέσει ή να αποζημιώσει τυχόν ζημιωμένους (Alberti et al, 2000).

- *Κόστη πιστοποίησης και ελέγχου*

Τα κόστη πιστοποίησης και ελέγχου έχουν να κάνουν με τη διαδικασία που ακολουθείται για την τελική επίτευξη της πιστοποίησης και συγκεκριμένα από τη στιγμή που θα προσέλθει ο εξωτερικός πιστοποιημένος ελεγκτής. Το κόστος αυτό μεταφράζεται τόσο σε ανθρωπόωρες όσο και στην αμοιβή της ελεγκτικής εταιρείας, ανάλογα βέβαια με τις ανάγκες του χρησιμοποιούμενου περιβαλλοντικού προτύπου (Delmas,2000; Alberti et al,2000; Petroni,2000).

Επιπρόσθετα, συγκεκριμένο κόστος έχουν και οι έλεγχοι που γίνονται περιοδικά από τους ελεγκτές για την διατήρηση ή μη της πιστοποίησης και η επαναξιολόγηση των διαδικασιών από την ίδια την επιχείρηση για την μεγαλύτερη βελτίωση των διαδικασιών της ή σε περίπτωση που υπάρχει δυσκολία επίτευξης συγκεκριμένου στόχου που έχει τεθεί.

- *Κόστη διατήρησης συστήματος*

Η περιβαλλοντική πιστοποίηση μπορεί μεν να αποκτηθεί από μια επιχείρηση, αλλά η διατήρησή της είναι αυτή που συνήθως αποτελεί τη μεγαλύτερη πρόκληση για την επιχείρηση. Τα περιβαλλοντικά πρότυπα όπως το ISO 14001 θέτουν συνήθως συγκεκριμένους κανόνες για την επιτυχή διατήρηση της περιβαλλοντικής πιστοποίησης. Αυτοί οι κανόνες μεταφράζονται στην συνεχή βελτίωση του συστήματος μέσω των επενδύσεων σε έρευνα και ανάπτυξη και την εκπαίδευση των συμμετεχόντων καθώς και

στον συνεχή έλεγχο και αξιολόγηση του εφαρμοζόμενου συστήματος περιβαλλοντικής διαχείρισης (ISO 1996).

Οι επενδύσεις σε έρευνα και ανάπτυξη για την επίτευξη καλύτερων και καθαρότερων τεχνολογιών παραγωγής απαιτούν αυξημένο κόστος και τα αποτελέσματά τους συνήθως φαίνονται στο μακροχρόνιο ορίζοντα (Alberti et al,2000). Αυτή η αντιστοιχία στην χρονική συνύπαρξη εσόδων και εξόδων είναι από τα σημαντικότερα προβλήματα από άποψης του κόστους της πιστοποίησης για τις επιχειρήσεις, ιδίως όταν μιλάμε για μικρές ή μικρομεσαίες επιχειρήσεις.

Η στροφή προς φιλικότερες στο περιβάλλον πρώτες ύλες και μορφές ενέργειας είναι επίσης ένας παράγοντας κόστους. Τα ανακυκλώσιμα και φιλικότερα στο περιβάλλον υλικά τείνουν να έχουν ακόμα μεγαλύτερες τιμές από τα υπόλοιπα ενώ οι αλλαγές στην υποδομή που θα πρέπει να γίνουν για την μείωση της καταναλισκόμενης ενέργειας ή τη στροφή σε εναλλακτικές μορφές ενέργειας είναι ακόμα ένα έξοδο το οποίο αργεί να αποσβεστεί.

Και σε αυτό το στάδιο, αλλά και σε κάθε περίπτωση όπου γίνονται συστηματικές αλλαγές στον τρόπο λειτουργίας της επιχείρησης και στη διαδικασία της λήψης των αποφάσεων, είναι αναγκαία η συνεχής εκπαίδευση των εργαζομένων, που συνεπάγεται και ένα συνεχόμενο κόστος (Petroni,2001).

Η υιοθέτηση του περιβαλλοντικού προτύπου συνήθως έχει επιδράσεις σε όλη την εφοδιαστική αλυσίδα της επιχείρησης. Πιθανότατα η επιχείρηση να επιβάλλεται να στραφεί σε διαφορετικούς προμηθευτές και υπεργολάβους από αυτούς με τους οποίους συνεργαζόταν μέχρι τώρα. Σαφώς και η ανεύρεση νέων συνεργατών συνεπάγεται αυξημένο κόστος αλλά παράλληλα είναι πιθανό οι νέοι προμηθευτές να κοστίσουν στην επιχείρηση περισσότερο από τους παλαιότερους.

Τέλος, αυτός καθαυτός ο έλεγχος και ο «σεβασμός των προτύπων» (Alberti et al,2000 pp 4460) που συνεπάγεται αυξημένη τεκμηρίωση των αλλαγών, επίβλεψη και αναθεώρηση, συνυπολογίζεται σαν κόστος της διατήρησης του συστήματος της περιβαλλοντικής διαχείρισης (Bakabri et al,2003).

Σχετική έρευνα που έγινε το 1999 (Delmas,2000) στο 30% των μέχρι εκείνη τη στιγμή πιστοποιημένων επιχειρήσεων στις ΗΠΑ κατέδειξε χαρακτηριστικά τα εξής: Το 75% των ερωτηθέντων επιχειρήσεων δήλωσαν ότι το «Κόστος Σχεδίασης του ISO 14001» ήταν σημαντικός περιορισμός όσον αφορά την πρωτοβουλία ανάληψης της πιστοποίησης ενώ ένα 67% των επιχειρήσεων δήλωσε ότι τα κόστη για την καθαυτό εγγραφή στα μητρώα των πιστοποιημένων επιχειρήσεων και τα κόστη διατήρησης του συστήματος ήταν επίσης

σημαντικός περιορισμός. Τα 3 αυτά κόστη ήταν στους πρώτους 6 σημαντικότερους περιοριστικούς παράγοντες τους οποίους έθεσαν οι επιχειρήσεις στις απαντήσεις τους. Πιο χαμηλά στην ιεραρχία και συγκεκριμένα ποσοστό 60% των ερωτηθέντων θεώρησαν ότι σημαντικός περιοριστικός παράγοντας ήταν και η πιθανή επιβολή περιβαλλοντικών προστίμων λόγω της εθελοντικής κοινοποίησης των περιβαλλοντικών επιπτώσεων.

Επίσης, σε έρευνα των Bakabri et al. (2003), το κόστος της πιστοποίησης παρουσιάστηκε από τους ερωτηθέντες σαν το σημαντικότερο εμπόδιο για την απόκτηση της περιβαλλοντικής πιστοποίησης ανάμεσα σε 8 παράγοντες.

Ιδιαίτερα για τις μικρομεσαίες επιχειρήσεις, το κόστος για το σχεδιασμό και την υλοποίηση της πιστοποίησης μπορεί να γίνει δυσβάσταχτο (Miles et al.,1999). Συνήθως αυτές οι επιχειρήσεις δεν έχουν τους εσωτερικούς πόρους για να μπορέσουν να σχεδιάσουν το περιβαλλοντικό σύστημα διαχείρισης και χρειάζονται την αρωγή εξωτερικών συμβούλων αλλά και τη διάθεση περισσότερου προσωπικού χρόνου από την εργασία τους για την υλοποίηση της διαδικασίας.

Για το λόγο αυτό συχνά προτείνεται η ίδια η κυβέρνηση ή οι ήδη πιστοποιημένες επιχειρήσεις να παρέχουν την τεχνογνωσία και ένα δίκτυο πληροφοριών για τη διευκόλυνση των υπολοίπων επιχειρήσεων (Miles et al,1999 ; Bakabri et al..2003).

ΛΟΙΠΟΙ ΠΕΡΙΟΡΙΣΤΙΚΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΥΛΟΠΟΙΗΣΗΣ

Η χρηματική επιβάρυνση της επιχείρησης εξαιτίας των ανωτέρω αναφερθέντων είναι σαφώς ένας από τους σημαντικούς περιοριστικούς παράγοντες για την ανάληψη της περιβαλλοντικής πιστοποίησης. Ωστόσο, το καθαρό αυτό κόστος δεν είναι ο μοναδικός λόγος για τον οποίο η επιχείρηση ενδεχομένως να μην αποφασίσει να μπει στη διαδικασία της πιστοποίησης.

Τα εμπόδια που τίθενται στο δρόμο της επιχείρησης στο μεγαλύτερο ποσοστό τους είναι ανθρωποκεντρικά με την έννοια ότι πηγάζουν από τις ανάγκες σε ανθρώπινους πόρους που δημιουργεί η διαδικασία της πιστοποίησης (del Brio et al,2001; Hillary,2004). Η πιστοποίηση απαιτεί τόσο από το ανώτατο μάνατζμεντ όσο και από τους απλούς εργαζόμενους πλήρη αφοσίωση και προσήλωση στην επίτευξη του στόχου (Berthelot et al,2003 ; Hillary,2004; Berthelot et al, 2003). Η πλημμελής υποστήριξη ιδίως από την ανώτατη διοίκηση σύμφωνα με την έρευνα των Delmas et al. (2000), αναφέρεται σαν ο πρώτος σε σημασία περιοριστικός παράγοντας για την ανάληψη της πρωτοβουλίας για την

περιβαλλοντική πιστοποίηση . Στην αντίστοιχη έρευνα των del Brio et al. (2001) για τις ισπανικές πιστοποιημένες επιχειρήσεις, η πλημμελής ανάμιξη και εκπαίδευση του προσωπικού στο εγχείρημα, αναφέρεται σαν ο πιο σημαντικός λόγος που μπορεί να οδηγήσει στην αποτυχία του περιβαλλοντικού προτύπου (συγκεκριμένα του ISO 14001). Ομοίως στην έρευνα των Bakabri et al. (2003) σε επιχειρήσεις στις ΗΠΑ, η έλλειψη δέσμευσης από την ανώτατη διοίκηση και η ανάγκη για επιπλέον εκπαίδευση του προσωπικού σημειώνονται σαν εμπόδια για την επιτυχή πιστοποίηση με μέσο όρο 3,32 και 3.06 στη σκάλα του Likert, όπου το 5 συμβολίζει την απάντηση «συμφωνώ απόλυτα» και το 1 «διαφωνώ απόλυτα» στην ερώτηση εάν οι αναφερθέντες παράγοντες είναι περιοριστικοί όσον αφορά την επιτυχή πιστοποίηση.

Η απαραίτητη εκπαίδευση του προσωπικού είναι από τους σημαντικότερους παράγοντες που αποθαρρύνουν τις επιχειρήσεις από την αναζήτηση της περιβαλλοντικής πιστοποίησης. Για τις καναδικές επιχειρήσεις σε σχετική έρευνα που διεξήχθη για τα προβλήματα που επιφέρει το ISO14001, η «ανάγκη για εκπαίδευση» αναφέρθηκε σαν το τρίτο σημαντικότερο πρόβλημα (Berthelot et al.,2003)

Απαραίτητη προϋπόθεση για την επιτυχή σχεδίαση του περιβαλλοντικού συστήματος είναι καταρχήν η κατανόηση των απαιτήσεών του, κάτι που μπορεί να προξενήσει δυσκολίες στις επιχειρήσεις (Delmas,2000). Κάτι τέτοιο απαιτεί πολύ χρόνο αλλά συχνά και προηγούμενη εμπειρία σε συστήματα διαχείρισης ποιότητας. Για το λόγο επίσης αυτό θα ήταν αναγκαία η διάχυση της τεχνογνωσίας από άλλες πιστοποιημένες επιχειρήσεις ή επίσημα από το κράτος, όπως έχουμε ήδη αναφέρει (Hillary, 2004). Η ορθή κατανόηση των αναγκών του περιβαλλοντικού προτύπου είναι ούτως ή άλλως αναγκαία προϋπόθεση για την ποιοτική του σχεδίαση όσο και για την κατάρτιση των περιβαλλοντικών δηλώσεων που κάποια πρότυπα (πχ το EMAS) απαιτούν.

Ο περιοριστικός παράγοντας «χρόνος» είναι επίσης αρκετά σημαντικός ιδίως σε περιπτώσεις όπου η επιχείρηση αναλαμβάνει την σχεδίαση, υλοποίηση και διατήρηση του περιβαλλοντικού προτύπου με ίδιους πόρους. Στην έρευνα των Delmas et al. (2000) το 65% των ερωτηθέντων δήλωσε ότι η έλλειψη χρόνου τους αποθάρρυνε από την περιβαλλοντική πιστοποίηση. Σε μικρότερο ποσοστό το ίδιο αναφέρθηκε και για την έλλειψη του προσωπικού. Κάτι τέτοιο βέβαια μπορεί να αποφευχθεί με τη χρήση εξειδικευμένης εταιρείας συμβούλων, η οποία ωστόσο αυξάνει σημαντικά το κόστος.

Το ISO 14001 παρουσιάζει το εγγενές χαρακτηριστικό ότι δεν απαιτεί την επίτευξη συγκεκριμένων μετρήσιμων στόχων αλλά περισσότερο την δήλωση της βούλησης της εταιρείας να εφαρμόζει ένα περιβαλλοντικό σύστημα διαχείρισης, σε αντίθεση με το EMAS

το οποίο απαιτεί «καθαρούς και μετρήσιμους περιβαλλοντικούς στόχους σε ένα ορισμένο πλαίσιο» (Steger, 2000,pp28). Σαν πρότυπο ποιότητας το ISO 14001 στοχεύει περισσότερο στα «μέσα» παρά σε συγκεκριμένο στόχο (Boiral and Sala, 1998). Το περιβαλλοντικό πρότυπο ποιότητας στοχεύει στη δημιουργία ενός συστήματος διαχείρισης, στη δέσμευση της επιχείρησης ότι θα λειτουργήσει με τρόπο που θα λαμβάνει υπόψη της περιβαλλοντικές της προεκτάσεις. Το πρότυπο απλά αποδεικνύει ότι η επιχείρηση έχει ένα σύστημα διαχείρισης ικανό να αντιμετωπίσει αυτές τις επιπτώσεις στο περιβάλλον (Rondinelli and Vastag,2000) Δεν εγγυάται με αυτήν την έννοια την επίτευξη συγκεκριμένων περιβαλλοντικών στόχων. Για το λόγο αυτό, είναι συχνά δύσκολο στην επιχείρηση να μετρήσει και να αξιολογήσει τα περιβαλλοντικά αποτελέσματα της αλλά και να σηματοδοτήσει το προϊόν που παράγει σαν περιβαλλοντικά φιλικό (κάτι που πετυχαίνει αντίθετα το Eco-label). Έτσι και οι καταναλωτές δεν λαμβάνουν ακριβείς πληροφορίες και συχνά δεν αναγνωρίζουν εύκολα την προσπάθεια της εταιρείας για περιβαλλοντική διαχείριση (Delmas, 2000).

Σε αυτό πρέπει να προστεθεί και το γεγονός ότι ένα περιβαλλοντικό πρότυπο όπως το ISO 14001 δεν περιλαμβάνει κάποιους σταθερούς δείκτες περιβαλλοντικής επίδοσης (Delmas,2000). Έτσι η επιχείρηση στερείται μεθόδου με την οποία θα μπορούσε να μετρήσει και έπειτα να δηλώσει τα αποτελέσματά της με τρόπο που να είναι κοινό για όλες τις επιχειρήσεις του κλάδου και συνεπώς εύκολα αναγνωρίσιμο από τους stakeholders της. Θεωρητικά μια επιχείρηση πιστοποιημένη σύμφωνα με κάποιο περιβαλλοντικό πρότυπο ξεπερνάει τις ελάχιστες περιβαλλοντικές ρυθμίσεις που επιβάλλει το κράτος. Από κει και έπειτα όμως ένα πρότυπο όπως το ISO 14001 δεν αποδεικνύει ότι έχει επέλθει κάποιο από και μετρήσιμο αποτέλεσμα (Rondinelli and Vastag,2000).

Η επιχείρηση που θα επιλέξει να πιστοποιηθεί, όπως είδαμε θα πρέπει να υποβληθεί σε μεγάλες οργανωτικές και λειτουργικές αλλαγές. Μπορεί κανείς λοιπόν να υποθέσει ότι όσο πιο άκαμπτη είναι η οργανωσιακή της δομή, τόσο μεγαλύτερη δυσκολία θα έχει στην επίτευξη της πιστοποίησης. Η έρευνα των del Brio et al. (2001) κατέδειξε ότι σημαντική τροχοπέδη για την ανάπτυξη του ISO 14001 είναι η εν λόγω ευελιξία που απαιτεί από την επιχείρηση όσον αφορά τις «οργανωσιακές πρακτικές και διαδικασίες της» (Del Brio et al.,2001,pp 24). Πολλές επιχειρήσεις δεν είναι έτοιμες να καταργήσουν τις παραδοσιακές τους δομές και να εισάγουν στη λειτουργία τους τα πρότυπα της ολικής ποιότητας και αντιτίθενται στην αλλαγή (Hillary,2004; Zutshi and Sohal,2004) . Κάτι τέτοιο θα τους κοστίζει τόσο σε χρόνο όσο και σε χρήμα και πιθανόν να τους στερήσει τον απαραίτητο ενθουσιασμό που επιβάλλει η υλοποίηση του περιβαλλοντικού συστήματος διαχείρισης.

Τα θετικά αποτελέσματα των περιβαλλοντικών συστημάτων διαχείρισης, όπως έχουμε προαναφέρει, είναι δύσκολα προβλέψιμα και συχνά δεν εμφανίζονται παρά στην μακροχρόνια περίοδο. Αυτή η σύγχυση σχετικά με τα πλεονεκτήματά τους είναι ένας περιοριστικός παράγοντας για τις επιχειρηματίες που συνήθως προτιμούν να παίρνουν τις αποφάσεις τους με βάση στερεά και σίγουρα αποτελέσματα (Hillary,2004). Οι αμφιβολίες σχετικά με την αποτελεσματικότητα των περιβαλλοντικών συστημάτων διαχείρισης μπορεί πιθανόν να μειωθεί εάν η επιχείρηση έχει προηγουμένως πιστοποιηθεί με κάποιο άλλο πρότυπο ποιότητας, κάτι το οποίο εξετάζεται και στην παρούσα εργασία.

Η δυσκολία της τεκμηρίωσης του συστήματος διαχείρισης που επιβάλλει το περιβαλλοντικό πρότυπο ποιότητας είναι ένας από τους σημαντικότερους περιοριστικούς παράγοντες για μια επιχείρηση (Rondinelli and Vastag,2000). Σε έρευνα των Berthelot et al. (2003) ανάμεσα σε καναδικές επιχειρήσεις παρουσιάστηκε ότι ο μέσος όρος των επιχειρήσεων θεωρούσε ότι η γραφειοκρατία του ISO 14001 προκάλεσε καθυστερήσεις στην πιστοποίηση. Αντίστοιχα σε έρευνα των Zutshi και Sohal το 2004 ανάμεσα σε επιχειρήσεις της Αυστραλίας και της Νέας Ζηλανδίας, το κόστος και ο χρόνος για την έγγραφη τεκμηρίωση του συστήματος περιβαλλοντικής διαχείρισης θεωρήθηκε ο σημαντικότερος παράγοντας που δυσχέραινε την επίτευξη της πιστοποίησης. Κυρίως το ISO 14001 θεωρείται σαν μια ιδιαίτερα γραφειοκρατική διαδικασία, που απαιτεί συνεχή χρήση τυποποιημένων εγγράφων και αναθεώρηση τους, χωρίς κάτι τέτοιο στην ουσία να δημιουργεί οφέλη σε όρους περιβαλλοντικής επίδοσης (Curkovic et al.,2005). Κάτι τέτοιο ενισχύει το σκεπτικό ότι περιβαλλοντικά πρότυπα ποιότητας συχνά είναι έλεγχος ενός συστήματος παρά της περιβαλλοντικής επίδοσης, ιδίως στην περίπτωση του ISO 14001 που δεν απαιτεί την παρουσίαση συγκεκριμένης περιβαλλοντικής δήλωσης (Zutshi and Sohal,2004).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ

Η Ελλάδα είναι μια χώρα στην οποία η περιβαλλοντική συνείδηση δεν είναι ακόμα απόλυτα ανεπτυγμένη. Τα Συστήματα Περιβαλλοντικής Διαχείρισης δεν είναι ακόμα αναγνωρίσιμα από το ευρύ καταναλωτικό κοινό ενώ ο αριθμός των πιστοποιημένων με κάποιο περιβαλλοντικό πρότυπο ποιότητας επιχειρήσεων είναι πολύ μικρός σε σχέση με άλλες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Χαρακτηριστικά, σε έρευνα που διεξήγε ο οργανισμός ISO το 2006, ο αριθμός των πιστοποιημένων με ISO 14001:2004 επιχειρήσεων ήταν **259** (ISO,2006), ενώ στα επίσημα στοιχεία του Υπουργείου Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημοσίων Έργων, οι επιχειρήσεις που έχουν πιστοποιηθεί σύμφωνα με την κοινοτική οδηγία EMAS μέχρι το 2008 ήταν μόνο **63** (ΥΠΕΧΩΔΕ,2008). Αν σκεφτεί κανείς ότι ο αριθμός των ελληνικών επιχειρήσεων πιστοποιημένων με το ISO 9001 το 2006 ήταν 4753 μπορούμε να καταλάβουμε τη διαφορά στην τάξη των μεγεθών.

Ενδεικτική της κατάστασης επίσης είναι η έλλειψη ερευνητικών μελετών σχετικά με την κατάσταση των περιβαλλοντικών προτύπων στη χώρα. Με εξαίρεση ελάχιστες περιπτώσεις, ο τομέας αυτός είναι ακόμα αδιερεύνητος.

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ

Η συγκεκριμένη μελέτη αποτελεί μια προσπάθεια αποτύπωσης της παρούσας κατάστασης όσον αφορά τις πιστοποιημένες επιχειρήσεις στην Ελλάδα με βάση τις απαντήσεις σε συγκεκριμένο ερωτηματολόγιο. Κύριος στόχος είναι να διερευνηθούν τα κίνητρα που ωθούν τις ελληνικές επιχειρήσεις στην πιστοποίηση, τα κόστη στα οποία πρέπει να ανταπεξέλθουν και τα οφέλη που αποκομίζουν, καθώς και κάποια άλλα σχετικά θέματα.

Το ερωτηματολόγιο καταρτίστηκε με βάση τις ανάγκες της παρούσης έρευνας και σύμφωνα με τη διεθνή βιβλιογραφία. Το αρχικό ερωτηματολόγιο που συντάξαμε βελτιώθηκε με βάση τις δυσκολίες και τα σχόλια δύο επιχειρήσεων στις οποίες στάλθηκε πιλοτικά, καθώς και τις παρατηρήσεις επαγγελματιών του χώρου. Η έρευνα διεξήχθη από τον Απρίλιο έως και τον Ιούλιο του 2008. Στάλθηκε ηλεκτρονικά ερωτηματολόγιο σε 89 επιχειρήσεις, όλων των κλάδων, οι οποίες είναι αυτή τη στιγμή πιστοποιημένες είτε με ISO 14001 είτε με EMAS. Συνοδευτικά του ερωτηματολογίου στάλθηκε και σχετική ενημερωτική επιστολή ενώ υπήρξε τηλεφωνική επικοινωνία με τον υπεύθυνο κάθε επιχείρησης με σκοπό την προσωπική

του ενημέρωση και ενθάρρυνση για συμμετοχή στην έρευνα. Έπειτα από 3 εβδομάδες το ερωτηματολόγιο στάλθηκε ηλεκτρονικά εκ νέου στις επιχειρήσεις οι οποίες δεν είχαν ανταποκριθεί και πραγματοποιήθηκε νέα τηλεφωνική επικοινωνία.

Καταρχήν θα πρέπει να επισημανθεί η δυσκολία στην εξεύρεση των επιχειρήσεων οι οποίες ήταν πιστοποιημένες τη συγκεκριμένη χρονική στιγμή. Το Υπουργείο Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημοσίων Έργων παρέχει στο κοινό μια βάση δεδομένων με τις επιχειρήσεις που έχουν πιστοποιηθεί με EMAS, ωστόσο δεν υπάρχει κάποιος επίσημος φορέας στην Ελλάδα που να παρέχει πληροφόρηση σχετικά με τις πιστοποιημένες με ISO 14001 επιχειρήσεις. Μπορέσαμε να έχουμε στοιχεία σχετικά με αυτές τις επιχειρήσεις μόνο μετά από αναζήτηση στις επιμέρους βάσεις δεδομένων – πελατολογίου και επικοινωνία με οργανισμούς επιθεώρησης και πιστοποίησης.

Στο τέλος του Ιουλίου 2008 τα συμπληρωμένα ερωτηματολόγια έφτασαν τα 33, αριθμός που αναλογεί σε ποσοστό συμμετοχής 37%, ποσοστό αρκετά ικανοποιητικό για τη σχετική έρευνα.

Η έρευνα αποτελείται από ερωτήσεις κυρίως κλειστού τύπου με απαντήσεις «ΝΑΙ» και «ΟΧΙ» και από ερωτήσεις στις οποίες δόθηκε στις εταιρείες η δυνατότητα αξιολόγησης των μεταβλητών σε 13βάθμιες και 5βάθμιες σκάλες Likert,. Επίσης υπήρχαν συγκεκριμένες ερωτήσεις ανοιχτού τύπου σχετικά με τα δημογραφικά στοιχεία των επιχειρήσεων, το Σύστημα Περιβαλλοντικής Διαχείρισης που χρησιμοποιήθηκε και το έτος της πιστοποίησης. Ανοιχτού τύπου επίσης ήταν η ερώτηση σχετικά με τις δυσκολίες της πιστοποίησης και τα συστήματα πιστοποίησης ποιότητας που ακολουθούνται στην επιχείρηση.

Τα αποτελέσματα που λάβαμε τα εισάγαμε σε βάση δεδομένων του στατιστικού προγράμματος SPSS. Χρησιμοποιήσαμε την περιγραφική στατιστική και συγκεκριμένα τη μέση τιμή, εύρος, τυπική απόκλιση και διακύμανση για την ανάλυση και σύγκριση των αποτελεσμάτων που προέκυψαν από τις ποσοτικές μεταβλητές (τις μεταβλητές που παίρνουν διακριτές τιμές πάνω σε μια σκάλα Likert). Για τις ποιοτικές μεταβλητές η απεικόνιση έγινε βάσει των συχνοτήτων των απαντήσεων.

Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, η συγκεκριμένη μεθοδολογία έχει χρησιμοποιηθεί ευρέως στη διεθνή βιβλιογραφία, από την οποία αντλήθηκαν χρήσιμα συμπεράσματα. Παραδείγματα τέτοιων μελετών που βρίσκονται σχετικά κοντά στο αντικείμενο της παρούσας μελέτης αποτελούν αυτές των Zutshi and Sohal (2004), Berthelot et al. (2003), Pan et al. (2003), Curkovic et al.(2005), Hillary (2003), Bakabri et al. (2003) και Poksinska et al. (2002).

ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΔΕΙΓΜΑΤΟΣ

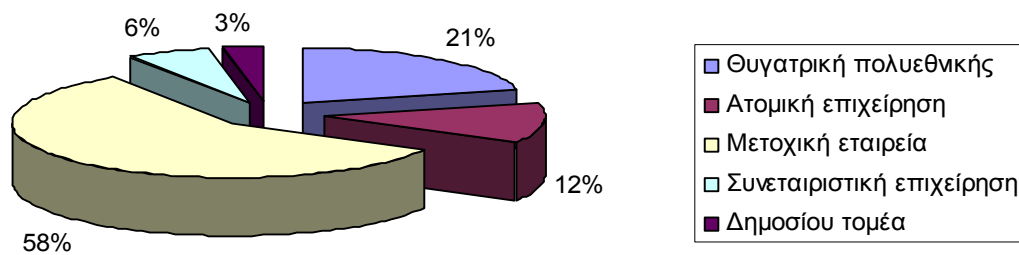
Οι επιχειρήσεις οι οποίες συμμετείχαν στην έρευνα ανήκουν στους εξής κλάδους δραστηριοτήτων:

- Παραγωγή και εμπορία συστημάτων αλουμινίου (2)
- Εμπορικές (3)
- Παραγωγή ασφαλικών στεγανωτικών μεμβρανών
- Άσφαλτος- ενέργεια (2)
- Χρώματα – βερνίκια (3)
- Ξενοδοχειακές υπηρεσίες (2)
- Κατασκευή συσσωρευτών βιομηχανικού τύπου
- Διαχείριση επικίνδυνων αποβλήτων
- Τρόφιμα (3)
- Πάνελ πολυουρεθάνης
- Κατασκευαστική (2)
- Έπιπλα (2)
- Λατομείο – τεχνητή ξυλεία (2)
- Χημικά (2)
- Δύλιση πετρελαίου
- Πλαστικά
- Καπνός – τσιγάρα
- Ενεργειακά ηλεκτρονικά και τηλεπικοινωνιακά συστήματα
- Τηλεπικοινωνίες
- Εκπαιδευτικό ίδρυμα

Οι επιχειρήσεις αυτές, αποτελούν ένα αρκετά αντιπροσωπευτικό δείγμα, μιας και ανήκουν σε διάφορους κλάδους δραστηριότητας αλλά καλύπτουν και ένα ευρύ φάσμα όσον αφορά το μέγεθός τους.

Το μέγεθος των επιχειρήσεων συνάγεται από τις απαντήσεις στις ερωτήσεις σχετικά με τον αριθμό των εργαζομένων, τον κύκλο εργασιών τους και τη νομική τους μορφή. Έτσι, στο σύνολο των 33 επιχειρήσεων υπήρξαν 7 θυγατρικές πολυεθνικής, 4 ατομικές επιχειρήσεις, 19 μετοχικές εταιρείες, 2 συνεταιριστικές επιχειρήσεις και 1 του ευρύτερου δημοσίου τομέα (Νομικό Πρόσωπο Δημοσίου Δικαίου). Τα στοιχεία αυτά απεικονίζονται στο διάγραμμα 1:

Διάγραμμα 1: Μορφές επιχειρήσεων

Όσον αφορά τον αριθμό των εργαζομένων, χωρίσαμε τις επιχειρήσεις σε επιμέρους σύνολα:

- 0- 100 εργαζόμενοι, ομάδα στην οποία ανήκουν 12 επιχειρήσεις
- 101- 500 εργαζόμενοι, ομάδα με 12 επιχειρήσεις
- 501- 1500 εργαζόμενοι, ομάδα με 6 επιχειρήσεις
- 1501- 3000 εργαζόμενοι, ομάδα με 3 επιχειρήσεις

Στην ερώτηση σχετικά με τον κύκλο εργασιών, αποκρίθηκαν οι 26 από τις 33 επιχειρήσεις που ερωτήθηκαν. Ομαδοποιήσαμε τις επιχειρήσεις ανάλογα με τον κύκλο εργασιών τους σε 4 κατηγορίες:

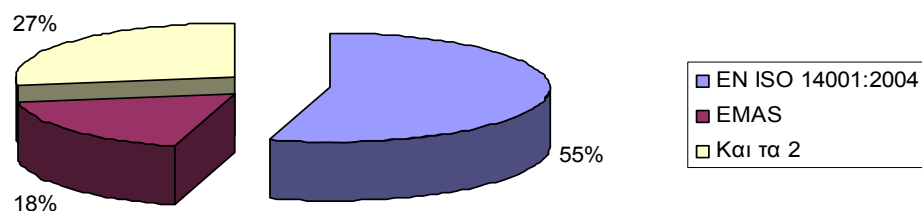
- 0- 10.000.000 € όπου ανήκουν 9 επιχειρήσεις
- 10.000.001- 100.000.000 € όπου ανήκουν 10 επιχειρήσεις
- 100.000.001- 500.000.000 € όπου ανήκουν 5 επιχειρήσεις
- 500.000.001- 5.000.000.000 € όπου ανήκουν 2 επιχειρήσεις

Από τη δείγμα μας βλέπουμε ότι στο μεγαλύτερο μέρος τους οι επιχειρήσεις που απάντησαν είναι μεσαίες προς μεγάλες επιχειρήσεις. Στο ελληνικό επιχειρηματικό περιβάλλον είναι λογικό να αναμένουμε αυτά τα αποτελέσματα. Στην ελληνική αγορά οι πολύ μεγάλες επιχειρήσεις σπανίζουν και οι πολύ μικρές συνήθως δεν έχουν τους απαιτούμενους πόρους για να εφαρμόσουν ένα Σύστημα Περιβαλλοντικής Διαχείρισης, όσο δεν πιέζονται από την κείμενη νομοθεσία.

ΧΡΗΣΙΜΟΠΟΙΟΥΜΕΝΑ ΣΥΣΤΗΜΑΤΑ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗΣ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Καταρχήν οι επιχειρήσεις δήλωσαν το σύστημα περιβαλλοντικής διαχείρισης που χρησιμοποιούσαν την παρούσα χρονική στιγμή. Παρατηρήθηκε όπως αναμενόταν ότι τα δύο χρησιμοποιούμενα συστήματα είναι το ISO 14001:2004 και το EMAS. Όπως επίσης αναμενόταν από τα συνολικά στοιχεία των πιστοποιημένων επιχειρήσεων στην Ελλάδα που είχαμε, το ISO 14001 σαφώς υπερτερεί. Το στοιχείο αυτό φανερώνει ότι το δείγμα μας είναι αντιπροσωπευτικό του πληθυσμού των ελληνικών πιστοποιημένων επιχειρήσεων. Στο ακόλουθο διάγραμμα 2 απεικονίζονται τα χρησιμοποιούμενα ΣΠΔ από τις ελληνικές επιχειρήσεις καθώς και τα ποσοστά τους.

Διάγραμμα 2: Χρησιμοποιούμενο Σύστημα Περιβαλλοντικής Διαχείρισης

Σε προηγούμενο κεφάλαιο αναφέραμε τις διαφορές μεταξύ των δύο περιβαλλοντικών συστημάτων. Από τις διαφορές αυτές θα μπορούσε κανείς να συνάγει το λόγο για τον οποίο μια επιχείρηση θα προτιμούσε το ένα από το άλλο σύστημα. Κατά παράδοση, το ISO 14001 θεωρείται «πιο εύκολο» στην απόκτηση και διατήρησή του από το EMAS. Για το λόγο αυτό και αναμέναμε να παρατηρηθεί μεγαλύτερο ποσοστό επιχειρήσεων με ISO 14001, κάτι που επιβεβαιώνουν και οι στατιστικές. Παραπάνω από τις μισές (55%) επιχειρήσεις του δείγματός μας επέλεξαν το συγκεκριμένο πρότυπο. Αυτό που προξενεί εντύπωση είναι το γεγονός ότι 27% των επιχειρήσεων, δηλαδή 9 από τις 33 επιχειρήσεις διαθέτουν και τα δύο πρότυπα ποιότητας. Θα ήταν ενδιαφέρον να ερευνηθεί μελλοντικά για ποιο λόγο μια επιχείρηση επιλέγει να μπει στη διαδικασία της διπλής πιστοποίησης, μιας και κάτι τέτοιο δεν προβλέφθηκε και συνεπώς δεν ερευνήθηκε από την παρούσα εργασία.

Ο σκοπός του ερωτηματολογίου ήταν η εξεύρεση των κινήτρων που υπαγορεύουν στις επιχειρήσεις να πιστοποιηθούν, τα κόστη που αυτές αντιμετωπίζουν καθώς και τα οφέλη

που αποκομίζουν. Βασισμένοι σε παρόμοιες έρευνες που έχουν γίνει παγκοσμίως, προσπαθήσαμε να συμπεριλάβουμε στο ερωτηματολόγιο όλα τα πιθανά κίνητρα, κόστη και οφέλη και ζητήσαμε από τις επιχειρήσεις να τα αξιολογήσουν και να προσθέσουν όποια άλλα θεωρούσαν ότι έλειπαν.

Παρόμοια έρευνα στην Ελλάδα, με τη διαφορά ότι αναφερόταν στα κίνητρα των επιχειρήσεων για την πιστοποίηση με ISO 14001 και εξέταζε μόνο πέντε μεγάλες επιχειρήσεις έγινε από τους Γεωργιάδου και Τσιότρα το 1997. Η διείσδυση του προτύπου στις επιχειρήσεις τότε ήταν ακόμα πάρα πολύ μικρή μιας και το ISO 14001 είχε μόνο ένα έτος εφαρμογή. Από τότε παρόλαυτά, η έρευνα σχετικά με τα περιβαλλοντικά πρότυπα ποιότητας δεν έχει προχωρήσει ιδιαίτερα. Μια σημαντική ερευνητική προσπάθεια έγινε από τους Lagodimos et al. (2006), η οποία επικεντρώνεται κυρίως στην διείσδυση του ISO 14001 στους διάφορους κλάδους επιχειρηματικών δραστηριοτήτων και στη συσχέτιση της διείσδυσης του ISO 14001 με τη διείσδυση του ISO 9000.

Η παρούσα έρευνα επιχειρεί λοιπόν να αναδείξει τα κόστη, τα οφέλη και τα κίνητρα χρησιμοποιώντας επιχειρήσεις από περισσότερους κλάδους αλλά και συμπεριλαμβάνοντας επιχειρήσεις με πιστοποιητικό περιβαλλοντικής διαχείρισης EMAS.

ΚΙΝΗΤΡΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΙΣΤΟΠΟΙΗΣΗ

Στις επιχειρήσεις δόθηκαν 13 κίνητρα τα οποία και ζητήθηκε να αξιολογήσουν σε μια κλίμακα από το 1 έως το 13. Ο βαθμός 1 αντιστοιχούσε στον πιο σημαντικό παράγοντα ενώ ο βαθμός 13 στο λιγότερο σημαντικό. Οι παράγοντες που δόθηκαν στις επιχειρήσεις προς αξιολόγηση ήταν οι εξής:

- *Συμμόρφωση με την περιβαλλοντική νομοθεσία.*
- *Βελτίωση της εταιρικής εικόνας*
- *Βελτίωση της παραγωγικής διαδικασίας*
- *Μείωση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων*
- *Συμμόρφωση με τα κριτήρια των προμηθευτών*
- *Βελτίωση των σχέσεων με την τοπική κοινωνία*
- *Πίεση από τους πελάτες*
- *Πρόληψη για πιθανή μελλοντική περιβαλλοντική νομοθεσία*
- *Έχουν πιστοποιηθεί οι ανταγωνιστές μου*
- *Αύξηση του μεριδίου της αγοράς*
- *Μείωση του κόστους*

- Καλύτερη εσωτερική οργάνωση
- Άλλο (Οι επιχειρήσεις εδώ μπορούσαν να θέσουν κίνητρο που ήταν για αυτές σημαντικό και είχε παραληφθεί)

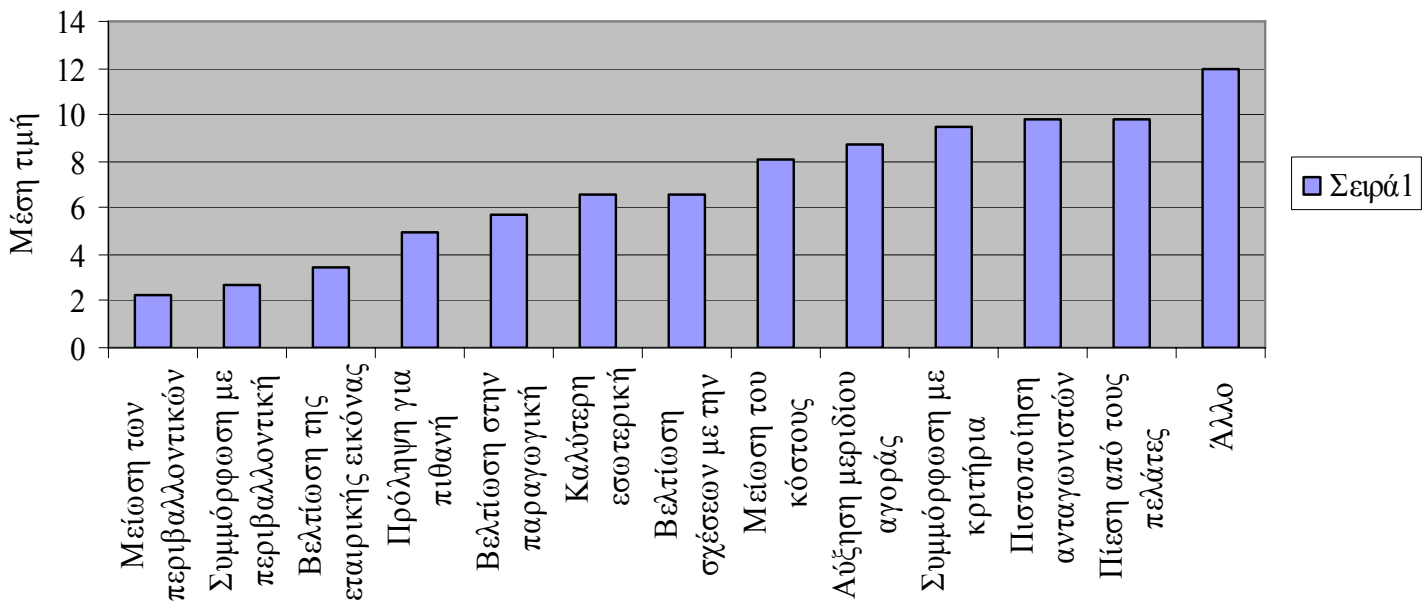
Στη συγκεκριμένη ερώτηση απάντησαν και οι 33 επιχειρήσεις, αξιολογώντας τα ανωτέρω κίνητρα από το 1 έως το 13. 3 ερωτηματολόγια από τα 33 δεν ήταν δυνατό να χρησιμοποιηθούν λόγω ασαφούς/ λανθασμένης συμπλήρωσης.

Μέσω του στατιστικού προγράμματος SPSS υπολογίσαμε το μέσο όρο (mean), το εύρος (range) , τις ελάχιστες και μέγιστες τιμές (min. and max. values) καθώς και την τυπική απόκλιση (standard deviation) και τη διακύμανση (variance) των απαντήσεων θεωρώντας κάθε απάντηση σαν μια μεταβλητή. Από τη στιγμή που η κλίμακά μας ήταν από το 1-13 με το πιο σημαντικό κίνητρο να αντιστοιχεί στο 1 και το λιγότερο σημαντικό στο 13, για την ιεράρχηση των παραγόντων χρησιμοποιήσαμε τη μέση τιμή και θεωρήσαμε σαν σημαντικότερο κίνητρο για τις επιχειρήσεις αυτό με τη μικρότερη μέση τιμή. Τα αποτελέσματα παρουσιάζονται στον πίνακα 3 και το διάγραμμα 3:

Πίνακας 3: Κίνητρα για την πιστοποίηση

	N	Range	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation	Variance
Μείωση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων	30	5	1	6	2,23	1,501	2,254
Συμμόρφωση με περιβαλλοντική νομοθεσία	30	9	1	10	2,67	2,354	5,540
Βελτίωση της εταιρικής εικόνας	30	6	1	7	3,40	1,831	3,352
Πρόληψη για πιθανή μελλοντική νομοθεσία	30	8	1	9	4,90	1,936	3,748
Βελτίωση στην παραγωγική διαδικασία	30	12	1	13	5,70	2,984	8,907
Καλύτερη εσωτερική οργάνωση	30	11	1	12	6,53	2,569	6,602
Βελτίωση σχέσεων με την τοπική κοινωνία	30	10	1	11	6,60	2,660	7,076
Μείωση του κόστους	30	10	2	12	8,10	2,964	8,783
Αύξηση μεριδίου αγοράς	30	10	3	13	8,77	2,687	7,220
Συμμόρφωση με κριτήρια προμηθευτών	30	10	3	13	9,53	2,763	7,637
Πιστοποίηση ανταγωνιστών	30	10	3	13	9,77	3,224	10,392
Πίεση από τους πελάτες	30	12	1	13	9,83	3,064	9,385
Άλλο	30	12	1	13	11,97	2,748	7,551
Valid N (listwise)	30						

Διάγραμμα 3: Κίνητρα για την περιβαλλοντική πιστοποίηση

Παρατηρούμε καταρχήν ότι οι περισσότερες επιλογές έχουν μεγάλη διακύμανση. Κάτι τέτοιο φανερώνει ότι δεν υπήρχε σημαντική ομοιογένεια μεταξύ των επιχειρήσεων ως προς την αξιολόγηση των κινήτρων. Ενδεικτικό είναι ότι σχεδόν όλα τα κίνητρα έχουν λάβει βαθμολογίες από το 1 έως το 13, φανερώνοντας έτσι ότι ένα κίνητρο που για μια επιχείρηση θεωρείται το πιο σημαντικό, για την άλλη είναι επουσιώδες.

Από τα μέτρα διασποράς (τυπική απόκλιση και διακύμανση) φαίνεται επίσης ότι οι τιμές που λαμβάνει κάθε μεταβλητή εκτείνονται σε ένα μεγάλο εύρος γύρω από τη μέση τιμή. Στο διάγραμμα 3 παρουσιάζονται τα κίνητρα και η βαθμολογία που έλαβαν σε μια συνολική γραφική παράσταση.

Είδαμε στην ανασκόπηση των ερευνών που έγινε σε προηγούμενο κεφάλαιο, ότι για τις επιχειρήσεις του εξωτερικού το κύριο κίνητρο για την περιβαλλοντική πιστοποίηση αποτελεί η βελτίωση της εταιρικής εικόνας. Οι ελληνικές επιχειρήσεις, όπως φαίνεται από τον πίνακα 1, θεωρούν σαν πιο σημαντικό κίνητρο τη **μείωση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων**. Παρατηρούμε αφενός ότι είναι η απάντηση με τη μικρότερη μέση τιμή αλλά και με τη μικρότερη τυπική απόκλιση και με ένα συντελεστή μεταβλητότητας της τάξης του 67,3%. Δεύτερος σε σειρά παράγοντας είναι η **συμμόρφωση με την περιβαλλοντική νομοθεσία**, με ελαφρώς μεγαλύτερη μέση τιμή από τον πρώτο σε ιεραρχία παράγοντα αλλά με μεγαλύτερη διασπορά των απαντήσεων (συντελεστής μεταβλητότητας 88%) που φανερώνει και μεγαλύτερη διασπορά των απαντήσεων.

Η περιβαλλοντική προστασία στην Ελλάδα θεσπίζεται ουσιαστικά από το Σύνταγμα της. Όσον αφορά τα συστήματα περιβαλλοντικής διαχείρισης ορίζεται στον Νόμο 3325/2005 (ΦΕΚ 68 Α/11-03-2005) περί «Ίδρυσης και λειτουργίας βιομηχανικών - βιοτεχνικών εγκαταστάσεων στο πλαίσιο της αειφόρου ανάπτυξης και άλλες διατάξεις» ότι για τις βιομηχανίες υψηλής όχλησης¹ απαιτείται η εγκατάσταση και πιστοποίηση Συστήματος Περιβαλλοντικής Διαχείρισης κατά EMAS ή ISO 14001, με χρονικό περιθώριο υλοποίησης το 2010. Επομένως οι επιχειρήσεις που εντάσσονται στην κατηγορία αυτή είναι φυσιολογικό να αναπτύσσουν ένα από τα δύο συστήματα.

Η **πρόληψη για την πιθανή μελλοντική νομοθεσία** βρίσκεται στην 4^η θέση, γεγονός που φανερώνει την ανησυχία και των υπολοίπων επιχειρήσεων ότι η υφιστάμενη νομοθεσία θα επεκταθεί και σε άλλους κλάδους δραστηριοτήτων.

Ανάμεσα στις ελληνικές επιχειρήσεις η **βελτίωση της εταιρικής εικόνας** παρατηρούμε ότι είναι στην 3^η θέση, σε αντίθεση με τις περισσότερες παγκόσμιες έρευνες, όπου κατατάσσεται στην πρώτη συνήθως θέση, όπως αναφέρθηκε παραπάνω. Η διαφορά αυτή μπορεί να εξηγηθεί από το χαμηλότερο βαθμό περιβαλλοντικής ευαισθητοποίησης που παρατηρείται στην Ελλάδα. Ως εκ τούτου οι επιχειρήσεις δε θεωρούν σημαντικό τον παράγοντα της εταιρικής εικόνας στην περιβαλλοντική τους συμπεριφορά.

Με μέση τιμή 5,70, σχετικά σημαντικό κίνητρο θεωρούν οι επιχειρήσεις την **βελτίωση στην παραγωγική διαδικασία** που μπορεί να επιφέρει ένα Σύστημα Περιβαλλοντικής Διαχείρισης, ακολουθούμενο από την **καλύτερη εσωτερική οργάνωση**. Παρατηρείται λοιπόν ότι τα λεγόμενα «εσωτερικά» κίνητρα αξιολογούνται σαν πιο σημαντικά από τις επιχειρήσεις από τα κίνητρα που έχουν να κάνουν με τις εξωτερικές πιέσεις που δέχεται η επιχείρηση. Είναι χαρακτηριστικό ότι **βελτίωση των σχέσεων με την τοπική κοινωνία**, η **πίεση από τους προμηθευτές** και η **πιστοποίηση των ανταγωνιστών** ιεραρχούνται χαμηλότερα από τις επιχειρήσεις. Επίσης η **αύξηση του μεριδίου της αγοράς** αξιολογείται με μια μέση τιμή 8,77 ενώ εντύπωση προκαλεί ότι στην προτελευταία θέση της κατάταξης τοποθετείται η **πίεση από τους πελάτες** και μάλιστα με πολύ χαμηλή βαθμολογία (9,83 στα 13). Η χαμηλή αυτή βαθμολογία κάνει εντύπωση καθώς ο πελάτης είναι από τους πιο καθοριστικούς παράγοντες πίεσης. Η αιτία της χαμηλής βαθμολογίας θα έπρεπε ίσως να αναζητηθεί στο είδος των επιχειρήσεων και το κοινό στο οποίο απευθύνονται. Στην Ελλάδα τα περιβαλλοντικά πρότυπα ποιότητας δεν είναι ακόμα άμεσα αναγνωρίσιμα από το ευρύ καταναλωτικό κοινό και οι καταναλωτές δεν κάνουν την τελική τους επιλογή με βάση το

¹ Η ΚΥΑ 13727/724/2003 (ΦΕΚ 1087/2003) κατατάσσει τις επιχειρηματικές δραστηριότητες σε 3 κατηγορίες όχλησης (Χαμηλή- Μέση – Υψηλή) ανάλογα με τη δυναμικότητα/παραγωγικότητα και την εγκατεστημένη ισχύ

Σύστημα Περιβαλλοντικής Διαχείρισης της εταιρείας. Επίσης, οι καταναλωτικές οργανώσεις στην Ελλάδα δεν έχουν μέχρι στιγμής δείξει ιδιαίτερο ενδιαφέρον στην περιβαλλοντική πιστοποίηση.

Πιο πιθανό είναι να απαιτούν ένα Σύστημα Περιβαλλοντικής Διαχείρισης από τους προμηθευτές τους εταιρείες που έχουν ήδη πιστοποιηθεί. Στη συγκεκριμένη έρευνα, το γεγονός ότι οι επιχειρήσεις που αξιολόγησαν σαν σχετικά σημαντικό το κίνητρο αυτό, ήταν επιχειρήσεις βιομηχανικές με βαριά προϊόντα που μεταπωλούν σε άλλες επιχειρήσεις παρά σε κάποιο τελικό αγοραστή λιανικής, αποδεικνύει αυτό το γεγονός. Η επιχείρηση σαν μέρος μιας εφοδιαστικής αλυσίδας είναι πολύ πιθανό να δεσμεύεται από την περιβαλλοντική πολιτική των προμηθευτών ή των πελατών της και να είναι υποχρεωμένη να αναπτύξει ένα ΣΠΔ για να ικανοποιήσει τις συγκεκριμένες απαιτήσεις.

Το γεγονός ότι ένας σημαντικός αριθμός επιχειρήσεων επέλεξε να πιστοποιηθεί και με τα δύο πρότυπα ποιότητας θεωρήσαμε ότι χρήζει διερεύνησης όσον αφορά τα κίνητρα τα οποία τις ώθησε σε αυτή την επιλογή. Για το λόγο αυτό υπολογίσαμε επιμέρους για τις 9 επιχειρήσεις που διαθέτουν και τα 2 πρότυπα τη μέση τιμή των μεταβλητών- κινήτρων. Παρατηρήσαμε ότι το πρωταρχικό κίνητρο για τη διπλή πιστοποίηση είναι η μείωση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων, ακολουθούμενο από τη συμμόρφωση με την περιβαλλοντική νομοθεσία. Το αποτέλεσμα αυτό δεν απέχει από τις απαντήσεις των επιχειρήσεων που έχουν πιστοποιηθεί απλά με ένα πρότυπο. Για το λόγο αυτό το θέμα χρήζει μελλοντική διερεύνησης.

Τα παραπάνω αποτελέσματα είναι παρά πολύ σημαντικά και ενδεικτικά της ελληνικής πραγματικότητας. Τα σημαντικότερα κίνητρα των επιχειρήσεων αποτελούν η πίεση από το νομικό πλαίσιο (παρόν και μελλοντικό) και παράγοντες του εσωτερικού περιβάλλοντος των επιχειρήσεων. Οι καταναλωτές και η τοπική κοινωνία δε θεωρούνται σημαντικοί παράγοντες καθώς οι επιχειρήσεις δεν «αισθάνονται» την πίεσή τους. Η ανάπτυξη ενός ΣΠΔ δε θεωρείται από τις επιχειρήσεις σημαντικός παράγοντας επηρεασμού του ανταγωνισμού.

Όσο τα περιβαλλοντικά θέματα παραμένουν χαμηλά στη λίστα των πολιτών/ καταναλωτών τόσο θα παραμένει μικρός και ο αριθμός των επιχειρήσεων που θα αναπτύσσουν κάποιο σύστημα περιβαλλοντικής διαχείρισης. Καθώς τα ΣΠΔ είναι εθελοντικά για το μεγαλύτερο μέρος των επιχειρήσεων, μια αλλαγή στη συμπεριφορά των καταναλωτών μπορεί να δώσει ώθηση στην ανάπτυξή τους.

ΚΟΣΤΗ ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΙΣΤΟΠΟΙΗΣΗ

Η επόμενη ερώτηση αφορά τα κόστη τα οποία αντιμετωπίζει μια επιχείρηση στη διαδικασία της περιβαλλοντικής πιστοποίησης. Τα κόστη που αναφέρονται στην ερώτηση προήλθαν τόσο από τις προηγούμενες έρευνες που έχουν γίνει στο συγκεκριμένο θέμα, αλλά και από την εξέταση των στοιχείων των προτύπων ISO 14001 και EMAS στο σύνολό τους. Η ερώτηση περιλαμβάνει τις εξής 11 κατηγορίες κόστους, οι οποίες αξιολογήθηκαν από τις επιχειρήσεις από την πλέον σημαντική (1) έως τη λιγότερο σημαντική (11):

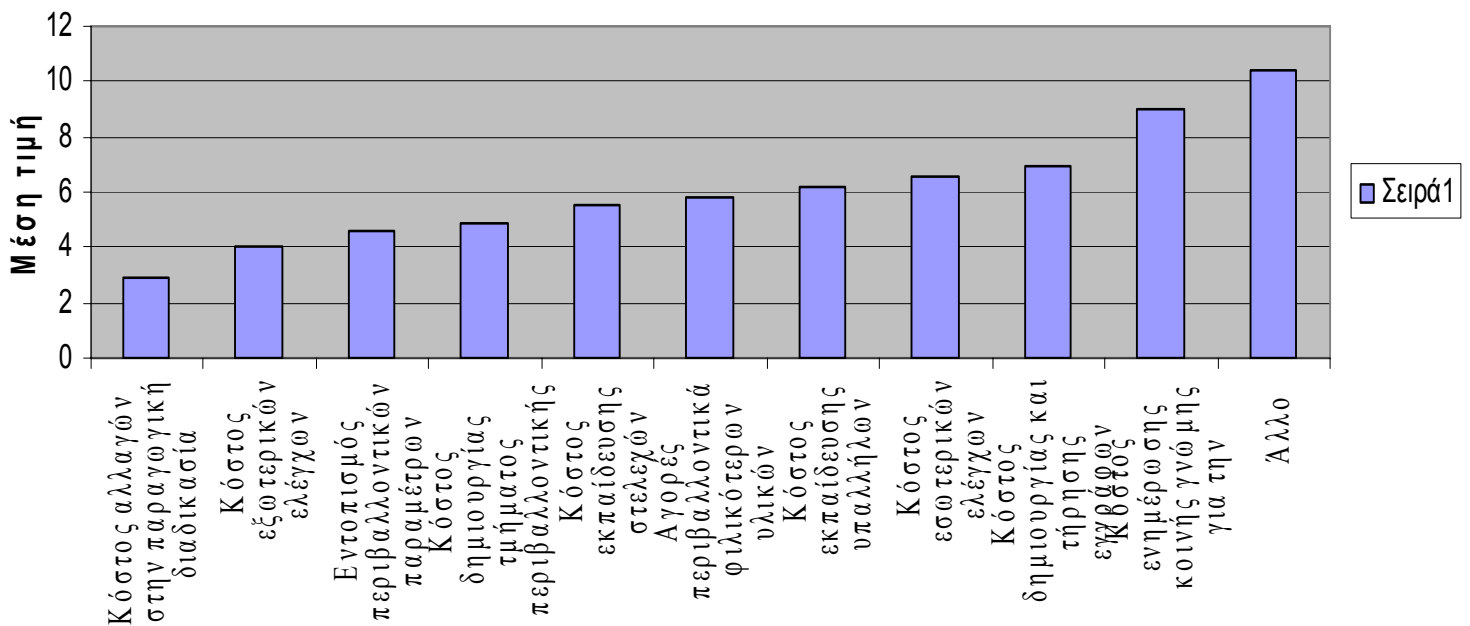
- *Εντοπισμός των περιβαλλοντικών παραμέτρων της επιχείρησης*
- *Κόστος εκπαίδευσης στελεχών*
- *Κόστος εκπαίδευσης υπαλλήλων*
- *Κόστος δημιουργίας και τήρησης απαραίτητων εγγράφων*
- *Κόστος αλλαγών στην παραγωγική διαδικασία*
- *Κόστος δημιουργίας τμήματος περιβαλλοντικής ποιότητας*
- *Κόστος εσωτερικών ελέγχων*
- *Κόστος εξωτερικών ελέγχων*
- *Κόστος ενημέρωσης κοινής γνώμης για την πιστοποίηση*
- *Αγορές περιβαλλοντικά φιλικότερων υλικών*
- *Άλλο (συμπληρώνει η επιχείρηση κατά προτίμηση)*

Στη συγκεκριμένη ερώτηση, η ακολουθήθηκε η ίδια μεθοδολογία ανάλυσης όπως και στην προηγούμενη ερώτηση αναφορικά με τα κίνητρα, συγκρίνοντας δηλαδή τις μέσες τιμές για κάθε μεταβλητή – παράγοντα κόστους. Για την ανάλυση έγινε δυνατόν να χρησιμοποιηθούν τα 29 από τα 33 ερωτηματολόγια, λόγω ασαφούς συμπλήρωσης των υπολοίπων. Τα αποτελέσματα απεικονίζονται αρχικά στον πίνακα 4 και έπειτα γραφικά στο διάγραμμα 4:

Πίνακας 4: Κόστος της πιστοποίησης

	N	Range	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation	Variance
Κόστος αλλαγών στην παραγωγική διαδικασία	29	10	1	11	2,90	2,526	6,382
Κόστος εξωτερικών ελέγχων	29	8	1	9	4,03	2,009	4,034
Εντοπισμός περιβαλλοντικών παραμέτρων	29	10	1	11	4,62	3,427	11,744
Κόστος δημιουργίας τμήματος περιβαλλοντικής ποιότητας	29	9	1	10	4,90	2,691	7,239
Κόστος εκπαίδευσης στελεχών	29	9	2	11	5,52	2,098	4,401
Αγορές περιβαλλοντικά φιλικότερων υλικών	29	8	2	10	5,83	2,674	7,148
Κόστος εκπαίδευσης υπαλλήλων	29	7	3	10	6,21	1,719	2,956
Κόστος εσωτερικών ελέγχων	29	10	1	11	6,52	2,444	5,973
Κόστος δημιουργίας και τήρησης εγγράφων	29	10	1	11	6,90	3,051	9,310
Κόστος ενημέρωσης κοινής γνώμης για την πιστοποίηση	29	7	4	11	8,97	1,880	3,534
Άλλο	29	10	1	11	10,41	2,130	4,537
Valid N (listwise)	29						

Διάγραμμα 4: Σημαντικότερα κόστη της πιστοποίησης

Από το διάγραμμα 4 γίνεται φανερό ότι την ελάχιστη μέση τιμή, η οποία αντιστοιχεί στον σημαντικότερο παράγοντα κόστους, λαμβάνουν οι **αλλαγές στην παραγωγική διαδικασία**. Ακολουθεί το **κόστος των εξωτερικών ελέγχων** (σε αντίθεση με το **κόστος των εσωτερικών ελέγχων** που κατατάσσεται μόλις στην 8^η θέση ανάμεσα σε 11 παράγοντες) ενώ οι κατηγορίες κόστους που αναφέρονται στο σχεδιασμό του ΣΠΔ ιεραρχούνται ως λιγότερο σημαντικές. Πιο συγκεκριμένα το κόστος του **εντοπισμού των περιβαλλοντικών παραμέτρων της επιχείρησης** καταλαμβάνει την τρίτη θέση και ακολουθεί αμέσως μετά το κόστος για το **σχεδιασμό ενός τμήματος περιβαλλοντικής ποιότητας**.

Η ιεράρχηση των κοστών πιστοποίησης από τις ελληνικές επιχειρήσεις διαφέρει από τις αντίστοιχες ιεραρχήσεις σε διεθνές επίπεδο. Στις περισσότερες μελέτες οι επιχειρήσεις του εξωτερικού ιεραρχούν ως σημαντικότερο παράγοντα το κόστος σχεδιασμού ενός ΣΠΔ. Η διαφορά αυτή στην ιεράρχηση καταδεικνύει ότι οι ελληνικές επιχειρήσεις είναι λιγότερο έτοιμες να εφαρμόσουν ένα ΣΠΔ και απαιτούνται πολύ σημαντικές, από άποψη κόστους, αλλαγές στην παραγωγική διαδικασία.

Η υψηλή κατάταξη του κόστους σχεδιασμού ενός τμήματος περιβαλλοντικής ποιότητας, σε συνδυασμό με το γεγονός ότι μόνο ένας μικρός αριθμός ανέπτυξαν το ΣΠΔ με ίδιους πόρους, όπως θα φανεί και στη συνέχεια (21,2%), δημιουργεί την πεποίθηση, ότι ανεξάρτητα του τρόπου με τον οποίο οι επιχειρήσεις ανέπτυξαν το ΣΠΔ (με ίδιους πόρους ή μέσω εξωτερικής εταιρείας συμβούλων), κάνουν προσπάθεια να δημιουργήσουν αυτοτελές τμήμα περιβαλλοντικής ποιότητας μέσα στην επιχείρηση. Αυτή η παρατήρηση είναι σημαντική για την σοβαρότητα με την οποία αντιμετωπίζουν οι επιχειρήσεις την προστασία του περιβάλλοντος, καθώς και για τη βιωσιμότητα των ΣΠΔ τους.

Το **κόστος εκπαίδευσης των στελεχών και των υπαλλήλων** με μέση τιμή 5,52 και 6,21 αντίστοιχα τοποθετούνται στο μέσο της κλίμακας, με το πρώτο να θεωρείται ελαφρώς μεγαλύτερο. Χαρακτηριστικό είναι, όπως καταγράφεται σε επόμενη ερώτηση, ότι οι επιχειρήσεις θεωρούν ότι το επίπεδο γνώσεων των στελεχών τους σχετικά με τα περιβαλλοντικά ζητήματα είναι αρκετά υψηλό.

Το κόστος της **αγοράς περιβαλλοντικά φιλικότερων υλικών** κατατάσσεται χαμηλά από τις ελληνικές επιχειρήσεις. Εφόσον οι γενικότερες αλλαγές στην παραγωγική διαδικασία θεωρούνται πολύ σημαντικό κόστος για τις επιχειρήσεις, όπως παρουσιάστηκε παραπάνω, θα ήταν λογικό ο συγκεκριμένος παράγοντας των πρώτων υλών να αξιολογηθεί επίσης υψηλά, μιας και συνιστά σημαντικό κομμάτι της παραγωγικής διαδικασίας. Η αναντιστοιχία στην κατάταξη μπορεί να σημαίνει είτε ότι οι επιχειρήσεις χρησιμοποιούσαν ήδη υλικά φιλικά

προς το περιβάλλον, είτε ότι η χρήση τέτοιων υλικών δεν έχει προχωρήσει πολύ. Θα ήταν ενδιαφέρον και χρήσιμο να διερευνηθεί σε βάθος και λεπτομέρεια το κόστος των αλλαγών στα διάφορα τμήματα της παραγωγικής διαδικασίας, σε επόμενη έρευνα.

Παρόλο που το ISO 14001 και το EMAS θεωρούνται αρκετά γραφειοκρατικά πρότυπα, **το κόστος της δημιουργίας και τήρησης των απαιτούμενων εγγράφων** αξιολογείται πολύ χαμηλά από τις επιχειρήσεις (μέση τιμή 6,90 με χαμηλότερη το 11).

Τέλος, εντύπωση προκαλεί το γεγονός ότι το **κόστος της ενημέρωσης της κοινής γνώμης για την πιστοποίηση** λαμβάνει τιμή μόλις 8,97. Το ερώτημα που τίθεται λοιπόν είναι εάν οι επιχειρήσεις απλά δεν ενδιαφέρονται για την ενημέρωση της κοινής γνώμης ή εάν η ενημέρωση αυτή με τον τρόπο που επιτυγχάνεται (MME, newsletters, ημερίδες κ.α.) είναι αρκετά οικονομική. Η χαμηλή αυτή κατάταξη βρίσκεται σε απόλυτη συμφωνία με τα ευρήματα της προηγούμενης ερώτησης. Όπως είδαμε, η βελτίωση της εταιρικής εικόνας αξιολογείται χαμηλότερα από τις ελληνικές επιχειρήσεις σε σχέση με τις επιχειρήσεις του εξωτερικού καθώς επίσης και οι σχέσεις με την τοπική κοινωνία και η πίεση των πελατών κατατάσσονται πολύ χαμηλά ως κίνητρα για την πιστοποίηση. Επομένως, καθώς η πιστοποίηση δεν έχει πελατοκεντρική διάσταση, οι επιχειρήσεις δε δαπανούν χρήματα για την πληροφόρηση του κοινού σε σχέση με τις περιβαλλοντικές τους δράσεις.

Όσον αφορά τα κόστη ελέγχου του συστήματος, αυτά παρουσιάζουν τεράστια απόκλιση μεταξύ εξωτερικών και εσωτερικών ελέγχων. Τα κόστη των εξωτερικών ελέγχων ιεραρχούνται δεύτερα εν αντιθέσει με τα κόστη εσωτερικού ελέγχου. Μια εξήγηση μπορεί να είναι ότι οι εσωτερικοί έλεγχοι γίνονται από υπαλλήλους των επιχειρήσεων και επομένως τα κόστη συνυπολογίζονται στα κόστη μισθοδοσίας και δεν καταγράφονται ξεχωριστά. Επίσης είναι πιθανόν κάποιες από τις δράσεις εσωτερικού ελέγχου των διαδικασιών του συστήματος να πραγματοποιείται από εξωτερικούς ελεγκτές. Η διάσταση της κατάταξης των δύο κατηγοριών κόστους ελέγχου θα πρέπει να διερευνηθεί εκτενέστερα σε επόμενη μελέτη.

ΟΦΕΛΗ ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΙΣΤΟΠΟΙΗΣΗ

Η επόμενη ερώτηση που τέθηκε στις πιστοποιημένες επιχειρήσεις αφορά τα οφέλη που αποκόμισαν από την πιστοποίηση. Στην παρούσα έρευνα ζητήθηκε από τις επιχειρήσεις να αξιολογήσουν από το 1 (μεγαλύτερο) έως το 12 (μικρότερο) τα εξής οφέλη:

- *Μείωση περιβαλλοντικών επιπτώσεων*
- *Εξοικονόμηση χρημάτων από μείωση καταναλισκόμενης ενέργειας*

- *Εξοικονόμηση χρημάτων από αλλαγές στην παραγωγική διαδικασία*
- *Καλύτερη εσωτερική οργάνωση*
- *Αύξηση μεριδίου αγοράς*
- *Βελτίωση σχέσεων με την τοπική κοινωνία*
- *Ανάληψη δημοσίων έργων*
- *Καλύτερη εταιρική εικόνα*
- *Μεγαλύτερος εσωτερικός έλεγχος*
- *Ενδυνάμωση του ηθικού των εργαζομένων*
- *Βελτίωση των σχέσεων με τους προμηθευτές*
- *Άλλο (προσθέτει ο ερωτηθείς κατά βούληση)*

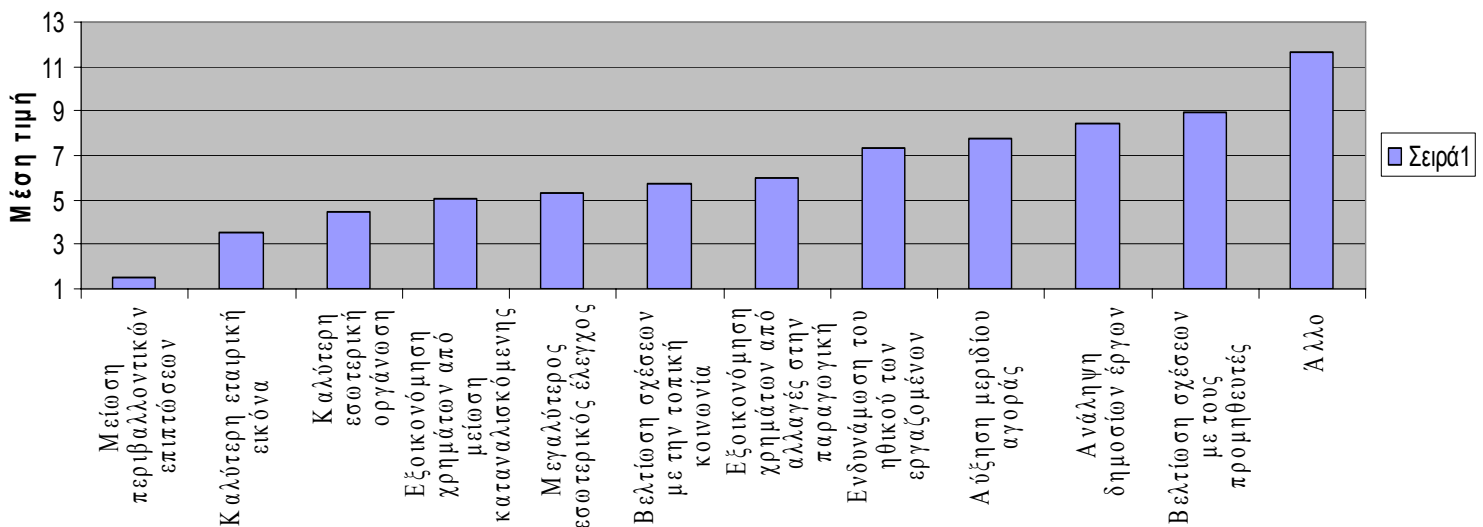
Στην ερώτηση απάντησαν οι 30 από τις 33 επιχειρήσεις και η ανάλυση έγινε πάλι συγκρίνοντας τη μέση τιμή για κάθε μεταβλητή-όφελος, με τη μικρότερη μέση τιμή να αντιπροσωπεύει το πλέον σημαντικό όφελος.

Τα αποτελέσματα της στατιστικής ανάλυσης των απαντήσεων που έδωσαν οι επιχειρήσεις παρουσιάζονται περιληπτικά στον πίνακα 5 και απεικονίζονται στο διάγραμμα 5

Πίνακας 5: Οφέλη από την πιστοποίηση

	N	Range	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation	Variance
Μείωση περιβαλλοντικών επιπτώσεων	30	3	1	4	1,53	,860	,740
Καλύτερη εταιρική εικόνα	30	9	1	10	3,50	2,374	5,638
Καλύτερη εσωτερική οργάνωση	30	9	1	10	4,47	2,113	4,464
Εξοικονόμηση χρημάτων από μείωση καταναλισκόμενης ενέργειας	30	10	1	11	5,03	3,253	10,585
Μεγαλύτερος εσωτερικός έλεγχος	30	9	1	10	5,33	2,106	4,437
Βελτίωση σχέσεων με την τοπική κοινωνία	30	9	2	11	5,70	2,395	5,734
Εξοικονόμηση χρημάτων από αλλαγές στην παραγωγική διαδικασία	30	11	1	12	6,00	2,729	7,448
Ενδυνάμωση του ηθικού των εργαζομένων	30	8	3	11	7,37	2,220	4,930
Αύξηση μεριδίου αγοράς	30	11	1	12	7,77	2,763	7,633
Ανάληψη δημοσίων έργων	30	11	1	12	8,47	3,579	12,809
Βελτίωση σχέσεων με τους προμηθευτές	30	8	4	12	8,93	1,982	3,926
Άλλο	30	8	4	12	11,67	1,493	2,230
Valid N (listwise)	30						

Διάγραμμα 5: Οφέλη από την πιστοποίηση

Είναι εξαιρετικά ενδιαφέρον το γεγονός ότι η **μείωση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων** παρουσιάζεται από τις επιχειρήσεις σαν το μεγαλύτερο όφελος το οποίο αποκόμισαν από την περιβαλλοντική πιστοποίηση. Μάλιστα καμία επιχείρηση δεν αξιολόγησε τη συγκεκριμένη μεταβλητή με βαθμό μεγαλύτερο του 4, ομοιομορφία εντυπωσιακή για τα δεδομένα της συγκεκριμένης έρευνας. Η κατάταξη αυτή βρίσκεται σε πλήρη συμφωνία με την ιεράρχηση των κινήτρων πιστοποίησης. Όπως είδαμε και στην ερώτηση περί κινήτρων, οι επιχειρήσεις θεωρούν ως το σημαντικότερο κίνητρο τη μείωση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων. Η σύμπτωση αυτή κινήτρων και οφελών στην πολύ «κοινωνικά ορθή» κατηγορία της μείωσης των περιβαλλοντικών επιπτώσεων, μπορεί ίσως να εξηγηθεί από το γεγονός ότι τα ερωτηματολόγια απαντήθηκαν από τους υπεύθυνους των τμημάτων περιβαλλοντικής διαχείρισης των επιχειρήσεων.

Οι επιχειρήσεις ιεραρχούν πολύ υψηλά τα οφέλη από τη **βελτίωση της εταιρικής εικόνας** μετά την πιστοποίηση, γεγονός που καταδεικνύει αφενός ότι πέτυχαν το στόχο τους, καθώς η βελτίωση της εταιρικής εικόνας αποτελεί το τρίτο κατά σειρά κίνητρο πιστοποίησης και αφετέρου ότι το ΣΠΔ γίνεται πλέον αναγνωρίσιμο. Άλλωστε και η **βελτίωση των σχέσεων με την τοπική κοινωνία** που τοποθετείται κάπου στη μέση από τα συνολικά οφέλη φανερώνει ότι η περιβαλλοντική πολιτική αναγνωρίζεται θετικά από την κοινή γνώμη.

Πολύ υψηλά αξιολογείται ως όφελος η βελτίωσης της **εσωτερικής οργάνωσης** και η αύξηση του **εσωτερικού ελέγχου** για τις επιχειρήσεις (μέσες τιμές 4,47 και 5,33 αντίστοιχα). Τα οφέλη αυτά φαίνεται να είναι σημαντικότερα για τις επιχειρήσεις από τα καθαρά οικονομικά οφέλη. Τέτοια οικονομικά οφέλη, όπως η **εξοικονόμηση χρημάτων από την μείωση της καταναλισκόμενης ενέργειας και τις αλλαγές στην παραγωγική διαδικασία**, λαμβάνουν μικρότερη βαθμολογία (5,03 και 6,00 αντίστοιχα) παρόλο που οι αλλαγές αυτές συντελούν στο μεγαλύτερο όπως είδαμε κόστος για τις επιχειρήσεις.

Η **ενδυνάμωση του ηθικού των εργαζομένων** κατατάσσεται μεν χαμηλά, ωστόσο ξεπερνάει άλλες κατηγορίες οφέλους όπως η **αύξηση του μεριδίου της αγοράς**. Είναι γενικότερη η αίσθηση ότι στην Ελλάδα, η ανάπτυξη του ΣΠΔ δεν αποτελεί ένα μέσο marketing της εταιρείας ακόμα, αίσθηση που επιβεβαιώνουν και τα στοιχεία της παρούσας έρευνας. Όπως είδαμε παραπάνω η ανάπτυξη του ΣΠΔ δε βασίζεται στην των πελατών, δε ξοδεύονται μεγάλα ποσά για τη διαφήμισή του και δε συντελεί στην αύξηση του μεριδίου της αγοράς.

Τέλος, στα χαμηλότερα σημεία της ιεραρχίας τοποθετείται η **ανάληψη δημοσίων έργων** και οι **καλύτερες σχέσεις με τους προμηθευτές**. Το δεύτερο ήταν αναμενόμενο μιας και η πίεση από τους προμηθευτές δεν αξιολογήθηκε σαν σημαντικό κίνητρο από τις

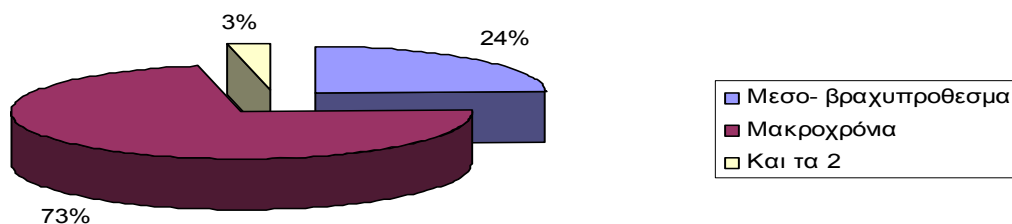
επιχειρήσεις. Όσον αφορά τα δημόσια έργα, θα είχε ενδιαφέρον να ερευνηθεί μελλοντικά εάν ένα ΣΠΔ αποτελεί κριτήριο για τη συμμετοχή σε δημόσιους διαγωνισμούς και κατά πόσο το ελληνικό δημόσιο το αξιολογεί θετικά ανάμεσα στα άλλα προσόντα των διαγωνιζομένων.

ΧΡΟΝΙΚΟΣ ΟΡΙΖΟΝΤΑΣ ΑΝΤΙΣΤΑΘΜΙΣΗΣ ΚΟΣΤΟΥΣ- ΟΦΕΛΟΥΣ

Είδαμε από την ανάλυση των προηγούμενων ερωτήσεων ότι οι επιχειρήσεις αντιμετωπίζουν σημαντικά χρηματικά κόστη για την πιστοποίηση. Τα κόστη αυτά προκύπτουν από την πρώτη στιγμή που η εταιρεία θα μπει στη διαδικασία της πιστοποίησης. Αντίθετα παρατηρούμε ότι τα οφέλη που αποκομίζουν οι επιχειρήσεις δεν είναι οικονομικά αλλά στο μεγαλύτερο βαθμό άυλα. Οι επιχειρήσεις μάλλον προσδοκούν σε θεμιτά οικονομικά αποτελέσματα σε μια μελλοντική στιγμή.

Για το λόγο αυτό τέθηκε στις επιχειρήσεις το ερώτημα σχετικά με τον χρονικό ορίζοντα στο οποίο αναμένουν τα οφέλη από την πιστοποίηση να είναι μεγαλύτερα του κόστους. Αυτό που αναμέναμε και από τα προηγούμενα αποτελέσματα ήταν να θεωρούνται τα οφέλη μεγαλύτερα στη μακροχρόνια περίοδο. Όντως αυτό επιβεβαιώθηκε από το 73% των επιχειρήσεων όπως φαίνεται και από το διάγραμμα 6 που ακολουθεί:

Διάγραμμα 6: χρονικός ορίζοντας αντιστάθμισης κόστους

ΒΕΛΤΙΩΣΗ ΧΡΗΜΑΤΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΔΕΙΚΤΩΝ

Για να συγκεκριμενοποιήσουμε ορισμένα οφέλη σε χρηματοοικονομικούς δείκτες, ζητήθηκε στη συνέχεια από τις επιχειρήσεις να αξιολογήσουν σε ποιο βαθμό από το 1 έως το

5 (1= καθόλου ή χειρότερα από πριν, 5= σε πολύ μεγάλο βαθμό), η πιστοποίηση επηρέασε τα παρακάτω:

- Περιθώριο κέρδους²
- Επενδύσεις σε έρευνα και ανάπτυξη
- Πωλήσεις
- Πωλήσεις ανά εργαζόμενο
- Πωλήσεις στο εξωτερικό και συνεργασία με τις επιχειρήσεις του εξωτερικού

Ο πίνακας 6 και το διάγραμμα 7 παρουσιάζουν τα κύρια αποτελέσματα της στατιστικής ανάλυσης των απαντήσεων των επιχειρήσεων.

Πίνακας 6: Βελτίωση δεικτών

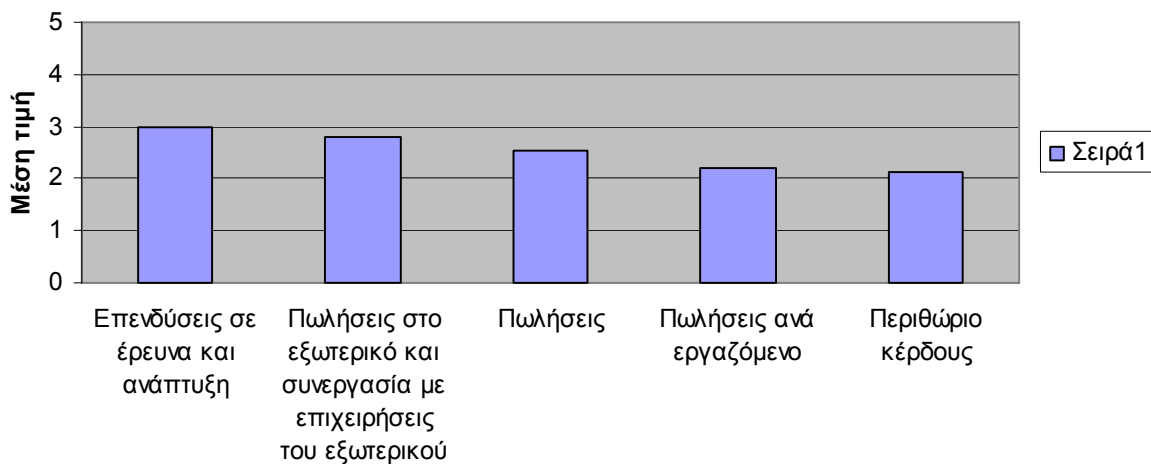
	N	Range	Minimum	Maximum	Sum	Mean	Std. Deviation	Variance
Επενδύσεις σε έρευνα και ανάπτυξη	33	4	1	5	99	3	1,323	1,75
Πωλήσεις στο εξωτερικό και συνεργασία με επιχειρήσεις του εξωτερικού	33	4	1	5	92	2,79	1,474	2,172
Πωλήσεις	33	4	1	5	84	2,55	1,148	1,318
Πωλήσεις ανά εργαζόμενο	33	4	1	5	73	2,21	1,269	1,61
Περιθώριο κέρδους	33	4	1	5	70	2,12	1,023	1,047
Valid N (listwise)	33							

² Ο δείκτης μικτού περιθωρίου κέρδους εμφανίζει «το μέγεθος των εσόδων, το οποίο μαζί με τα λοιπά διάφορα έσοδα, μπορεί να διατεθεί για να καλύψει όλα τα κοστολογηθέντα γενικά, διοικητικά και χρηματοοικονομικά έξοδα» (Ευθύμογλου Π. και Λαζαρίδης Ι.,2000, σελ.117). Συγκεκριμένα ο δείκτης ορίζεται ως:

$$\frac{\text{Έσοδα}_{\text{πωλήσεων}} - \text{Κόστος}_{\text{πωληθέντων}}}{\text{Έσοδα}_{\text{πωλήσεων}}}$$

Εάν στον αριθμητή τοποθετήσουμε τα καθαρά κέρδη πριν ή μετά τους φόρους τότε θα πάρουμε το καθαρό περιθώριο κέρδους.

Διάγραμμα 7: Βελτίωση δεικτών

Καταρχήν παρατηρούμε ότι οι απαντήσεις των επιχειρήσεων δίνουν μέση τιμή για όλους τους δείκτες μεταξύ του 2 και του 3, κάτι που αντιστοιχεί σε μικρό ή μέτριο βαθμό βελτίωσης των δεικτών. Επίσης η διασπορά είναι πολύ μεγάλη καθώς όλοι οι δείκτες λαμβάνουν ολόκληρο το εύρος των απαντήσεων (από 1 έως και 5). Επομένως υπάρχει μεγάλη ασυμφωνία μεταξύ των επιχειρήσεων στην ιεράρχηση της βελτίωσης των δεικτών.

Μεγαλύτερη μέση τιμή από όλους πετυχαίνει ο δείκτης «επενδύσεις σε έρευνα και ανάπτυξη» ενώ μικρότερη ο δείκτης «περιθώριο κέρδους». Κάτι τέτοιο δεν πρέπει να μας προκαλεί έκπληξη. Όπως είδαμε και από την ερώτηση σχετικά με τα οφέλη της περιβαλλοντικής πιστοποίησης, τα χρηματικά οφέλη ιδίως σε όρους αύξησης του μεριδίου αγοράς αξιολογήθηκαν πολύ χαμηλά από τις επιχειρήσεις. Αυτά τα αποτελέσματα συμφωνούν απόλυτα με τη χαμηλή κατάταξη της βελτίωσης των δεικτών όπως «πωλήσεις» και «πωλήσεις ανά εργαζόμενο».

Όσον αφορά το δείκτη «πωλήσεις στο εξωτερικό και συνεργασία με επιχειρήσεις του εξωτερικού», πιθανόν να παρουσιάζει μια ελαφρώς μεγαλύτερη μέση τιμή λόγω της αυξημένης χρήσης και αναγνωρισιμότητας των προτύπων περιβαλλοντικής πιστοποίησης στο εξωτερικό και ιδίως στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ISO,2006).

Ο δείκτης «περιθώριο κέρδους» έχει να κάνει τόσο με τα έσοδα των πωλήσεων όσο και με τα σταθερά και μεταβλητά κόστη της εταιρείας. Η μικρή μέση τιμή της μεταβλητής λοιπόν μπορεί να οφείλεται είτε στο μικρό έως ανύπαρκτο βαθμό αύξησης των εσόδων είτε στην μικρή μείωση των εξόδων. Σε περιπτώσεις επιχειρήσεων που απάντησαν ότι ο δείκτης δε βελτιώθηκε καθόλου ή έγινε χειρότερος από πριν (τιμή μεταβλητής 1), μπορεί να υπήρξε και αύξηση των εξόδων. Κάτι τέτοιο είναι αποδεκτό ιδίως σε περιπτώσεις εταιριών των

οποίων η πιστοποίηση είναι πρόσφατη και συνεπώς αναγκάστηκαν να ξοδέψουν μεγάλα ποσά για τις απαιτούμενες αλλαγές, χωρίς να έχουν προλάβει να σταθεροποιήσουν τα έσοδά τους λόγω της περιβαλλοντικής πιστοποίησης.

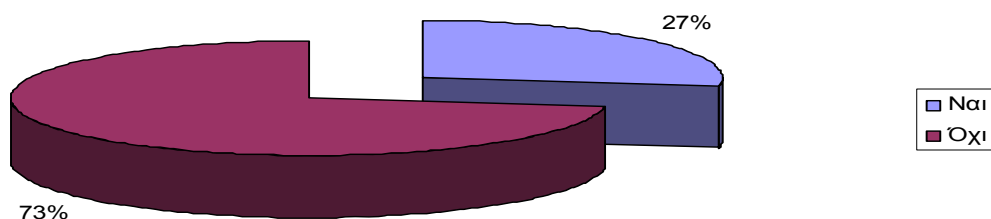
Σε γενικές γραμμές τα αποτελέσματα της συγκεκριμένης ερώτησης επιβεβαιώνουν τα αποτελέσματα των ερωτήσεων σχετικά με τα οφέλη, αφού καταδεικνύουν ότι τα οφέλη από τη περιβαλλοντική πιστοποίηση αφενός εμφανίζονται στο μακροχρόνιο κυρίως ορίζοντα, αφετέρου είναι κυρίως μη οικονομικά.

ΔΥΣΚΟΛΙΑ ΠΙΣΤΟΠΟΙΗΣΗΣ

Τα περιβαλλοντικά πρότυπα ποιότητας είναι σχετικά αυστηρά πρότυπα για τις ελληνικές επιχειρήσεις, μιας και τις φέρνουν αντιμέτωπες με παράγοντες που μέχρι εκείνη τη στιγμή δεν λαμβάνονταν υπόψη στην παραγωγική διαδικασία. Είδαμε ότι απαιτούν αλλαγές στον τρόπο λειτουργίας και εκπαίδευση στελεχών και εργαζομένων, κάτι που απαιτεί σημαντική προσπάθεια. Ας μην ξεχνάμε ότι στην Ελλάδα η περιβαλλοντική εκπαίδευση δεν υπάρχει σαν αυτοτελές αντικείμενο στη σχολική εκπαίδευση και η περιβαλλοντική συνείδηση ακόμα δεν είναι τόσο ανεπτυγμένη.

Ωστόσο στην ερώτηση εάν οι επιχειρήσεις αντιμετώπισαν δυσκολίες για την απόκτηση της πιστοποίησης, οι απαντήσεις που δόθηκαν είναι ενθαρρυντικές για τις επιχειρήσεις που θα αποφασίσουν στο μέλλον να πιστοποιηθούν. Τα αποτελέσματα που παρουσιάζονται στο διάγραμμα 8 δείχνουν ότι μόνο το 27% των επιχειρήσεων, δηλαδή 9 επιχειρήσεις απάντησαν ότι αντιμετώπισαν δυσκολία στην περιβαλλοντική πιστοποίηση.

Διάγραμμα 8: Δυσκολία στην πιστοποίηση

Μια πιθανή εξήγηση για το αποτέλεσμα αυτό μπορεί να είναι ότι οι απαντήσεις αναφέρονται στο γραφειοκρατικό μέρος της πιστοποίησης και όχι στο σύνολο των διαδικασιών. Το ποσοστό των επιχειρήσεων που δεν αντιμετώπισαν δυσκολίες είναι εντυπωσιακό δεδομένου ότι τόσο το νομοθετικό πλαίσιο όσο και οι υπάρχουσες υποδομές στην Ελλάδα δεν υποστηρίζουν την ανάπτυξη των ΣΠΔ.

Ορισμένες από τις επιχειρήσεις που αντιμετώπισαν δυσκολίες στην πιστοποίηση κατέδειξαν μέσα από ανοικτού τύπου ερώτηση τις δυσκολίες αυτές. Ενδεικτικά αναφέρουμε παρακάτω μερικές χαρακτηριστικές απαντήσεις:

- *«Πλήρης άγνοια των κρατικών φορέων περί της περιβαλλοντικής πιστοποίησης»*
- *«Έλλειψη υποδομής»*
- *«Απαιτήθηκαν σε μικρό χρονικό διάστημα, σημαντικές αλλαγές σε παραγωγικές διαδικασίες και σε νοοτροπία διοίκησης»*
- *«Τα προγράμματα ανακύκλωσης δεν υπήρχαν, το υπουργείου ανάπτυξης δεν χρηματοδοτούσε και υπάρχει δυσκολία να πείσεις για τη χρησιμότητα της επένδυσης τη διοίκηση»*
- *«Δυσκολία στην βελτίωση της περιβαλλοντικής συνείδησης των εργαζομένων και στην τήρηση των διαδικασιών. Η βελτίωση επετεύχθη με την συνεχή εκπαίδευση του κάθε εμπλεκόμενου στον τομέα ευθύνης του.»*
- *«Απαιτήσεις για συνεχή εκπαίδευση των εργαζομένων και για κοστοβόρες αλλαγές στην παραγωγική διαδικασία»*
- *«Έλλειψη περιβαλλοντικής παιδείας και επίγνωσης»*
- *«Σα δημόσιος φορέας, θα έπρεπε να υπερνικήσουμε την ελληνική νοοτροπία που ισχύει στους δημοσίους υπαλλήλους που απαρτίζουν το προσωπικό του ιδρύματος μας και να αποδείξουμε τη σημασία της εθελοντικής προσφοράς σε κάτι που δεν τους επιβάλλονταν υποχρεωτικά από το νόμο. Επιπλέον, υπήρξε αρκετή προσπάθεια και χρονοβόρα διαδικασία στην αλλαγή της υλικοτεχνικής υποδομής(π.χ. σύστημα ψύξης ή θέρμανσης, ηλεκτροφωτισμού κτλ), έτσι ώστε αυτή να συνάδει με τη στοχοθεσία που είχαμε επιλέξει.»*

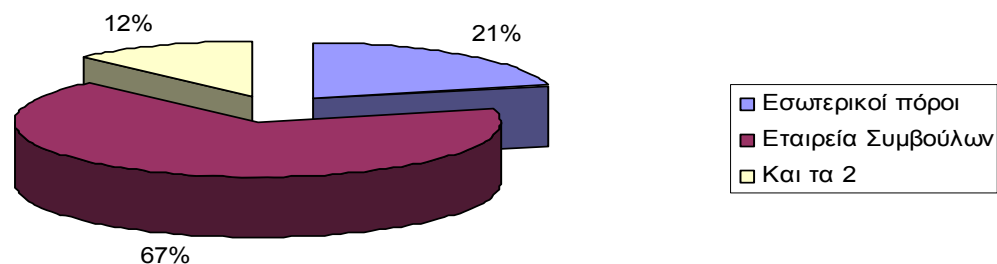
Παρατηρούμε ότι το κατεξοχήν πρόβλημα είναι η έλλειψη της περιβαλλοντικής παιδείας, κάτι που κάνει την εκπαίδευση των υπαλλήλων αλλά και την προσαρμογή τους με τις διαδικασίες αρκετά δύσκολη και πολυέξοδη. Επίσης παρατηρείται ότι το ελληνικό κράτος

δεν προσφέρει βοήθεια στις επιχειρήσεις που επιδιώκουν την πιστοποίηση, ούτε χρηματικής αλλά και ούτε τεχνικής φύσης.

Προσπαθήσαμε στη συνέχεια να εντοπίσουμε πιθανούς παράγοντες που θα μπορούσαν να υποβοηθήσουν τη διαδικασία της πιστοποίησης. Ένας τέτοιος παράγοντας είναι το μέσο με το οποίο η επιχείρηση ανέπτυξε το Σύστημα Περιβαλλοντικής Διαχείρισης. Με τον όρο «μέσο» εννοούμε εάν η επιχείρηση χρησιμοποίησε ίδιους πόρους για το σχεδιασμό και την εφαρμογή του ΣΠΔ ή απευθύνθηκε σε εξειδικευμένη εταιρεία συμβούλων. Δεδομένου ότι το Σύστημα Περιβαλλοντικής Διαχείρισης είναι ένα καινοτόμο σύστημα που απαιτεί τόσο πρακτικές αλλαγές στην καθημερινή λειτουργία όσο και μεγάλο όγκο γραφειοκρατικών εργασιών, θα αναμέναμε ότι η πλειοψηφία των επιχειρήσεων χρησιμοποίησε κάποια εξειδικευμένη εταιρεία συμβούλων για το σχεδιασμό τους συστήματος.

Τα αποτελέσματα στη σχετική ερώτηση παρουσιάζονται στο διάγραμμα 9:

Διάγραμμα 9: Μέσο ανάπτυξης συστήματος

Παρατηρούμε ότι το 66,7% των επιχειρήσεων χρησιμοποίησε μια εταιρεία συμβούλων για την ανάπτυξη του συστήματος, το 21,2% αποκλειστικά ίδιους πόρους ενώ το 12,1% ένα συνδυασμό των δύο. Τα αποτελέσματα αυτά ήταν αναμενόμενα. Ας μην ξεχνάμε ότι τα 2 συστήματα είναι σχετικά καινούρια (το ISO 14001 δημιουργήθηκε το 1995 και το EMAS το 1995). Επιπρόσθετα, είναι χρονοβόρα στην ανάπτυξή τους και απαιτούν σημαντικό αριθμό ανθρωποωρών για το σωστό σχεδιασμό τους. Η εταιρεία συμβούλων αντιπροσωπεύει μεν ένα πρόσθετο κόστος αλλά γλιτώνει την επιχείρηση από διαφυγόντα κέρδη σε όρους παραγωγής του προσωπικού της, αλλά και από τυχόν λάθη στο σχεδιασμό.

Για τους παραπάνω λόγους θα ήταν αναμενόμενο, οι επιχειρήσεις που χρησιμοποίησαν εσωτερικούς πόρους να είχαν μια πρόσθετη δυσκολία στην ανάπτυξη του συστήματος. Για το λόγο αυτό συγκρίναμε τις απαντήσεις μεταξύ των ερωτήσεων «Είχατε

δυσκολία στην ανάπτυξη του συστήματος» και « Με τι μέσο αναπτύξατε το ΣΠΔ» αναμένοντας πιθανή ταύτιση των επιχειρήσεων που είχαν δυσκολία με αυτές που χρησιμοποίησαν ίδιους πόρους.

Παρατηρώντας όμως σε αντιδιαστολή τις απαντήσεις που έδωσαν οι επιχειρήσεις στις δύο αυτές ερωτήσεις, διαψεύδεται η υπόθεσή μας. Από τις 7 επιχειρήσεις που ανέπτυξαν το ΣΠΔ με ίδιους πόρους, μόνο η μία αντιμετώπισε δυσκολία στην πιστοποίηση, ποσοστό δηλαδή 14,3%, ενώ από τις 22 επιχειρήσεις που χρησιμοποίησαν εταιρεία συμβούλων, οι 8 δηλαδή το 36,4% αντιμετώπισαν δυσκολία στην πιστοποίηση. Καμία από τις εταιρείες που χρησιμοποίησε συνδυασμό εταιρείας συμβούλων και εσωτερικών πόρων δεν είχε δυσκολία στην πιστοποίηση. Τα αποτελέσματα φαίνονται παραστατικά στον πίνακα 7. Συνεπώς στα πλαίσια της έρευνας μας δε φαίνεται να σχετίζεται η χρήση εταιρείας συμβούλων με την ευκολότερη πιστοποίηση.

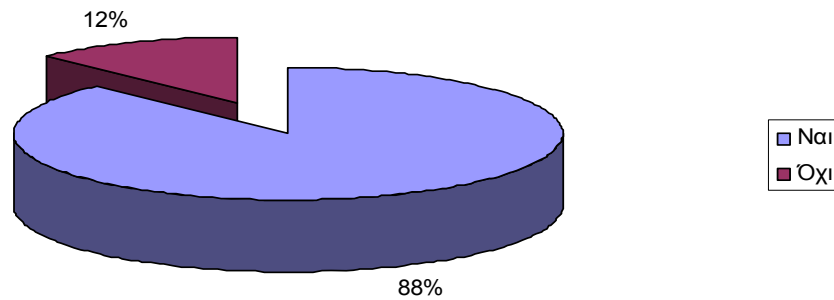
Πίνακας 7 Συσχέτιση δυσκολίας πιστοποίησης με μέσο ανάπτυξης συστήματος

		Δυσκολία πιστοποίησης		Total
		Ναι	Όχι	
Ανάπτυξη συστήματος με:	Εσωτερικοί πόροι	1	6	7
	Εταιρεία συμβούλων Και τα 2	8	14	22
		0	4	4
Total		9	24	33

ΣΧΕΣΗ ISO 14001 ΚΑΙ ISO 9000

Η επόμενη ερώτηση αφορά την πιστοποίηση με οποιοδήποτε πρότυπο ποιότητας πέρα από το ISO 14001 και το EMAS ήταν πιστοποιημένες. Γνωρίζουμε από προηγούμενες έρευνες ότι ο αριθμός των πιστοποιητικών ISO 9000 στην Ελλάδα είναι πολύ μεγάλος (ISO, 2006). Το ISO 9000 αποτελεί πλέον απαραίτητο προσόν για τη συμμετοχή σε διαγωνισμούς του δημοσίου τομέα και ιδιαίτερα αναγνωρίσιμο από το κοινό. Το είδος των επιχειρήσεων που συμμετείχαν στην έρευνα προϋπέθετε και για κάποια άλλα πρότυπα ποιότητας, μιας και το δείγμα περιλάμβανε επιχειρήσεις από τον κλάδο των τροφίμων και των κατασκευών. Τα αποτελέσματα που λάβαμε απεικονίζονται στο διάγραμμα 10:

Διάγραμμα 10: Πιστοποίηση με άλλο πρότυπο

Όπως αναμενόταν, οι 29 επιχειρήσεις από τις 33 έχουν κάποια άλλη πιστοποίηση εκτός από την περιβαλλοντική.

Τα πρότυπα τα οποία οι ερωτηθείσες επιχειρήσεις κατέχουν είναι τα εξής:

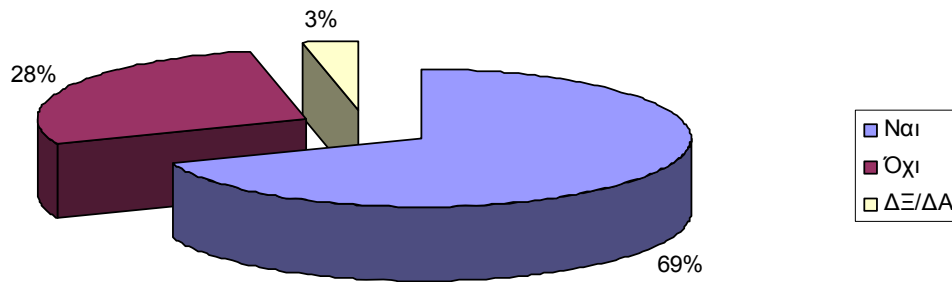
- EN ISO 9001/2000 (25)
- ΕΛΟΤ 1801 (7)
- OHSAS 18001:1999 (7)
- ISO 22000 (1)
- HACCP (1)
- EFQM Recognise for excellence 4* (1)

Κάποιες από τις επιχειρήσεις έχουν περισσότερα από δύο πρότυπα ποιότητας.

Το γεγονός ότι μια επιχείρηση κατέχει κάποιο πρότυπο ποιότητας, θεωρητικά της δίνει ένα προβάδισμα σε σχέση με μια επιχείρηση που επιχειρεί την ανάπτυξη ενός ΣΠΔ χωρίς προηγουμένως να έχει εφαρμόσει κάποιο πρότυπο ποιότητας. Αυτό συμβαίνει κυρίως γιατί η βάση όλων των προτύπων είναι κοινή και στηρίζεται στη φιλοσοφία της ολικής ποιότητας και της συστηματοποίησης των διαδικασιών. Κάθε πρότυπο μπορεί να έχει διαφορετικό στόχο αλλά αποσκοπεί στη μείωση των αστοχιών και στον έλεγχο και καταγραφή όλων των διεργασιών της επιχείρησης.

Με τη λογική ότι ένα δοκιμασμένο σύστημα ποιότητας δημιουργεί και την ανάλογη εμπειρία στην επιχείρηση αναμέναμε ότι η ύπαρξη πιστοποίησης με οποιοδήποτε πρότυπο θα ήταν αρωγός της επιχείρησης και για την ανάπτυξη του ΣΠΔ. Τα αποτελέσματα που λάβαμε από τις 29 επιχειρήσεις που ήδη διέθεταν ένα πιστοποιητικό ποιότητας παρουσιάζονται στο διάγραμμα 11:

Διάγραμμα 11: Ευκολία πιστοποίησης λόγω προϋπάρχοντος προτύπου

Όπως ήταν αναμενόμενο, η πλειοψηφία των επιχειρήσεων (20 από τις 29) απάντησαν ότι η πιστοποίηση ήταν ευκολότερη λόγω του προϋπάρχοντος προτύπου. Υπάρχουν και 8 επιχειρήσεις που απάντησαν ότι το προϋπάρχον πρότυπο δεν βοήθησε την πιστοποίηση, ενώ μια επιχείρηση δεν απάντησε στην ερώτηση. Μελλοντικά θα μπορούσε να ερευνηθεί ποια ακριβώς είναι τα στοιχεία τα οποία κάνουν την μετάβαση ανάμεσα στα διάφορα πρότυπα πιο εύκολη.

ΕΠΙΠΕΔΟ ΓΝΩΣΗΣ ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΩΝ

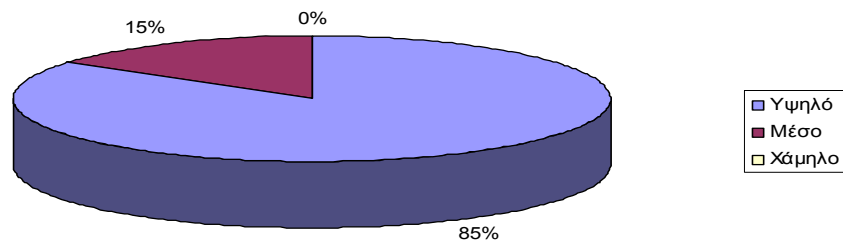
Οι τελευταίες ερωτήσεις προσπαθούν να διερευνήσουν το βαθμό στον οποίο τα περιβαλλοντικά θέματα λαμβάνονται υπόψη σε διάφορα στάδια της λειτουργίας της επιχείρησης μετά την πιστοποίηση και ποιο είναι το επίπεδο γνώσεων των εργαζομένων και των στελεχών της επιχείρησης. Το επίπεδο των γνώσεων για τα περιβαλλοντικά θέματα μέσα στην επιχείρηση εξαρτάται και από την εκπαίδευση που ο κάθε εργαζόμενος λαμβάνει αλλά και τις ανάγκες που προκύπτουν για ενασχόληση με τα περιβαλλοντικά θέματα στην καθημερινότητα.

Στις επιχειρήσεις δόθηκαν 4 βαθμίδες ιεραρχίας στελεχών μέσα στην επιχείρηση:

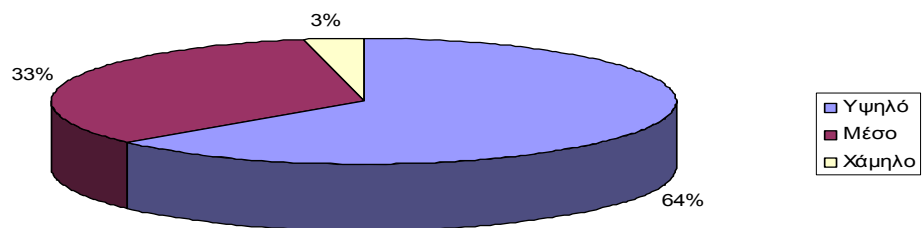
- Υψηλόβαθμα διοικητικά στελέχη
- Μεσαία διοικητικά στελέχη
- Τεχνικό προσωπικό
- Απλοί εργαζόμενοι

Έπειτα ζητήθηκε να αξιολογήσουν το επίπεδο των γνώσεων των ατόμων κάθε βαθμίδας ως υψηλό, μέσο ή χαμηλό. Τα αποτελέσματα παρουσιάζονται στα διαγράμματα 12 έως 15:

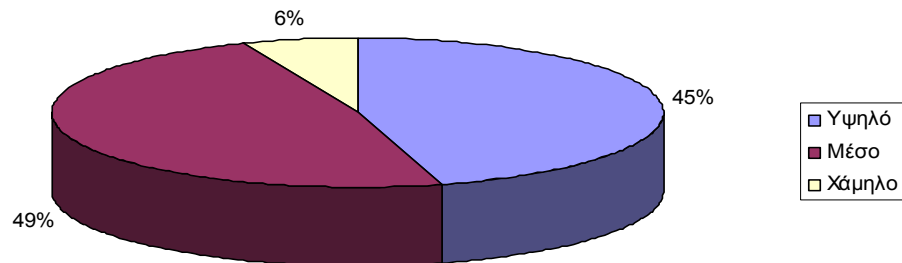
Διάγραμμα 12: Επίπεδο γνώσης Υψηλόβαθμων στελεχών

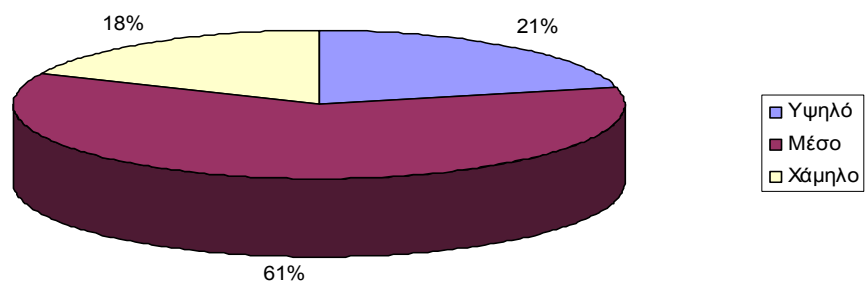
Διάγραμμα 13: Επίπεδο γνώσης μεσαίων διοικητικών στελεχών

Διάγραμμα 14: Επίπεδο γνώσης τεχνικού προσωπικού

Διάγραμμα 15: Επίπεδο γνώσης απλών εργαζομένων

Παρατηρούμε ότι όσο κατεβαίνουμε στην ιεραρχία της επιχειρήσεις μειώνεται το επίπεδο των γνώσεων σχετικά με τα περιβαλλοντικά θέματα. Τα υψηλόβαθμα στελέχη έχουν υψηλό ποσοστό γνώσεων κατά κύριο λόγο, ενώ μόνο μία επιχείρηση απάντησε ότι τα μεσαία διοικητικά της στελέχη έχουν χαμηλό επίπεδο γνώσεων.

Προχωρώντας στο τεχνικό προσωπικό παρατηρούμε ότι οι περισσότερες επιχειρήσεις θεωρούν ότι οι τεχνικοί τους έχουν υψηλό ή μέσο επίπεδο γνώσεων, αλλά δε λείπουν και ελάχιστες περιπτώσεις όπου το επίπεδο αξιολογείται ως χαμηλό. Αντίθετα, μεγαλύτερο είναι το ποσοστό των απλών εργαζομένων που έχουν μέσο ή ακόμα και χαμηλό επίπεδο γνώσεων των περιβαλλοντικών θεμάτων.

Το ότι οι τεχνικοί παρουσιάζουν καλύτερα ποσοστά από τους απλούς εργαζόμενους μπορεί να οφείλεται στο γεγονός ότι οι τεχνικοί είναι αυτοί που στην καθημερινότητα της επιχείρησης έρχονται σε επαφή με εκείνες τις διεργασίες που έχουν τις σοβαρότερες περιβαλλοντικές επιπτώσεις. Οι επιχειρήσεις που ερωτήθηκαν ήταν στην πλειοψηφία τους βιομηχανικές με μεγάλο ποσοστό τεχνικού προσωπικού και αρκετές τεχνικές διεργασίες.

Η επόμενη ερώτηση αφορά τον τρόπο που λαμβάνονται οι αποφάσεις και λειτουργεί η παραγωγική διαδικασία μετά την πιστοποίηση. Στο σημείο αυτό μας ενδιαφέρει να εξετάσουμε κατά πόσο τα περιβαλλοντικά ζητήματα λαμβάνονται υπόψη σε κάθε στάδιο λειτουργίας της εταιρείας. Τα στάδια τα οποία μας ενδιέφεραν ήταν τα εξής:

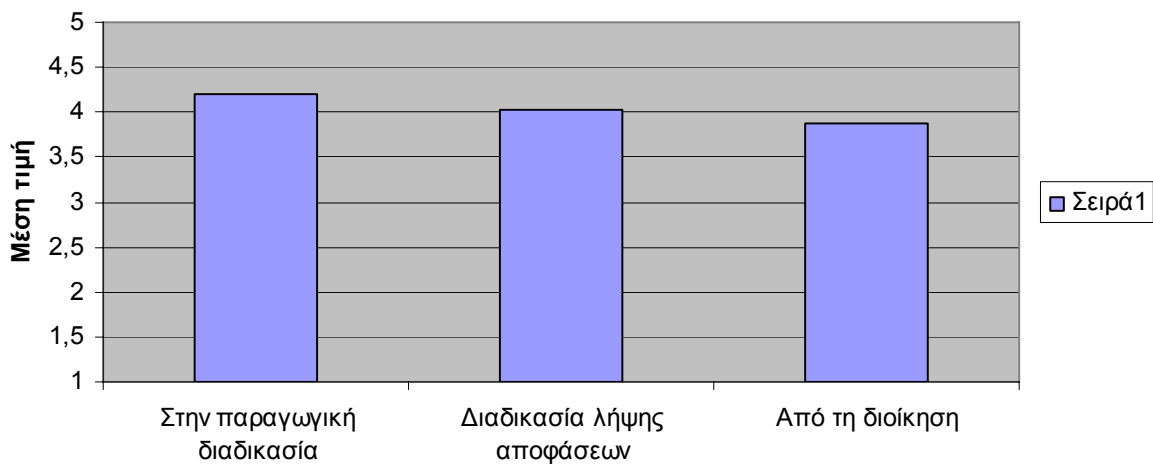
- Στη λήψη των αποφάσεων σε καθημερινή βάση
- Από τη διοίκηση σε καθημερινή βάση
- Στην παραγωγική διαδικασία σε καθημερινή βάση

Στις επιχειρήσεις δόθηκε μια κλίμακα από το 1 έως το 5 με το 1 να συμβολίζει την απάντηση «σε πολύ μικρό βαθμό» και το 5 την απάντηση «σε πολύ μεγάλο βαθμό». Στην ερώτηση απάντησαν όλες οι επιχειρήσεις. Για τους σκοπούς της ανάλυσης αναζητήσαμε τη μέση τιμή και την τυπική απόκλιση για τις τιμές που δόθηκαν σε κάθε μεταβλητή- στάδιο. Τα αποτελέσματα που πήραμε παρουσιάζονται στον πίνακα 8 και στο διάγραμμα 16:

Πίνακας 8: Πώς επηρεάζει η πιστοποίηση την λήψη αποφάσεων

	N	Minimum	Maximum	Sum	Mean	Std. Deviation	Variance
Στην παραγωγική διαδικασία	33	2	5	139	4,21	0,927	0,86
Διαδικασία λήψης αποφάσεων	33	1	5	133	4,03	1,015	1,03
Από τη διοίκηση	33	2	5	128	3,88	0,857	0,735
Valid N (listwise)	33						

Διάγραμμα 16: Πώς επηρεάζει η πιστοποίηση τη λήψη αποφάσεων

Παρατηρούμε ότι και στα 3 στάδια οι επιχειρήσεις δήλωσαν ότι τα περιβαλλοντικά θέματα λαμβάνονται υπόψη σε μεγάλο βαθμό, μιας και τα τρία στάδια λαμβάνουν μέση τιμή μεγαλύτερη από 4. Μάλιστα τη μεγαλύτερη μέση τιμή λαμβάνει το στάδιο της παραγωγικής διαδικασίας. Συνεπώς σε καθημερινή βάση και σε καθημερινές λειτουργίες, οι πιστοποιημένες επιχειρήσεις τηρούν την περιβαλλοντική ποιότητα στην παραγωγή τους.

Όσον αφορά τη λήψη αποφάσεων και τη διοίκηση, φαίνεται ότι η περιβαλλοντικά φιλική συμπεριφορά γίνεται βίωμα των επιχειρήσεων και δεν μένει στα στενά όρια που θέτει ένα περιβαλλοντικό πρότυπο ποιότητας. Το γεγονός ότι οι το στρατηγικό σχέδιο της επιχειρήσεις που αντικατοπτρίζεται στη λήψη των αποφάσεων, λαμβάνει υπόψη τα περιβαλλοντικά θέματα, καταδεικνύει ένα σοβαρό ενδιαφέρον και μια πρόθεση για συνεχόμενη ενασχόληση με τα περιβαλλοντικά θέματα και στο μέλλον.

Συνδυάζοντας τις δύο τελευταίες ερωτήσεις θα περιμέναμε αυτές οι δύο να σχετίζονται έντονα μεταξύ τους. Θεωρητικά, όσο υψηλότερο είναι το επίπεδο γνώσεων κάθε βαθμίδας του προσωπικού, τόσο πιο έντονα θα έπρεπε να λαμβάνονται υπόψη τα περιβαλλοντικά θέματα στα διάφορα επίπεδα της επιχείρησης.

Από τα αποτελέσματα του πίνακα 9 παρατηρούμε ότι όσο υψηλότερο το ποσοστό γνώσεων των υψηλόβαθμων στελεχών, τόσο μεγαλύτερη η τιμή της μεταβλητής που αφορά στη διαδικασία λήψης απόφασης. Τα αποτελέσματα αυτά επιβεβαιώνουν την αρχική μας εκτίμηση.

Πίνακας 9: Συσχέτιση γνώσης με λήψη αποφάσεων για υψηλόβαθμα στελέχη

		Διαδικασία λήψης αποφάσεων					Total
		1	2	3	4	5	
Επίπεδο γνώσης	Υψηλό	0	0	7	9	12	28
υψηλόβαθμων στελεχών	Μέσο	1	1	0	2	1	5
Total		1	1	7	11	13	33

Για τα μεσαία διοικητικά στελέχη εξετάζουμε τη συσχέτιση του επιπέδου της γνώσης τους με τις καθημερινές αποφάσεις της διοίκησης.

Τα αποτελέσματα του πίνακα 10 επιβεβαιώνουν ότι όσο το επίπεδο γνώσης μειώνεται τόσο μειώνεται και η τιμή της μεταβλητής

Πίνακας 10: Συσχέτιση γνώσης με διοικητικές αποφάσεις για μεσαία διοικητικά στελέχη

		Από τη διοίκηση				Total
		2	3	4	5	
Επίπεδο γνώσης	Υψηλό	0	5	8	8	21
μεσαίων διοικητικών στελεχών	Μέσο	1	3	7	0	11
	Χαμηλό	1	0	0	0	1
Total		2	8	15	8	33

. Για τις 2 τελευταίες κατηγορίες εργαζομένων (τεχνικό προσωπικό και απλοί εργαζόμενοι), συσχετίσαμε το επίπεδο γνώσης με το κατά πόσο λαμβάνονται υπόψη τα περιβαλλοντικά θέματα στην παραγωγική διαδικασία. Ωστόσο εδώ παρατηρούμε μια ανομοιογένεια σε σχέση με τις προηγούμενες κατηγορίες. Βλέπουμε ότι υπάρχει τεχνικό προσωπικό με χαμηλό επίπεδο γνώσης που λαμβάνει υπόψη τα περιβαλλοντικά θέματα σε μεγάλο βαθμό, και επίσης απλοί εργαζόμενοι με χαμηλό επίπεδο γνώσεων που επίσης λαμβάνουν υπόψη τα περιβαλλοντικά θέματα σε πολύ μεγάλο βαθμό. Στο σημείο αυτό

φαίνεται ότι για τις συγκεκριμένες ομάδες εργαζομένων, η ενασχόληση τους με τα περιβαλλοντικά θέματα κατά τη διάρκεια της παραγωγικής διαδικασίας δεν εξαρτάται από το επίπεδο των γνώσεών τους, αλλά από άλλους παράγοντες. Τα αποτελέσματα φαίνονται στους πίνακες 11 και 12:

Πίνακας 11: Συσχέτιση γνώσης τεχν. προσωπικού με παραγωγική διαδικασία

		Στην παραγωγική διαδικασία				Total
		2	3	4	5	
Επίπεδο γνώσης τεχνικού προσωπικού	Υψηλό	1	0	5	9	15
	Μέσο	2	2	6	6	16
	Χαμηλό	0	0	2	0	2
Total		3	2	13	15	33

Πίνακας 12: Συσχέτιση γνώσης απλών εργαζομένων με παραγωγική διαδικασία

		Στην παραγωγική διαδικασία				Total
		2	3	4	5	
Επίπεδο γνώσης εργαζομένων	Υψηλό	0	0	2	5	7
	Μέσο	3	0	10	7	20
	Χαμηλό	0	2	1	3	6
Total		3	2	13	15	33

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η συγκεκριμένη έρευνα είχε ως στόχο να προβάλλει τις απόψεις των ίδιων των επιχειρήσεων για τα ΣΠΔ, να παρουσιάσει τα κόστη, τα οφέλη και τα κίνητρα για την υιοθέτησή τους και να ερευνήσει ένα πεδίο που στην Ελλάδα ακόμα δεν είναι φωτισμένο όσο σε άλλες χώρες.

Όπως αναμέναμε, στην Ελλάδα, οι επιχειρήσεις οι οποίες επιλέγουν να εφαρμόσουν ένα ΣΠΔ είναι κυρίως μεγάλες προς μεσαίες. Οι περισσότερες επιχειρήσεις επιλέγουν να αναπτύξουν το ISO 14001, το οποίο σε σχέση με το EMAS είναι λιγότερο απαιτητικό. Ωστόσο εντύπωση μας προκάλεσε ότι ορισμένες επιχειρήσεις, χωρίς εμφανή λόγο, επέλεξαν να αναπτύξουν και τα δύο συστήματα περιβαλλοντικής διαχείρισης.

Στην Ελλάδα σε αντίθεση με τις περισσότερες χώρες στις οποίες διεξήχθη ανάλογη έρευνα, το πρωταρχικά κίνητρα για την ανάπτυξη ενός ΣΠΔ είναι η μείωση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων και η συμμόρφωση με την περιβαλλοντική νομοθεσία. Οι ελληνικές επιχειρήσεις φαίνεται ότι ακόμα δε δέχονται πιέσεις από το κοινωνικό περιβάλλον

και από το καταναλωτικό κοινό για την ανάπτυξη ενός ΣΠΔ, πιθανότατα λόγω της ελλιπούς περιβαλλοντικής εκπαίδευσης και συνείδησης των Ελλήνων. Ως εκ τούτου τα κίνητρα για την ανάπτυξη του ΣΠΔ είναι κυρίως εσωτερικά και έχουν να κάνουν με τη βελτίωση των διαδικασιών της επιχείρησης.

Όσον αφορά τα κόστη που δημιουργεί το ΣΠΔ, οι περισσότερες επιχειρήσεις ιεραρχούν σαν το πλέον σημαντικό το κόστος των αλλαγών στην παραγωγική διαδικασία. Το συμπέρασμα που μπορεί κανείς να βγάλει είναι ότι ο τρόπος λειτουργίας των ελληνικών επιχειρήσεων πριν από την πιστοποίηση ήταν αρκετά διαφορετικός και χρειάστηκε μεγάλη προσπάθεια για τη συμμόρφωση των διαδικασιών με τα περιβαλλοντικά κριτήρια. Σημαντική επίσης πηγή κόστους για τις ελληνικές επιχειρήσεις είναι οι εξωτερικοί έλεγχοι, ενώ το γεγονός ότι οι επιχειρήσεις δε δαπανούν μεγάλα χρηματικά ποσά για την ενημέρωση της κοινής γνώμης σχετικά με το ΣΠΔ ενισχύει την υπόθεση ότι η το ελληνικό καταναλωτικό κοινό δεν απαιτεί από τις επιχειρήσεις την περιβαλλοντική πιστοποίηση, σε αντίθεση με άλλες χώρες του εξωτερικού.

Οι ελληνικές επιχειρήσεις που συμμετείχαν στην έρευνα φαίνεται ότι κατάφεραν να πετύχουν το στόχο τους και να μειώσουν τις περιβαλλοντικές τους επιπτώσεις. Επίσης βελτίωσαν την εταιρική τους εικόνα και πέτυχαν κυρίως στη βελτίωση των εσωτερικών τους διεργασιών. Ωστόσο οι περισσότερες επιχειρήσεις θεωρούν ότι τα οφέλη της πιστοποίησης θα αντισταθμίσουν το κόστος της στη μακροχρόνια παρά στη βραχυχρόνια περίοδο, και θεωρούν ότι τα χρηματοοικονομικά οφέλη, όπως η βελτίωση του περιθωρίου κέρδους είναι πολύ μικρότερα από την ενδυνάμωση της έρευνας και της ανάπτυξης μέσα στην επιχείρηση εξαιτίας του ΣΠΔ.

Οι περισσότερες ελληνικές επιχειρήσεις του δείγματος χρησιμοποίησαν εταιρεία συμβούλων για την ανάπτυξη του ΣΠΔ ενώ σχεδόν όλες δεν αντιμετώπισαν δυσκολία στην επίτευξη της πιστοποίησης. Για τις επιχειρήσεις που ήταν ήδη πιστοποιημένες με κάποιο άλλο πρότυπο ποιότητας, η μετάβαση στο ΣΠΔ φάνηκε πιο εύκολη.

Τέλος, οι ελληνικές επιχειρήσεις θεωρούν ότι τα στελέχη τους έχουν υψηλό επίπεδο περιβαλλοντικών γνώσεων, με αυτό να ισχύει κυρίως για τα υψηλόβαθμα στελέχη. Ωστόσο, τα περιβαλλοντικά θέματα φαίνεται να λαμβάνονται υπόψη περισσότερο στην παραγωγική διαδικασία παρά στη λήψη των στρατηγικών αποφάσεων.

Θα ήταν πολύ ενδιαφέρον μελλοντικά να ερευνηθούν τα συμπεράσματα αυτής της μελέτης περαιτέρω. Η μελέτη των απόψεων των καταναλωτών για τα ΣΠΔ θα ήταν ένα ενδιαφέρον στοιχείο για την επιβεβαίωση ή μη των αποτελεσμάτων της συγκεκριμένης μελέτης, κυρίως όσον αφορά τα κίνητρα και τα οφέλη της πιστοποίησης. Επίσης, θα είχε

ενδιαφέρον να μελετηθεί πιο διεξοδικά για ποιο λόγο κάποιες επιχειρήσεις αναπτύσσουν παραπάνω από ένα ΣΠΔ. Προτείνουμε μελλοντικά να γίνει μια διεξοδική ανάλυση κόστους-οφέλους για τις πιστοποιημένες επιχειρήσεις που θα καταδείκνυε τα χρηματοοικονομικά αποτελέσματα της πιστοποίησης. Τέλος, θα είχε ενδιαφέρον να ερευνηθεί εάν υπάρχει συσχέτιση των κινήτρων, κοστών και οφελών της περιβαλλοντικής πιστοποίησης με οποιαδήποτε άλλη ποιοτική πιστοποίηση της επιχείρησης όπως για παράδειγμα την ανάπτυξη του ISO 9000.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Η περιβαλλοντική πολιτική των επιχειρήσεων τις τελευταίες δεκαετίες παρουσιάζει μεγάλες εξελίξεις τόσο στον τρόπο που ασκείται όσο και στον φορέα ο οποίος την επιβάλλει. Από τις παραδοσιακές μεθόδους command-and-control του παρελθόντος, όπου το κράτος επέβαλλε την αυστηρή περιβαλλοντική νομοθεσία και ήλεγχε τις επιχειρήσεις, σταδιακά περάσαμε σε άλλες μορφές όπως τις τιμολογιακές πολιτικές, όπου πλέον οι επιχειρήσεις εφαρμόζαν την περιβαλλοντική τους πολιτική μέσω κινήτρων που υπαγορευόταν από την τιμή της ρύπανσης και τους περιβαλλοντικούς φόρους. Η κατάληξη της πορείας αυτής ήταν η ανάπτυξη αμιγώς εθελοντικών πρωτοβουλιών από τις επιχειρήσεις, με διάφορες μορφές, όπως η συμμετοχή σε εθελοντικά προγράμματα μείωσης της ρύπανσης που σχεδίαζαν οι ίδιες ή το κράτος ή η ανάπτυξη ολοκληρωμένων συστημάτων περιβαλλοντικής διαχείρισης.

Τα συστήματα περιβαλλοντικής διαχείρισης, κερδίζουν έδαφος τις τελευταίες δεκαετίες γιατί πρόκειται για ολοκληρωμένες διεργασίες που ενοποιούν όλες τις δομές τις επιχειρήσεις και προσφέρουν πληθώρα πλεονεκτημάτων. Η ανάγκη για την ανάπτυξη περιβαλλοντικών πρωτοβουλιών προήλθε από την πίεση από το διαρκώς αυστηρότερο και αναπτυσσόμενο νομοθετικό πλαίσιο και από την διαρκώς αυξανόμενη συνειδητοποίηση της κοινής γνώμης σχετικά με τα περιβαλλοντικά προβλήματα. Όλες οι εθελοντικές πρωτοβουλίες, μεταξύ αυτών και τα τυποποιημένα συστήματα περιβαλλοντικής διαχείρισης όπως το ISO 14011 και το EMAS αποτελούν απόδειξη ότι οι επιχειρήσεις φροντίζουν για τη μείωση των περιβαλλοντικών της επιπτώσεων και αυτό αποτελεί ένα σήμα τόσο προς την κυβέρνηση αλλά και προς τις υπόλοιπες επιχειρήσεις και τον τελικό καταναλωτή. Κάτι τέτοιο, όπως φαίνεται από τις παγκόσμιες έρευνες συμβάλλει στη βελτίωση της εταιρικής εικόνας της επιχείρησης, στην αύξηση του μεριδίου της αγοράς αλλά και στη βελτίωση των εσωτερικών διαδικασιών της επιχείρησης.

Τα κόστη των εθελοντικών πρωτοβουλιών και των ΣΠΔ συγκεκριμένα ποικίλλουν και σε περιπτώσεις μπορεί να είναι πολύ μεγάλα, μιας και για την εφαρμογή ενός ΣΠΔ απαιτούνται τόσο ώρες σχεδιασμού όσο και μεγάλες αλλαγές στην παραγωγική διαδικασία και στις οργανωτικές δομές της επιχείρησης. Επίσης τα αναγνωρισμένα πρότυπα περιβαλλοντικής πιστοποίησης συνεπάγονται μεγάλη γραφειοκρατία και συχνά έχουν αμφίβολα αποτελέσματα σε όρους περιβαλλοντικής επίδοσης.

Σύμφωνα με την παρούσα μελέτη, στην Ελλάδα οι επιχειρήσεις αναπτύσσουν κάποιο πιστοποιημένο ΣΠΔ κυρίως για να μειώσουν τις περιβαλλοντικές τους επιπτώσεις και για να συμμορφωθούν με την περιβαλλοντική νομοθεσία. Από τα αποτελέσματα της έρευνάς μας

φαίνεται ότι όντως καταφέρνουν να βελτιώσουν την περιβαλλοντική τους επίδοση αλλά και να βελτιώσουν την εταιρική τους εικόνα. Ωστόσο κάτι τέτοιο απαιτεί μεγάλες αλλαγές στην παραγωγική διαδικασία, κάτι που φαίνεται ότι επιβαρύνει οικονομικά τις επιχειρήσεις χωρίς να προσφέρει αντιστάθμισμα σε οικονομικούς όρους, τουλάχιστον στη βραχυχρόνια περίοδο.

Η έρευνα κατέδειξε ότι σε αντίθεση με άλλες χώρες, οι ελληνικές επιχειρήσεις δε δέχονται αυξημένες πιέσεις από την κοινή γνώμη ή και πιο συγκεκριμένα τους καταναλωτές για να επιτύχουν την πιστοποίηση. Επίσης, σημαντικό είναι το γεγονός ότι πολλές επιχειρήσεις εφαρμόζουν την περιβαλλοντική πιστοποίηση εξαιτίας της απαίτησης από την περιβαλλοντική νομοθεσία ή την απειλή νέας νομοθεσίας. Τα συμπεράσματα αυτά αφενός φανερώνουν ότι στην Ελλάδα τα περιβαλλοντικά ζητήματα δεν αποτελούν ακόμα σοβαρό κοινωνικό θέμα. Από την άλλη ίσως ενισχύουν την άποψη ότι οι εθελοντικές πρωτοβουλίες δεν είναι πανάκεια, αλλά μπορούν να λειτουργήσουν, προς το παρόν τουλάχιστον, σε συμπληρωματικές της κρατικής ρύθμισης.

Το ενδιαφέρον των επιχειρήσεων για τις εθελοντικές πρωτοβουλίες και η συμμετοχή τους σε αυτές είναι ένα ελπιδοφόρο σημάδι για το μέλλον. Οι εθελοντικές πρωτοβουλίες είχαν ραγδαία εξέλιξη τα τελευταία 15 χρόνια, αν και στην Ελλάδα ακόμα δεν είναι στο αναπτυγμένο στάδιο που είναι στις υπόλοιπες ευρωπαϊκές χώρες, τις ΗΠΑ και την Άπω Ανατολή. Το γεγονός όμως ότι ο αριθμός των επιχειρήσεων με πιστοποιημένα ΣΠΔ διαρκώς αυξάνει και ότι το πρωταρχικό κίνητρο για την πιστοποίηση, όπως το έδειξε η έρευνα που διεξήγαμε, είναι η μείωση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων, αποτελεί ένδειξη ότι και στην Ελλάδα οι εθελοντικές πρωτοβουλίες θα αναπτυχθούν με έντονο ρυθμό τα επόμενα χρόνια.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Πανεπιστήμιο *Μακεδονίας*
ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΤΖΙΩΤΗ ΚΑΛΛΙΟΠΗ, ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΦΟΙΤΗΤΡΙΑ
ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ
ΣΠΟΥΔΩΝ ΣΤΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ (MBA)
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ
ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ, ΣΑΡΤΖΕΤΑΚΗΣ ΕΥΤΥΧΙΟΣ

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

**« ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗ ΕΠΙΔΟΣΗ ΤΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ-ΚΙΝΗΤΡΑ ,ΚΟΣΤΗ ΚΑΙ
ΟΦΕΛΗ ΑΠΟ ΤΗΝ ΥΠΑΡΞΗ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗΣ ΠΙΣΤΟΠΟΙΗΣΗΣ »**

*Το ανά χείρας ερωτηματολόγιο είναι αυστηρώς
προσωπικό και ανώνυμο και πρόκειται να χρησιμοποιηθεί για τη
διπλωματική μου εργασία με αντικείμενο την « ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗ ΕΠΙΔΟΣΗ ΤΩΝ
ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ-ΚΙΝΗΤΡΑ ,ΚΟΣΤΗ ΚΑΙ ΟΦΕΛΗ ΑΠΟ ΤΗΝ ΥΠΑΡΞΗ
ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗΣ ΠΙΣΤΟΠΟΙΗΣΗΣ »*

*Η συνεργασία σας είναι καθοριστικής σημασίας για την επιτυχία της έρευνας
και την εξαγωγή έγκυρων συμπερασμάτων που θα αντανakλούν την
πραγματικότητα, γι' αυτό παρακαλείσθε να απαντήσετε στις ερωτήσεις
με προσοχή.*

Ευχαριστώ θερμά για τον πολύτιμο χρόνο σας !

ΙΟΥΝΙΟΣ 2008

ΤΜΗΜΑ Α

Όνομασία επιχείρησης:

Κλάδος δραστηριότητας:

Αριθμός εργαζομένων:

Ετήσιος κύκλος εργασιών (€):

Η επιχείρηση είναι: (σημειώστε το γράμμα Ν δίπλα στην απάντηση που σας αφορά)

- ❖ Θυγατρική πολυεθνικής
- ❖ Ατομική επιχείρηση
- ❖ Μετοχική εταιρεία
- ❖ Συνεταιριστική επιχείρηση
- ❖ Δημοσίου τομέα

ΤΜΗΜΑ Β

1. Ποιο σύστημα περιβαλλοντικής πιστοποίησης ακολουθείτε;

2. Πότε πιστοποιηθήκατε πρώτη φορά;

3. Αξιολογήστε τους παρακάτω παράγοντες που σας ώθησαν στην περιβαλλοντική πιστοποίηση από τον πιο σημαντικό (1) έως τον λιγότερο σημαντικό (13):

- ❖ Συμμόρφωση με την περιβαλλοντική νομοθεσία 1
- ❖ Βελτίωση της εταιρικής εικόνα 1
- ❖ Βελτίωση στην παραγωγική διαδικασία 4
- ❖ Μείωση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων 1
- ❖ Συμμόρφωση με κριτήρια προμηθευτών 1
- ❖ Βελτίωση σχέσεων με την τοπική κοινωνία 1
- ❖ Πίεση από τους πελάτες 1
- ❖ Πρόληψη για την πιθανή μελλοντική περιβαλλοντική νομοθεσία 1
- ❖ Έχουν πιστοποιηθεί οι ανταγωνιστές μου 1
- ❖ Αύξηση του μεριδίου της αγοράς 1

❖ Μείωση του κόστους	1
❖ Καλύτερη εσωτερική οργάνωση	1
❖ Άλλο:	1

5. Αξιολογήστε τα κόστη που σας δημιούργησε η περιβαλλοντική πιστοποίηση από το μεγαλύτερο (1) έως το μικρότερο (11):

❖ Εντοπισμός των περιβαλλοντικών παραμέτρων της επιχείρησης	1
❖ Κόστος εκπαίδευσης στελεχών	1
❖ Κόστος εκπαίδευσης υπαλλήλων	1
❖ Κόστος δημιουργίας και τήρησης απαιτούμενων εγγράφων	1
❖ Κόστος αλλαγών στην παραγωγική διαδικασία	1
❖ Κόστος δημιουργίας τμήματος περιβαλλοντικής ποιότητας	1
❖ Κόστος εσωτερικών ελέγχων	1
❖ Κόστος εξωτερικών ελέγχων	1
❖ Κόστος ενημέρωσης κοινής γνώμης για την πιστοποίηση	1
❖ Αγορές περιβαλλοντικά φιλικότερων υλικών	1
❖ Άλλο	1

5. Αξιολογείτε τα οφέλη που αποκομίσατε από την περιβαλλοντική πιστοποίηση από το μεγαλύτερο (1) έως το μικρότερο (12)

❖ Μείωση περιβαλλοντικών επιπτώσεων	1
❖ Εξοικονόμηση χρημάτων από μείωση καταναλισκόμενης ενέργειας	1
❖ Εξοικονόμηση χρημάτων από αλλαγές στην παραγωγική διαδικασία	1
❖ Καλύτερη εσωτερική οργάνωση	1
❖ Αύξηση μεριδίου αγοράς	1
❖ Βελτίωση σχέσεων με την τοπική κοινωνία	1
❖ Ανάληψη δημοσίων έργων	1
❖ Καλύτερη εταιρική εικόνα	1

- ❖ Μεγαλύτερος εσωτερικός έλεγχος 1
- ❖ Ενδυνάμωση του ηθικού των εργαζομένων 1
- ❖ Βελτίωση σχέσεων με τους προμηθευτές 1
- ❖ Άλλο 1

6. Θεωρείτε ότι τα οφέλη από την περιβαλλοντική πιστοποίηση είναι μεγαλύτερα από τα κόστη της; (σημειώστε N στην απάντηση που σας αφορά)

Μεσο – βραχυπρόθεσμα

Μακροχρόνια

7. Συγκεκριμένα, σε ποιο βαθμό η πιστοποίηση έχει βελτιώσει τους παρακάτω χρηματικούς δείκτες; σημειώστε τον αριθμό στην παρένθεση

1 καθόλου, ή και χειρότερα από πριν, 2 σε μικρό βαθμό, 3 σε μέτριο βαθμό, 4 σε μεγάλο βαθμό, 5 σε πολύ μεγάλο βαθμό

- ❖ Περιθώριο κέρδους (profit margin) 1
- ❖ Επενδύσεις και έρευνα και ανάπτυξη 1
- ❖ Πωλήσεις 1
- ❖ Πωλήσεις ανά εργαζόμενο 1
- ❖ Πωλήσεις στο εξωτερικό και συνεργασίες με επιχειρήσεις του εξωτερικού 1

8. Θεωρείτε ότι αντιμετωπίσατε δυσκολία στην επίτευξη της περιβαλλοντικής πιστοποίησης; (γράψτε N για Ναι και O για Όχι στην παρένθεση)

NAI

OXI

Εάν ναι, γιατί;

9. Είστε πιστοποιημένοι με κάποιο άλλο πρότυπο ποιότητας (πχ ISO 9001) (γράψτε N για Ναι και O για Όχι στην παρένθεση)

NAI

OXI

Εάν ναι, ποιο είναι αυτό;

10. Εάν είστε πιστοποιημένοι και με κάποιο άλλο σύστημα (πχ ISO 9001), θεωρείτε ότι η περιβαλλοντική πιστοποίηση ήταν ευκολότερη εξαιτίας αυτού; (γράψτε Ν για Ναι και Ο για Όχι στην παρένθεση)

ΝΑΙ

ΟΧΙ

11. Ποιο είναι το επίπεδο γνώσης / αντίληψης των περιβαλλοντικών θεμάτων που αφορούν την επιχείρηση από τις παρακάτω κατηγορίες προσωπικού της επιχείρησης; (θέστε στην παρένθεση : Y= Υψηλό, M= Μέτριο ,X=Χαμηλό)

- ❖ Υψηλόβαθμα διοικητικά στελέχη Y
- ❖ Μεσαία διοικητικά στελέχη Y
- ❖ Τεχνικό προσωπικό Y
- ❖ Εργαζόμενοι Y

12. Μετά την πιστοποίηση της επιχείρησής σας σε ποιο βαθμό (θέστε : 1 σε πολύ μικρό βαθμό, 2 σε μικρό βαθμό, 3 σε μέτριο βαθμό, 4 σε μεγάλο βαθμό, 5 σε πολύ μεγάλο βαθμό)

- ❖ Τα περιβαλλοντικά θέματα λαμβάνονται υπόψη στη λήψη αποφάσεων της επιχείρησης σε καθημερινή βάση 1
- ❖ Τα περιβαλλοντικά θέματα λαμβάνονται υπόψη από την διοίκηση της επιχείρησης σε καθημερινή βάση 1
- ❖ Τα περιβαλλοντικά θέματα λαμβάνονται υπόψη στην παραγωγική διαδικασία της επιχείρησης σε καθημερινή βάση 1

13. Αναπτύξατε το Σύστημα Περιβαλλοντικής Διαχείρισης χρησιμοποιώντας (γράψτε Ν για Ναι και Ο για Όχι στην παρένθεση)

Εσωτερικούς πόρους

Εταιρία Συμβούλων

Σας ευχαριστούμε πολύ για το χρόνο και τη συνεργασίας σας!
Παρακαλώ μόλις συμπληρώσετε τις απαντήσεις αποθηκεύστε το ερωτηματολόγιο στο δίσκο σας και στείλτε το επισυναπτόμενο στο ktzioti@gmail.com .

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Alberini A. , Segerson K.(2002), “Assessing Voluntary Programs to Improve Environmental Quality”, *Environmental and Resource Economics*, 22, pp157-184
- Alberti M.,Caini L.,Calabrese A.,Rossi D.,(2000),”Evaluation of the costs and benefits of an environmental management system”, *International Journal of Production Research*, Vol.38, No17, pp 4455-4466
- Arora S., Cason T.(1996), “Why do firms volunteer to exceed environmental regulations? Understanding Participation in EPA’s 33/50 program”, *Land Economics*, Vol 72, No4, pp413-432
- Baeke S.,De Clercq M., Matthijs F.,(1999) “The Nature of Voluntary Approaches: Empirical Evidence and Patterns”, CAVA Working Paper, no 99/08/3
- Bakabri K, Bennett R, Franchetti M,(2003), “ Critical factors for implementing ISO 14001 standard in United States industrial companies”, *Journal of Cleaner Production*, vol 11, pp 749-752
- Begley R., (1996), “Is ISO 14001 worth it?”, *Journal of Business Strategy*, Vol17,pp 50-55
- Berthelot S.,McGraw E.,Coulmont M, Morrill J.,(2003), “ISO 14000:Added Value for Canadian Business?”, *Environmental Quality Management*, Winter 2003, pp47-57
- Bizer K. Juelich R (1999), “Voluntary Agreements: Trick or Treat?”, *European Environment*, no9, pp56-66
- Boerky P., Glanchant M,Leveque F (1998), “Voluntary Approaches for Environmental Policy in OECD countries: An Assessment”, CERNA
- Boerky P. and Leveque F.(2000), “Voluntary Approaches for Environmental Protection in the European Union-a Survey”, *European Environment*, vol 10, pp 35-54
- Boiral O. Sala J-M (1998)., “Environmental Management: Should Industry Adopt ISO 14001?”. *Business Horizons*, Jan- Feb 1998, pp 57-64
- Cunningham J., Clinch J.(2004), “An organizing framework for the implementation of environmental voluntary approaches”, *European Environment*, no14, pp30-39
- Curkovic S., Sroufe R., Melnyk S. (2005), “ Identifying the factors which affect the decision to attain ISO 14000”, *Energy* 30 , pp 1387-1407

- Darnall N.(2001), “Adopting ISO 14001:Why Some Firms Mandate while Others Encourage It”, paper for presentation at the 23rd Annual Research Conference for the Association for Public Policy Analysis and Management Fall Conference: “Public Policy Analysis and Public Policy: Making the Connection”, Nov 1-3, Washington
- Darnall N. and Carmin J.(2005), “Greener and Cleaner? The Signaling Accuracy of U.S. Voluntary Environmental Programs”, *Policy Sciences*, vol.38, pp71-90
- Darnall N, Gallagher D, Andrews R, (2001),” ISO 14001: Greening management systems”, *Greener Manufacturing and Operations: From Design to Delivery and Back*, Chapter 12, Sheffield: Greenleaf Publishing, pp 178-190
- DeClecq M, Bracke R (2005), “On the Assessment of Environmental Voluntary Agreements in Europe”, *The Handbook of Environmental Voluntary Agreements*, pp239-260
- Del Brio J.A.,Fernandez E.,Junquera B.,Vazquez C.J.,(2001), “Motivations for Adopting the ISO 14001 Standard: A Study of Spanish Industrial Companies”, *Environmental Quality Management*, Summer 2001, pp13-28
- Delmas M.(2000), “ Barriers and Incentives to the Adoption of ISO 14001 by Firms in the United States”, *Duke Environmental Law and Policy Forum*, Vol XI, No1, pp1-38
- Delmas M.(2002), “The Diffusion of Environmental Management Standards in Europe and the United States:An Institutional Perspective”, *Policy Sciences* , Vol 35 pp 91-119
- Delmas M. and Keller A.(2001), “Strategic Free-riding in Voluntary Programs: The Case of Waste Wise”
- Delmas M.A., Toffel M.W(2004), “Institutional Pressure and Environmental Management Practices: An Empirical Analysis”, draft
- EEA (1997), “Environmental Agreements, Environmental Effectiveness”, *Environmental Issues Series*, no 3, vol 1
- Feldman S. ,Soyka P., Ameer P.,(1996), “Does improving a firms environmental management system and environmental performance result in a higher stock price?”, *ICF Kaiser International, Inc.*
- Fryxell G.,Szeto A.,(2002), “The influence of motivations for seeking ISO 14001 certification: an empirical study of ISO 14001 certified facilities in Hong Kong”, *Journal of Environmental Management*, Vol65, pp223-238

- Georgiadou M.,Tsiotras G,(1998) “Environmental Management Systems: A new challenge for Greek Industry”, *International Journal of Quality and Reliability Management*, Vol 15, No 3, pp286-302
- Global Environmental Management Initiative (1996), “ISO 14001 Environmental Management System Self-Assessment Checklist”, March 1996
- Hansen, L.G., “Environmental regulation through voluntary agreements-complex regulatory problems”, SOM Publication, no 14
- Harrison K,(1999) ”Talking with the Donkey: Cooperative Approaches to Environmental Protection”, *Journal of Industrial Ecology*, vol2 no3, pp 51-72
- Henriques I.,Sadorsky P.(1996), “The Determinants of an Environmentally Responsive Firm: An Empirical Approach”, *Journal of Environmental Economics and Management*, Vol 30, pp 381-395
- Hillary R.,(2004), “Environmental management systems and the smaller enterprise”, *Journal of Cleaner Production*, Vol12, pp 561-569
- ISO (2006), “The ISO Survey of certification 2006” available on www.iso.org
- Karamanos P.(2001) “Voluntary Environmental Agreements: Evolution and Definition of a New Environmental Policy Approach” *Journal of Environmental Planning and Management*, 44:1,pp 67 – 84
- Khanna M,Koss P.,Jones C.,Ervin D.,(2007) ”Motivations for Voluntary Environmental Management”, *The Policy Studies Journal*, vol 35, no4,pp751-772
- Klassen R.D, McLaughlin C.P (1996), “The Impact of Environmental Management on Firm Performance”, *Management Science*, Vol.42, No8, pp1199-1214
- Krarup S (1999).,”The Efficiency of Voluntary Approaches- a CAVA literature survey”, CAVA Working Paper ,no 99/08/02
- Krarup S.(2001), “Can Voluntary Approaches be environmentally effective and economically efficient?” CERNA
- Lagodimos A.G.,Chountalas P.T., Chatzi K. (2007), “The state of ISO 14001 certification in Greece”, *Journal of Cleaner Production*, Vol 15, pp 1743-1754
- Leveque F.(1998), Voluntary Approaches, Environmental Policy Research Briefs, number 1, European Commission (D.G.XII)
- Lyon T., Maxwell J.” Voluntary Approaches to Environmental Regulation: A Survey”

- Michaelis L.(2003), “The Role of Business in Sustainable Consumption”, *Journal of Cleaner Production*, 11(2003), pp915-921
- Miles M., Munilla L.,McClurg T., (1999),” The Impact of ISO 14000 Environmental Management Standards on Small and Medium Sized Enterprises”, *Journal of Quality Management*, Vol.4, No1, pp 111-122
- Mil-Homens J.L. (2002), “Voluntary Environmental Initiatives: Sponsorship and Stakeholder Involvement”, Thesis submitted to the Faculty of Virginia Polytechnic Institute and State University in partial fulfilment of the requirements for the degree of Masters in Urban and Regional Planning
- Morrow D.,Rondinelli D,(2002), “Adopting Corporate Environmental Management Systems: Motivations and Results of ISO 14001 and EMAS Certification”, *European Management Journal*, Vol 20, No2, pp159-171
- Mortensen B.,(2001) ” The legal efficiency of Voluntary Environmental Agreements illustrated by the EU electricity sector”, *Journal of Cleaner Production*, vol 9 ,pp155-166
- OECD (1997), “Voluntary Agreements with Industry”, Working Paper no 8
- Oluoch-Wauna L., (2001), “EMAS and ISO 14001: A comparison”, *Environmental Policy and Law*, Vol 31, pp 237-249
- Pan J,(2003), “A comparative study on motivation for and experience with ISO 9000 and ISO 14000 certification among Far Eastern countries”, *Industrial Management and Data Systems*, 103/8, pp546-578
- Petroni A.,(2001), “ Developing a methodology for analysis of benefits and shortcomings of ISO 14001 registration: lessons from experience of large machinery manufacturer”, *Journal of Cleaner Production*, vol 9, pp 351-364
- Poksinska B.,Dahlgaard J.J., Eklund J.,(2002), “ Implementing ISO 14000 in Sweden:motives, benefits and comparison with ISO 9000”, *International Journal of Quality & Reliability Management*, Vol20, No5, pp585-606
- Raines S.S., (2002), “Implementing ISO 14001-An International Survey Assessing the Benefits of Certification”, *Corporate Environmental Strategy*, Vol9, No4, pp418-426
- Rondinelli D., Vastag G.,(2000), “ Panacea, Common Sense, or Just a Label? The Value of ISO 14001 Environmental Management Systems”, *European Management Journal*, Vol18, No5, pp 499-510

- Rugman A.M., Verbeke A.(1998), “Corporate Strategies and Environmental Regulations: An Organizing Framework”, *Strategic Management Journal*, Vol.19, pp 363-375
- Segerson K. and Miceli T.(1998),”Voluntary Environmental Agreements: Good or Bad News to Environmental Protection?”, *Journal of Environmental Economics and Management*, vol.36,pp 109-130
- Steger U.(2000) “Environmental Management Systems: Empirical Evidence and Further Perspectives”, *European Management Journal*, Vol 18, No1,pp23-37
- Sullivan R, (2001) “Voluntary Approaches: an assessment and overview”, Presentation at the Royal Institute of International Affairs Conference
- UNEP (2003), “Voluntary Environmental Initiatives for Sustainable Industrial Development: Concepts and Applications”, United Nations Publications
- Videras J. and Alberini A.(2000),”The Appeal of Environmental Programs: Which Firms Participate and Why”, *Contemporary Economic Policy*, vol.18, no 4, pp449-461
- Zutshi A.,Sohal A.,(2004),”Environmental management system adoption by Australasian organisations: part 1:reasons, benefits and impediments”, *Technovation*, Vol24, pp 335-357
- Ευθύμογλου Π., Λαζαρίδης Ι (2000). «Χρηματοοικονομική ανάλυση λογιστικών καταστάσεων» Τεύχος Α, Πειραιάς 2000
- Βαλσαμής Σ.,(2007) «Περιβαλλοντική πολιτική και συστήματα περιβαλλοντικής διαχείρισης», ΚΕΤΑ Ιονίων Νήσων, Αύγουστος 2007